

”Vastasyntynyt oli varmaankin vaaleatukkainen ja pitkäraajainen”

Epävarmuusilmaisut elämäkerroissa

Sara Matrone
Syventävien opintojen tutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisien kielten ja kulttuurien maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Sara Matrone			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Vastasyntynyt oli varmaankin vaaleatukkainen ja pitkäraajainen” – Epävarmuusilmaisut elämäkerroissa			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 67
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa hahmotellaan elämäkerroissa esiintyvien epävarmuuden ilmausten käyttötapoja. Selvityksessä on, millaisia epävarmuusilmaisuja elämäkerroissa on, millaisiin tekstijaksoihin epävarmuusilmaisut kuuluvat ja millaisia funktioita niillä tekstissä on. Epävarmuusilmaisuja määrittämisen lähtökohta on episteemisen modaalisuuden käsite ja sen epätodennäköinen–todennäköinen-akseli. Tutkielmassa analysoidaan myös epävarmuusilmaisuja yhteydessä esiintyviä lähteisiin viittaamisen keinoja. Huomiota kiinnitetään tekstin rakentumiseen, sillä funktion tarkastelussa kontekstin merkitys on olennainen.</p> <p>Tutkimuksen aineistoteoksina on kaksi vuonna 2018 ilmestynyttä elämäkertaa. Varsinaisena tutkittavana aineistona on leipäteksti kummankin teoksen noin kahdeltakymmeneltä alkupuolen sivulta. Näiltä sivuilta tarkempaan tarkasteluun on valikoitunut kolme episteemisen modaalisuuden kategoriaa: adverbis ja partikkelit, kysymyslauseet ja potentiaalimuotoiset verbit. Tutkielmassa näiden kategorioiden ilmentymiä tulkitaan kontekstissaan.</p> <p>Työn teoreettisena pohjana on erityisesti J. R. Martinin ja P. R. R Whiten suhtautumisen teoria. Analyysissa keskitytään etenkin epävarmuusilmaisuja yhteistoimintaan ja pyritään tuomaan esiin mahdollisimman erilaisia funktioita.</p> <p>Tutkielmasta selviää, että elämäkertateoksissa käytetään epävarmuusilmaisuja kategorioista erityisesti partikkeleita ja adverbijä. Tutkielma osoittaa myös, että tarkastelluilla epävarmuusilmaisuilla on elämäkerroissa monenlaisia tehtäviä. Yleisin on puhtaasti episteeminen eli varmuusasteen ilmaiseminen. Muunlaisia funktioita ovat: spekulatio, tarinallistaminen, uuden tiedon tuomisen mahdollistaminen ja kohteen liittäminen osaksi ajankuvaa tai puheenaihetta. Toisinaan funktiot risteävät keskenään. Tarkasteltavien epävarmuusilmaisuja osoitetaan liittyvän kahdenlaisiin elämäkerran kannalta olennaisiin tekstijaksoihin: juonellisiin ja taustoittaviin. Juonelliset jaksot liittyvät elämän isoihin tapahtumiin ja edistävät kerronnan kohteen elämäntarinaa. Taustoittavat jaksot puolestaan tuovat tärkeää taustatietoa lukijalle ja auttavat asettamaan elämäkerran kohteen kontekstiinsa. Epävarmuusilmaisuja yhteydessä viitataan lähteisiin pääasiallisesti neutraalilla lähdemaininnalla.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että elämäkerta on moniääninen laji ja että epävarmuusilmauksilla on tutkitun aineiston valossa tärkeä rooli historiallisissa elämäkerroissa. Tarkastelemieni epävarmuusilmausten käytöstä voidaan päätellä, että elämäkerroissa voi olla tietokirjallisuudelle epätyypillisiä piirteitä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords elämäkerta, tietokirjallisuus, episteeminen modaalisuus, epävarmuusilmaisu, funktiot, referointi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Elämäkerta tietokirjallisuuden lajina	3
1.2 Aineisto	7
2 Teoreettinen viitekehys	11
2.1 Episteeminen modaalisuus ja epävarmuusilmaisut	11
2.2 Suhtautumisen teoria	15
2.3 Referointi ja lähteisiin viittaaminen	17
3 Aineiston epävarmuusilmaisut	18
4 Funktioiden tarkastelua tekstijaksoittain	23
4.1 Juonelliset jaksot	25
4.2 Taustoittavat jaksot	38
4.2.1 Ympäristöä käsittelevät jaksot	38
4.2.2 Henkilöitä käsittelevät jaksot	46
5 Tuloksia	52
5.1 Aineiston epävarmuustulkintaiset ilmaukset	52
5.2 Funktiot ja tekstijaksot	54
5.3 Lähteisiin viittaaminen	58
6 Lopuksi	59
LÄHTEET	63

1 Johdanto

Elämäkerta eli biografia (*bios* 'elämä' + *graphein* 'piirtää', 'kirjoittaa') on esitys henkilön elämästä (Hakosalo ym. 2014: 8). Suomen tietokirjailijat ry määrittelee elämäkertakirjallisuuden yleiseksi tietokirjallisuudeksi (Suomen tietokirjailijat ry). Sillä tavalla niitä yleensä käsitelläänkin muun muassa markkinoinnissa ja palkintojen jaoissa. Kuitenkin esimerkiksi kirjallisuudentutkija Agneta Rahikainen (2014) kyseenalaistaa, kuuluuko elämäkertakirjallisuus ylipäänsä tietokirjallisuuden piiriin.

Tätä kirjoittaessani (helmikuu 2020) elämäkertakirjallisuus on ollut runsaasti esillä. Vuoden 2017 myydyin tietokirja Suomessa oli Aki Linnanahteen teos jääkiekkoilija Jere Karalahdesta (WSOY). Kari Hotakaisen kirjoittama Kimi Räikkösen elämäkerta (Siltala) taas oli ylivoimaisesti vuoden 2018 myydyin kaikista Suomessa julkaistuista kirjoista. Sama kehitys jatkui myös vuonna 2019, kun Suomen myydyimmäksi kirjaksi nousi Jari Tervon *Loiri* (Otava). (Kustantajat.) Kansalliskirjaston luokittelemista tietokirjallisuuden aihepiireistä suosituin on historia ja siinä eritoten elämäkerrat (Hiidenmaa 2017: 51). Jo elämäkertakirjallisuuden suosio on syy, miksi elämäkertagenren tutkiminen on tärkeää.

Tämän päivän yhteiskunnallisia keskusteluja tuntuu leimaavan yhtäältä kaiken kyseenalaistaminen ja toisaalta kaiken purematta nieleminen. Tutkitulla tiedolla ei tunnu olevan samanlaista merkitystä kuin ennen, ja sosiaalisessa mediassa jaetaan kaikenlaista faktoja ja lähteitä tarkastamatta. Tämä pätee myös ihmisen elämään. Kun periaatteessa kuka vain voi kertoa kenen vain elämästä mitä vain, on tärkeä tietää, mistä mikäkin tieto on peräisin ja mihin tulee suhtautua varauksella. Sillä, mitä toisen ihmisen elämästä kerrotaan, on merkitystä paitsi ihmiselle itselleen myös tämän lähipiirille (Hakosalo ym. 2014: 19). Näitä asioita joutuvat juorulehtien kirjoittajien lisäksi pohtimaan myös elämäkerturit.

Elämäntarinoihin liittyvä tutkimus haarautuu moneen eri suuntaan ja tieteenalalle, kuten psykologiaan, historiaan, kirjallisuudentutkimukseen ja sosiaalitieteisiin (Syrjälä 2018). Elämäkertatutkimus itsessään tarkoittaa sitä tutkimusta, joka tutkittavan elämästä tehdään. Tällaisen tutkimuksen tekoon voivat kuulua muun muassa haastattelujen tekeminen ja erilaisten dokumenttien tarkastelu. (Mts. 273.) Joskus tällainen tutkimus päättyy yleistajuiseksi teokseksi kirjakauppojen elämäkerrat-hyllylle. Elämä-

kertatutkimuksesta puhutaan myös silloin, kun elämäntarinoita tarkastelemalla halutaan saada tietoa jostain yksittäistä ihmistä suuremmasta asiasta, esimerkiksi tietyn ihmisryhmän kulttuurista tai ammatissa toimimisesta (ks. esim. Syrjälä 2018: 277; Roos 1988). Myös elämäkertatutkimuksen tekoa itseään on tarkasteltu. Tällöin painopiste voi olla esimerkiksi elämäkertatutkimuksen eettisyyden tarkastelussa (ks. esim. Leskelä-Kärki 2017). Elämäkertatutkimusta menetelmänä on kokoavasti käsitellyt esimerkiksi Juha-Pekka Alapartanen kasvatustieteen pro gradu -työssään (2013), jossa hän hahmotteli elämäkertatutkimuksen suuntaviivoja ja käsitteli myös tutkimuksen luotettavuutta.

Valmiita, kirjalliseen ja painettuun muotoon saatettuja elämäkertoja eli elämäkertakirjallisuutta puolestaan on Suomessa tutkittu verraten vähän. Kirjallisuudentutkija Maarit Leskelä-Kärki on yksi elämäkerroista kirjoitetun kirjallisuuden ja tehdyn tutkimuksen avainhahmoista (ks. esim. Toisten elämät 2017). Kieleen painottuvalta kannalta elämäkertoja on tutkittu lähinnä kirjallisuustieteessä. Esimerkiksi Pyy Päämää on tutkinut kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -työssään (2016) taiteilijamyytin rakentumista kahdessa elämäkerrassa. Omaelämäkerrallisia tekstejä on sen sijaan tarkasteltu kirjallisuudentutkimuksessa runsaastikin (Kosonen 2007). Lingvistieltä kannalta elämäkertakirjallisuutta on tutkinut Netta Laukkanen suomen kielen pro gradu -työssään (2019), joka käsittelee kerronnan rakentumista rap-artisti Cheekin elämäkerrassa *JHT – Musta lammas*. Tässä suomen kielen tutkielmassa tarkastelen kahta elämäkertaa valmiiseen tuotokseen keskittyen. En ole esimerkiksi lukenut lähteitä, joihin tarkastelemissani teoksissa viitataan. Analyysini kohteena on siis tuotettu teksti – se kirjakaupan hyllylle päätynyt teos – ja se, mitä tämän tekstin avulla elämäkerran kielellisistä valinnoista ja sitä kautta itse elämäkerrasta saadaan selville.

Elämäkertojen kirjoittajalla on suuri mahdollisuus vaikuttaa suuren yleisön mielikuviin yksittäisestä henkilöstä, ja toisen elämään kajoaminen on kohteen kuoltuakin aina suuri vastuu (ks. esim. Possing 2014: 73–74). Elämäkertojen toisinaan subjektiiviseksi ja epätietokirjalliseksi koettu luonne inspiroi minut pohtimaan, miten epävarmuutta ilmaisevia kielellisiä keinoja elämäkerroissa käytetään. Kiinnostukseni lisääntyi entisestään, kun aineistoa kootessani huomasin, että epävarmuustulkintaisilla ilmauksilla saattaa olla elämäkertakirjallisuudessa muunkinlaisia tehtäviä kuin varsinaisen epävarmuuden ilmaiseminen.

Tutkielman tarkoituksena on luoda yleiskatsaus siihen, millaisin eri tavoin elämäkertakirjallisuudessa käytetään epävarmuusilmaisuja¹. Analyysissani tarkastelen sitä, miten elämäkertojen teksti rakentuu epävarmojen ja puutteellisten tietojen varassa. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia epävarmuuden ilmaisuja elämäkerroissa on?
2. Millaisiin tekstijaksoihin epävarmuusilmaisut liittyvät?
3. Millaisia funktioita epävarmuusilmaisuilla on?

Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, miten epävarmuusilmausujen yhteydessä viitataan lähteisiin. Analyysin keskiössä on usean epävarmuusilmaisun yhteistoiminta, mutta pyrin kuitenkin tuomaan esiin mahdollisimman erityyppisiä funktioita – niiden selvittäminen on erityisessä fokuksessa. Funktion selvittämiseksi on tärkeää huomioida, mitä epävarmuusilmaisun ympärillä on, joten tarkastelussani on paikoin melko laaja-kin tekstikatkelma. Tutkimukseni pyrkii myös osaltaan hahmottamaan elämäkertoja tekstilajina.

Tutkielmani rakenne on seuraavanlainen. Seuraavassa luvussa 1.1 esittelen enemmän elämäkertakirjallisuutta ja pohdin sen olemusta etenkin tietokirjallisuuden lajina. Luvun painopiste on nykyajan elämäkertakirjallisuudessa; genren historiallisesta ulottuvuudesta on kirjoittanut esimerkiksi Maarit Leskelä-Kärki (2017) ja Birgitte Possing (2014), omaelämäkerrallisten tekstien historiasta taas Päivi Kosonen (2007). Luvussa 1.2 esittelen aineistoni pohjana olevat teokset. Luvussa 2 esittelen työni teoreettista viitekehystä ja luvussa 3 aineistoni epävarmuusilmaisuja. Luku 4 on varsinainen analyysiluku. Luku 5 on varattu tutkimuksen tulosten esittelylle ja luvussa 6 tuon esiin tutkimuksesta kummunneita ajatuksia ja mahdollisia uusia tutkimusaiheita.

1.1 Elämäkerta tietokirjallisuuden lajina

Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmän eli YKL:n mukaan elämäkertakirjallisuus kuuluu historian yläluokkaan 9 ja sen elämäkerrat ja muistelmat sisältävään alaluokkaan 99.1 (Finto). Käsitys siitä, mitä elämäkerrat ovat, on kenties laajentunut: teoksia on viime vuosina ilmestynyt edellä mainittujen Kimi Räikkösen ja Jere Karalahden

---

¹ Määrittelen epävarmuusilmaisun luvussa 2.1.

lisäksi niin Kiira Korvesta (Otava 2018), Antti Tuiskusta (WSOY 2018) kuin rap-artisti Cheekistäkin (Otava 2016), siis henkilöistä, jotka eivät ole edes odotetun elikänsä puolivälissä. Tällaisia teoksia voidaan ajatella henkilökuvina tai fanikirjallisuutena (ks. Ruuska 2017: 79). Kirjallisuudentutkijat Sadonie Smith ja Julia Watson (2010: 253–286) luokittelevat peräti kuusikymmentä elämäkerrallisuudellista lajia. Keväällä 2019 Helsingin yliopistossa pidetyllä Elämäkerran kirjoittaminen -kurssilla opettaja ja itsekkin elämäkerturi Helena Ruuska mainitsi elämäkertagenreen kuuluvan muun muassa niin sanotun perinteisen elämäkerran, muistelmien, omaelämäkerran, auktorisoimattoman (eli sellaisen, jonka tekemiselle kerronnan kohde ei ole antanut suostumustaan) ja auktorisoidun (kerronnan kohde on antanut suostumuksensa ja toimii jopa yhteistyössä elämäkerturin kanssa) elämäkerran sekä elämäkertaromaanin ja autofiktion (Ruuska 2019). Näistä ainakin kaksi viimeistä jo nimillään erottuvat tietokirjallisuudesta. Itse mainitsisin erikseen historiallisen elämäkerran, joka erottuu populaarista elämäkerrasta (Hakosalo ym. 2014: 10). Elämäkerta genrenä on ylipäänsä kovin vaihteleva: suppeimmillaan se voi olla vain matrikkelitietojen luettelemista, kun taas laajassa merkityksessä pyritään tuomaan ilmi elämäkerran kohteen persoona, ympäristö ja motiivit (Hosiaislouma 2003: 187).

Käsitän siis elämäkerran eräänlaiseksi kattogenreksi, jonka alle kuuluu erilaisia alagenrejä. Tässä tutkimuksessa kuitenkin tarkoitan elämäkerroilla ainoastaan henkilön toisesta henkilöstä kirjoittamia teoksia; muihin elämäkerrallisiin teoslajeihin en tällä haavaa paneudu. Lisäksi ajattelen elämäkertoja tässä yhteydessä nimenomaan historiallisina, tutkimusperustaisina elämäkertoina, siis teoksina, jotka asettavat kohteensa tämän oman aikakauden kontekstiin (Hakosalo ym. 2014: 10; Possing 2014: 75). Ymmärrän elämäkerran tekstilajina eli genrenä, joka jo osaltaan vaikuttaa siihen, millaisia kielellisiä ja rakenteellisia valintoja tekstissä tehdään (Shore 2012b: 159). Esimerkiksi historiallinen elämäkerta seuraa kerronnan kohteen elämää syntymästä tai varhaislapsuudesta kuolemaan, usein kronologisesti (Leskelä-Kärki 2014: 316; Possing 2014: 68).

Jotta voidaan syvemmin pohtia elämäkerta tietokirjallisuuden lajina, on syytä ensin määritellä, mitä tietokirjallisuus on. Brownin korpuksen malli jakaa tekstilajit siten, että ensin päätekstikategoriatasolla sanomalehdet, yleisproosa, fiktio ja tieteellinen teksti erotetaan toisistaan. Yleisproosa jaetaan eri alakategorioihin, joihin sisältyy erilaisia tekstilajeja. Näissä alalajeissa elämäkerrat ja yleistajuinen tieto erotetaan toi-

sistaan. Elämäkerrat on luokiteltu samaan alakategoriaan yhdessä arvostelujen ja es-
seiden kanssa. (Nevalainen & Rissanen 2012: 321.) Mallissa siis elämäkertakirjalli-
suus erotetaan sekä yleisestä tietokirjallisuudesta että tiedekirjallisuudesta. Suomessa
voidaan käyttää kahtiajakoa: kaikki, mikä ei ole fiktiivistä, on tietokirjallisuutta. Kan-
salliskirjasto jaottelee tietokirjallisuuden aihepiirien mukaan 25 eri kategoriaan (Hii-
denmaa 2017: 51). Suomen tietokirjailijat ry määrittelee tietokirjallisuuden kentän
seitsemään eri luokkaan, joskin tämäkin jaottelu on yhdistyksen mielestä vain yksi
mahdollinen. Kategoriat ovat: tutkimuskirjallisuus, hakuteokset, oppaat, oppimateri-
aalit, yleinen tietokirjallisuus, lasten ja nuorten tietokirjallisuus ja mielipidekirjalli-
suus. Elämäkerrat sijoittuvat tässä luokittelussa yleisen tietokirjallisuuden kategoriaan.
Yleisessä tietokirjallisuudessa on kuitenkin erilliseksi alakseen merkitty myös tieto-
kirjat – tarkempaa määritelmää ei anneta. Muistelmakirjallisuus on tässä lajittelussa
eroteltu elämäkertoista ja merkitty mielipidekirjallisuuden alle. Tietokirjallisuuden
piiriin kuuluu siis kattava määrä erilaisia lajeja tieteellisistä teksteistä jopa kalenterei-
hin. (Suomen tietokirjailijat ry.)

Suomen tietokirjailijat ry kuvaa tietoteosta teokseksi, joka perustuu julkisesti ja
yleisesti hyväksyttyyn tietoon ja pyrkii levittämään tätä totuudellista tietoa lukijalle
(Suomen tietokirjailijat ry 2). TIETOKIRJA.FI-festivaalin avajaisissa pidetyssä pu-
heenvuorossaan tietokirjallisuuden professori Pirjo Hiidenmaa sanoi tutkimukseen
pohjaavan teoksen, kuten elämäkerran, olevan ”ilman muuta totta”. Yksikään tutkimus
ei kuitenkaan hänen mukaansa ole niin totta, etteikö samaa aihetta voisi lähestyä uu-
denlaisesta näkökulmasta. Henkilöstä kirjoitettu kirja, kuten muutkin tietokirjat, ovat
totta omassa ajassaan ja omasta näkökulmastaan katsottuna, mutta toisessa ajassa ja
toisesta näkökulmasta ne eivät välttämättä olekaan totta. Hiidenmaa mainitsi myös,
että jotkut tietokirjat ovat totta nimenomaan tietyn ihmisen kokemuksina mutta että
näiden kokemusten perusteella ei kuitenkaan voida tehdä teorioita tai ohjeita. (Hiiden-
maa 2015.) Myös elämäkertoissa on paljon yksilön henkilökohtaista näkökulmaa ja
henkilökohtaisia kokemuksia. Elämäkerta onkin aina ”suhteellisesti totta” (Ruuska
2017: 80).

Historiallisen elämäkerran tekeminen on siis historian tutkimusta (Hakosalo ym.
2014). Täten elämäkertatutkimus kohtaa samanlaisia haasteita kuin historian kirjoitus
yleensäkin. Haasteita ovat esimerkiksi käsiteltävien asioiden valikoiminen, lähdeai-
neistojen saavutettavuus ja objektiivisuuden tavoittaminen. (Hosiaislouma 2003: 187.)

Objektiivisuuteen liittyy 1900-luvulla filosofien keskuudessa syntynyt käsite *kielellinen käänne*. Kielellisellä käännteellä tarkoitetaan murrosta, joka nosti kielen keskeiseen asemaan tutkimuksessa (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen 2008: 25). Sen myötä kieltä ei enää nähty neutraalina tiedon välittämisen välineenä vaan ymmärrettiin, että se, miten asia ilmaistaan, vaikuttaa myös asian sisältöön (Kalela 2012: 505–506). Kieli siis itsessään luo todellisuutta, ei vain kuvaa sitä. Näkökulman muutos vaikutti vahvasti historian, yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimukseen (mts. 505–506). Kielellisen käänteen pohja on konstruktionistisessa näkökulmassa, jonka mukaan kieli on sosiaalisesti rakentunutta. Kieli käsitetään tilannesidonnaiseksi ja seurauksia tuottavaksi, ja sen käytötapa vaikuttaa käsitykseen todellisuudesta. (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen 2008: 25, 27.) Kielenkäytön todellisuutta muokkaava vaikutus on hyvä pitää mielessä myös elämäkertoja tarkastellessa ja lukiessa. Elämäkerturi voi esimerkiksi käyttää ilmauksia, jotka ohjaavat lukijan tulkintoja tiettyyn suuntaan (esim. *väittää* vs. *toteaa*). Ylipäänsä elämäkerturi valitsee, mitä keräämistään tiedoista hyödyntää ja mitä lähteitä teoksessaan käyttää – on mahdollista, että hän tukeutuukin vain sellaisiin lähteisiin, jotka ovat yhdenmukaisia hänen aiemman käsityksensä kanssa (Rahikainen 2014). Elämäkertaa tehdessä usein lähteinä käytettävät ja todisteiksi mielletävät kielelliset dokumentit, kuten kirjeet, voivat esittää yksipuolisen ja täten vajavaisen ja harhaanjohtavan näkemyksen kuvatusta tilanteesta. Tällöin elämäkerturin aineistoonsa saamat tiedot kuvastavat subjektiivista todellisuutta. (Haldórsdóttir 2014: 175.) Lähteiden luotettavuuteen en kuitenkaan tässä tutkimuksessa ota kantaa.

Elämäkerta ei siis milloinkaan ole kokonainen kuvaus elämästä. Elämäkerturi valitsee, mitä käsittelee ja mitä jättää käsittelemättä. Hän korostaa tiettyjä elämän osa-alueita ja häivyttää toisia. Elämäkerturin omien valintojen lisäksi jotkut lähteetkin ovat vain osaksi totuudellisia. Kaikista asioista ei jää merkintöjä. Jotkut asiat unohdetaan, toiset taas muistetaan vuosikymmenten päästä eri tavalla. (Ruuska 2017: 79–80.) Elämäkerturi Helena Ruuskan (mts. 84) sanoin: ”Elämäkerta on tietokirjallisuutta niiden lähteiden valossa, kuin se on ollut mahdollista kirjoittaa.”

Tietokirjaa ei yleensä ajatella varsinaisena kirjallisuutena vaan tiedon esittäjänä (Hiidenmaa 2017: 53). Hiidenmaan mukaan ei kuitenkaan ole hyötyä jakaa kauno- ja tietokirjallisuutta erillisiin lokeroihin, sillä kummassakin tarvitaan toisen keinoja: tietokirjassa hyödynnetään esimerkiksi kerronnan keinoja, ja fiktiivilläkin on kytköksensä todellisuuteen (mts. 73). Itse käsitänkin elämäkerrat tässä tutkimuksessa jonkinlaiseksi

hybridilajiksi, jossa yhdistyy sekä kauno- että tietokirjallisuus. Tekstilajien hybridisyydestä ovat kirjoittaneet muun muassa Mäntynen ja Shore, joiden mukaan on tyypillistä, että tekstilajit sekoittuvat keskenään (2006b: 283, myös 2014). Elämäkerrassa tietokirjallisuudellista on siten esimerkiksi dokumentoiduista ja tarkastetuista lähteistä kootut tiedot, kaunokirjallisuudellista kertomuksellisuus ja tarinallisuus.

Tietokirjallisuudessa kirjailijaa ja tekstiin piirtyvää kertojaa ei eroteta toisistaan samalla tavalla kuin kaunokirjallisuudessa (Rahtu 2019: 30–31). Leskelä-Kärkikin (2017: 235) mainitsee, kuinka elämäkerta tutkimuksen teon lajina pakottaa ”tutkijan reagoimaan omalla läsnäolollaan”. Myös Ruuska kertoi keväällä 2019 pitämällään Elämäkerran kirjoittaminen -kurssilla, kuinka elämäkerturi kirjoittaa teoksissaan aina myös itsestään (Ruuska 2019). Elämäkerran positio tietokirjallisuudessa on kuitenkin kiistelty, ja elämäkerta on lähtökohtaisesti narratiivinen laji (Rahtu 2019: 30). Tästä syystä olen itse päätenyt ratkaisuun, jonka mukaan kirjailijaa ja kertojaa ei tule tässä tutkielmassa sekoittaa toisiinsa. Käytän siis analyysissäni käsitettä *kertoja*, ja analysoin tämän kertojan, en tekstinulkoisen kirjailijan, epävarmuusilmauksia. Olen tehnyt tämän ratkaisun myös siksi, että epävarmuusilmauksilla näyttää paikoittain olevan episteemisen modaalisuuden peruskäytöstä eli varmuusasteen ilmaisemisesta poikkeavia käyttötapoja, jolloin kertoja ja kirjailija on tarpeen erottaa toisistaan. Tekstin tuottajan (eli tässä kirjailijan) oikeita tarkoituksia ei muutenkaan pystytäkään päättämään varmuusasteen kuvaamisen kautta (Luukka 1992: 363). Ratkaisu on selvä myös sen vuoksi, että tämä tutkimus ei ota kantaa tutkimustyöhön kirjallisen tuotoksen taustalla. Myös funktionaalisesta kielentutkimuksesta lähtöisin oleva tekstintutkimus erottaa fyysisen kirjailijan ja tekstin sisäisen tekijän, joista jälkimmäisestä käytetään nimitystä *implisiittinen kirjoittaja*. Se ei kuitenkaan täysin vastaa kertojaa. (Hiidenmaa 2018: 102, 107; ks. myös Rahtu 2019: 30.) Elämäkerran kohteesta käytän nimitystä *kohde* tai tämän omaa nimeä silloin, kun se selkeyttää lukemista.

1.2 Aineisto

Aineistoni koostuu seuraavista kahdesta teoksesta: Anna Kortelaisen *Hyvä Sara! Sara Hildénin kolme elämää* (Gummerus 2018) ja Helena Ruuskan *Hugo Simberg. Pirut ja enkelit* (WSOY 2018). Helena Ruuska on äidinkielenopettaja ja elämäkerturi, jonka teos *Hugo Simberg. Pirut ja enkelit* sai alkunsa kustantajan ehdotuksesta (Ruuska

2018: 392). Tulos oli ansiokas, sillä teos ylti tietokirjallisuuden Finlandia-palkintoehdokkaaksi vuonna 2018 (Kirjasäätiö). Taidehistorioitsija Anna Kortelaisen kirjoittama Sara Hildénin elämäkerta puolestaan oli toimeksianto Sara Hildénin säätiöltä, joka näki aiheelliseksi, että tehtävään erityisesti kutsuttu tutkija kirjoittaisi kattavan elämäkertateoksen Hildénin elämästä (Lukkarinen 2018: 402).

Luvussa 1.1 olen tuonut ilmi seikkoja, joilla elämäkerturi vaikuttaa siihen, mitkä asiat näyttäytyvät totena hänen teoksessaan. Aineistoa valitessani asetin ehdon, jonka mukaan siinä mukana olevien teosten kirjoittajilla tulee olla vähintään tohtoritasoinen tutkijatausta. Käsittelimieni elämäkertojen kirjoittajat ovat siis tutkimuksen teon ammattilaisia, ja näin ollen oletus on, että he ilmentävät tutkijan etiikkaansa myös suurelle yleisölle suunnattuja tekstejä kirjoittaessaan.

Muita aineiston teoksia yhdistäviä seikkoja ovat niiden suhteellinen tuoreus, elämäkerran kohteiden merkitys suomalaiselle taiteelle ja kulttuurille sekä se, että kohteet ovat edesmenneitä. Koin hedelmälliseksi valita teoksia, joissa kirjoitetaan edesmenneistä henkilöistä: kirjailijan ja kohteen välisen henkilökohtaisen kontaktin puuttuminen vaikuttaa siihen, miten aihetta käsitellään (ks. esim. Leskelä-Kärki 2017: 230). Lisäksi teoksia yhdistävä tekijä on naiset niiden kirjoittajina. Ylivoimaisesti suurin osa elämäkertoista on kirjoitettu miespuolisista kohteista, ja miehet ovat myös kirjoittaneet ylivoimaisesti suurimman osan elämäkertoista (Possing 2014: 63). Valintani tuo siis esille myös naisten merkityksen elämäkertagenrelle.

Aineistoni teokset etenevät pääosin kronologisesti. Joitakin poikkeuksia perinteeseen kaavaan kuitenkin on. Käyn seuraavaksi lyhyesti läpi aineistoteosteni kulkua ja rakennetta.

Sara Hildénin 447-sivuinen elämäkerta alkaa romaanimaisella, sisällysluettelosta uupuvalla, numerottomalla ja nimettömällä prologilla, jonka päähenkilöön viitataan vain sanalla *nainen* mutta joka epäilemättä viittaa Hildéniin. Teoksessa on kolme eri osaa, jotka viittaavat teoksen nimen mukaisesti elämäkerran kohteen eri elämänvaiheisiin. Kussakin osassa on eri määrä numeroimattomia (ala)lukuja. Siellä täällä lukujen välissä on typografisin keinoin erotettuja ”lisälukuja”, jotka antavat lukijalle lisä- tai taustatietoa joko itse elämäkerran kohteesta tai jostakin hänen elämänsä liittyvästä asiasta. Näitä kohtia on otsikoitu muun muassa seuraavasti: ”Kaupan alan naiset”, ”Taidemaalari Kalle Lehtomäki” ja ”Taiteenkeräily miesten alana”. Teos sisältää myös lyhyitä, korkeintaan sivun mittaisia fikttiivisiä lukuja, joissa Sara Hildén keskustelee taidekonservaattorin kanssa taidemuseossaan esillä olevista töistä ja tulee samalla

paljastaneeksi jotain itsestään. Näiden lukujen fiktiivisyys tosin paljastuu vasta kirjan lopussa, joten lukiessaan lukija saattaa uskoa lukevansa todellisia tapahtuneita keskusteluja. Tämä siitä huolimatta, että luvut on typografisin keinoin erotettu muista luvuista – nämä erottelun keinot, kuten fontin punainen tai paperin haalean punertava väri, ovat samantapaisia kuin lisätietoa antavissa kohdissa, mikä saattaa sekin aiheuttaa sekaannusta. Anna Kortelainen kertoo elämäkerran kiitossanoissa kirjoittaneensa teokseen kuvitteellisia keskusteluja, koska halusi, että ”lukija voisi kokea yhteyttä Sara Hildén-nimiseen historialliseen henkilöön” (Kortelainen 2018: 399). Tietokirjan on kuitenkin pysyttävä totuudessa, vaikka toisinaan niissä käytetäänkin sepitteitä havainnollistamistarkoituksessa (Hiidenmaa 2017: 69). Niinpä käsitän nämä fiktiiviset luvut tietokirjallisuuden traditiosta poikkeaviksi, sillä niissä ei havainnollisteta mitään todeksi todettua. Kun Hildénin tarina on saatu kerrottua, seuraa teoksessa ”Kirjailijan kiitokset” ja ”Sara Hildénin säätiön jälkisanat”, kummatkin kolmen sivun mittaisia. Näitä seuraa lähdeviiteluettelo (29 sivua), lähdeluettelo (7 sivua) ja henkilöhakemisto (7 sivua). Hildén-teoksen voi osittain ajatella olevan Sydneyn koulukunnan genre- ja rekisteriteorian käsitteen *makrogenre* ilmentymä. Makrogenrellä tarkoitetaan genreä, joka sisältää muita genrejä ja jonka tyypillinen edustaja on oppikirja (Martin & Rose 2008: 218). Fiktiivisten lukujen ja ”lisälukujen” lisäksi Hildén-elämäkerta nimittäin sisältää esimerkiksi siteerauksia lehti uutisista, kirjeistä ja sopimuksista. Siinä on myös sivujen mittaisia listauksia Sara Hildénin kotikirjaston teoksista ja omaisuudesta ylipäänsä. Elämäkertagenreä yleisesti ei kuitenkaan voi tällä määritelmällä kuvata.

Hugo Simbergin 431-sivuisen elämäkerran rakenne on yksinkertaisempi. Se alkaa prologilla, joka on katsaus aikaan, jolloin Simberg on jo naimisissa ja pienen pojan isä. Sen jälkeen alkavat varsinaiset luvut, joita on 15 kappaletta. Kirjan kuvituksena on runsaasti Simbergin teoksia. Varsinaisten lukujen jälkeen on kaksisivuinen epilogi, jonka lähes kokonaisuudessaan kattaa Simbergistä kirjoitettu muistoruno. Tätä seuraa neljän sivun pituinen ”Kirjoittajan jälkisanat” ja kahdeksansivuinen ”Teosluettelo ja -hakemisto”, jossa esitellään Simbergin teoksia. Teosluettelon jälkeen tulevat viitteet (13 sivua), jotka on lajiteltu luvuittain toisin kuin Hildén-teoksessa. Tämän jälkeen luetellaan lähteet (7 sivua), ja viimeinen kirjan osa on henkilöhakemisto (4 sivua). Eri osioiden välissä on kuvia Simbergin teoksista sekä valokuvia, jotka Simberg on joko itse ottanut tai joissa hän itse esiintyy.

Alkuperäinen olettamukseni oli, että epävarmuustulkintaisia ilmauksia on runsaasti nimenomaan elämäkertojen alkupuolen luvuissa. Hypoteesini perustui sille, että

ajallisesti kaukaisimpia tapahtumia ei välttämättä ole dokumentoitu yhtä tarkasti. Hugo Simberg nimittäin syntyi vuonna 1873 ja Sara Hildén 1905. Hildén-elämäkerrassa epävarmuuden ilmaisut ovatkin teoksen loppuluvuissa jonkin verran alkulukuja vähäisempiä. Simberg-elämäkerrassa tällaista eroa ei puolestaan voida tehdä. Tästä huolimatta päätin tutkia teosten alkupuolen epävarmuusilmaisuja seuraavista syistä. Ensinnäkin teosten alkuosassa on runsaasti epävarmuusilmaisuja. Toiseksi huomasin näiden epävarmuusilmaistujen käytössä kiinnostavia piirteitä. Koska kirjojen rakenteet ja lukujen pituudet ovat keskenään kovin erilaisia, en voinut valita aineistoksi tiettyjä lukuja. Niinpä valitsin varsinaiseen tarkasteluun kummastakin teoksesta vajaat kaksikymmentä ensimmäistä varsinaisiin lukuihin kuuluvaa sivua. Esimerkiksi prologit ja mainitsemani kuvitteelliset keskustelut jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Syynä tähän on, että olen tahtonut käsitellä nimenomaan perinteistä elämäkertaa. En ole myöskään ottanut lukuun kuvatekstejä tai mahdollisia tietoiskulaatikoita vaan pitäydyn analyysissäni leipätekstissä. Elämäkertojen laajuuteen nähden aineisto on sivumääräisesti pieni, mutta se on laadullisesti kattava ja tuo hyvin esiin epävarmuusilmaistujen erilaisia funktioita. Käytän aineistoista lyhenteitä Simberg-aineisto ja Hildén-aineisto. Kun viittaaan molempiin aineistoihin yhtenä kokonaisuutena, käytän yksinkertaisesti nimitystä *aineisto*.

Teos	Lyhenne	Sivuja teoksessa	Tarkasteltava alue (aineisto)	Aineiston sivumäärä
<i>Hugo Simberg: Pirut ja enkelit</i> (2018)	Simberg-aineisto	431	Luku 1, Papan pikku Hugo (s. 9–27)	17
<i>Hyvä Sara! Sara Hildénin kolme elämää</i> (2018)	Hildén-aineisto	447	Osan 1 numeroimattomat luvut Äiti, Sääksmäki, Lempäälä, Torisevan torpan väki, Kartanonisännät ja torpparit, Torisevankulma, Lempäälä ensimmäisen maailmansodan aikana (s. 18–38)	19

Taulukko 1. Aineiston teokset, lyhenteet ja laajuus. Aineiston sivumääristä olen vähentänyt ne tarkasteltavan alueen sivut, jotka olen edellä ilmoittanut sulkevani tarkastelun ulkopuolelle.

Kielitieteellisissä tutkimuksissa tietokirjoja ei ole yleensä tutkittu kirjallisuutena eli kokonaisina teoksina vaan diskursseina ja teksteinä. Teokset ja tekstit eroavat toisistaan siten, että teokset ovat fyysisiä ja tekstit elävät kulttuureissa ja lukijoissa. (Hii-denmaa 2018: 84–85.) Vaikka tässä tutkimuksessa taustalla on ajatus elämäkertoista

kirjallisuuden genrenä ja pyrin luomaan kuvaa myös teosten kerronnan rakentumisesta, en kuitenkaan rajaukseni vuoksi tutki kokonaisia elämäkertoja. Luvussa 3 selvennän, mitkä ovat ne kielenaineokset, joita analyysissä erityisesti tarkastelen.

2 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen työni teoriataustaa ja keskeisiä käsitteitä. Teoreettisena viitekehysenä on M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen (myöhemmin SF) kieloppi. SF-teorian mukaan kielisysteemi on merkityspotentiaali, joka aktuaalistuu kielenkäyttötilanteissa. Merkitys siis syntyy vuorovaikutuksessa. (Ks. esim. Shore 1992: 23.) Teoria jakaa kielen eli merkityksen tutkimisen kolmeen metafunktiioon, jotka ovat: ideationaalinen eli representatiivinen metafunktio, intersubjektivaalinen eli intersubjektivaalinen metafunktio ja tekstuaalinen metafunktio. Kaikki kolme metafunktiota ilmenevät yhtäaikaaisesti kaikissa lausumissa. (Halliday 1994: 33–36; suomeksi Shore 2012a: 146.) Ideationaalisella metafunktiolla tarkoitetaan sitä, miten kieli kuvaa todellisuutta. Intersubjektivaalinen metafunktio taas keskittyy vuorovaikutukseen ja osallistamiseen ja tekstuaalinen metafunktio siihen, miten tekstit rakentuvat. (Shore 1992: 36–37.) SF-teoriasta hyödynnän etenkin J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten (2005) suhtautumisen teoriaa (*appraisal theory*), jota esittelen luvussa 2.2. Myös suomen kielopin kuvaukset ovat tutkimukseni kannalta olennaisia. Koska käsitän elämäkerran hybridilajiksi, käytän myös joitakin kirjallisuudentutkimuksen käsitteitä. Aineistoa tutkin tekstianalyysin avulla. Seuraavaksi esittelen episteemistä modaalisuutta ja selvennän sitä, miten epävarmuusilmaisut ja episteeminen modaalisuus kytkeytyvät toisiinsa.

2.1 Episteeminen modaalisuus ja epävarmuusilmaisut

Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä *epävarmuusilmaisus*. Koska työni pohjautuu näille epävarmuusilmaisuille, on syytä selventää, mitä niillä tässä tutkimuksessa tarkoitan. Lähtökohtana pidän episteemisen modaalisuuden käsitettä. Episteemisyys on modaalisuuden laji, joka liittyy kielenkäyttäjän tietoon, uskoon tai päätelmiin siitä, onko asiointi mahdollinen, todennäköinen tai varma. Sen avulla puhuja/kirjoittaja siis ilmai-

see, onko kyseessä oleva asia hänen mielestään varma, mahdoton vai jotain siltä väliltä. (Larjavaara 2007: 403; VISK § 1556.) Episteemisyyden avulla kielenkäyttäjät ilmaisee oman suhtautumisensa käsiteltävään asiaan. Esimerkiksi *tuskin* ilmaisee kielenkäyttäjän varsin epäilevää suhtautumista (Matihaldi 1979: 120).

MAHDOTON	Hugo <i>ei ikinä voi</i> uskoa, miten kovaa hänen joulukuussa 93 vuotta täyttävä isänsä kulkee (Simberg-teos: 376–377).
EPÄTODENNÄKÖINEN	Myöhemmin Saara <i>tuskin</i> enää muisti mitään tarkkaa elinvuosiensa Tampereesta (Hildén-teos: 19).
EPÄVARMA	<i>Ehkä</i> keppi ei nyt olekaan pelkkä kaupunkilaisherran asuste vaan hän tarvitsee sitä huimauksen varalta (Simberg-teos: 384).
MAHDOLLINEN	Tilattomuuden takia alueelta käytiin työssä myös Valkeakosken puolella, joten Kalle Kustaa <i>on saattanut</i> hakeutua sinne paperi- tai selluloosatehtaalalle – – (Hildén-teos: 21).
TODENNÄKÖINEN	Muistot synnyinkaupunki Tampereesta <i>lienevät jääneet</i> vähiin (Hildén-teos: 20).
VARMA	Hugon <i>on täytynyt</i> nähdä isänsä tupakkahyllyn äärellä patalakki päässä rassaamassa piippujaan (Simberg-teos: 14).

Taulukko 2. Episteemiset ilmaukset jatkumona (VISK § 1556).

Taulukossa 2 on VISK:n (§ 1556) mallin mukainen episteemisen modaalisuuden ilmausten jatkumo, jonka toisessa päässä on varmaksi arvioitu ja toisessa mahdottomaksi arvioitu tilanne (esimerkit ovat aineistoteoksistani). Larjavaara puhuu mahdottomasta ja varmasta myös negatiivisena ja positiivisena välttämättömyytenä (2007: 403). Asteittainen jaottelu löytyy myös muun muassa Matihaldilta (1979: 119). Taulukon jako on näennäisen selkeä; tosiasiaa episteemisyyden ilmauksia ei voida jakaa suoraan näin karkeisiin kategorioihin (VISK § 1556). Pikemminkin eriaisteiset ilmaukset liukuvat osin päällekkäin ilman, että niitä voidaan tarkasti erottaa toisistaan (Kangasniemi 1992: 196).

Episteeminen modaalisuus ei ole suoraan verrannollinen epävarmuusilmaisujen kanssa. Siksi hyödynnän analyysissäni VISK:n taulukkoa seuraavasti. Tarkastelen sellaisia episteemisen modaalisuuden ilmauksia, jotka sijoittuvat sen epätodennäköinen–todennäköinen-akselille. Nämä ilmaukset antavat selkeästi mahdollisuuden toisenlaiselle todellisuudelle, joten sisällytän ne epävarmuustulkintaisten ilmausten piiriin. Tarkastelun ulkopuolelle olen siis jättänyt selkeimmin varma- ja mahdoton-kategorioihin kuuluvat ilmaukset. Käsittelyssäni on kuitenkin myös adverb *varmasti*, jota esiintyy taajaan erityisesti Simberg-aineistossa ja jonka yhdeksi merkitykseksi Kielitoimiston sanakirja (KS) määrittelee partikkelin *varmaan* (KS s.v. *varmasti*). Tällaista

merkitystä on havaittavissa myös aineistossani. Käsittelen siis kyseistä lekseemiä Hallidayn tapaan: ihmiset ilmaisevat olevansa varmoja vain, kun eivät sitä ole (Halliday 1994: 362). Muita niin sanottuja näennäisesti varmaa ilmaisevia adverbejä tai partikuleita en käsittele (episteemisestä paradoksista ks. Larjavaara 2007: 407–408). Tässä tutkimuksessa siis tarkoitan epävarmuusilmaisulla sellaista ilmaisua, joka sisältyy taulukon 2 mukaiselle epätodennäköinen–todennäköinen-akselille (taulukossa lihavoituna). Epävarmuusilmaisu saattaa siis tässä tutkimuksessa olla lähellä varmaa tarkoitettavaa ilmaisua tai lähellä mahdotonta tarkoittavaa ilmaisua, ei pelkästään akselin keskivaiheille asettuvaa epävarmuutta (*ehkä, kenties*). Käytän tästä akselistä yksinkertaisesti nimitystä *varmuusasteikko*.

Epävarmuusilmaisuiksi käsittämäni ilmaukset ovat lähinnä niitä, joihin Halliday (1994: 89) viittaa termillä *probability* (*possibly* 'mahdollisesti', *probably* 'todennäköisesti', *certainly* 'varmasti'). Luukka (1992) käyttää epävarmuustulkintaisia ilmauksia käsitellessään termejä *varaukset* ja *rajoittimet*. Niistä varaukset liittyvät episteemiseen modaalisuuteen (esim. *ehkä, ilmeisesti*). Niiden avulla kirjoittaja ilmentää epävarmuuttaan asian totuusarvosta. Rajoittimet taas osoittavat, että sanoma on totta tietyin määrällisyyttä, laadullisuutta tai ajallisuutta koskevin rajoituksin. Rajoittimet ovat siis sellaisia ilmauksia kuin *yleensä, tavallaan* ja *harvoin*. (Luukka 1992: 365–373.) Näistä kahdesta varaukset ovat sellaisia ilmauksia, jotka tässä tutkimuksessa käsitän epävarmuusilmaisuiksi.

Epätodennäköinen–todennäköinen-akselille kuuluvia ilmauksia ei aina käytetä ilmaisemaan varmuusastetta tai puhujan/kirjoittajan sitoutumista. Ilmaisujen käytössä saattaa olla kyse myös esimerkiksi halusta olla kohtelias, halusta välttää vastuunottoa sanotun todenperäisyydestä tai halusta luoda pohjaa moniääniselle keskustelulle. (Hyland 1998: 1–5, 2000: 88.) Episteemisten ilmaisujen vastaavanlainen käyttö tuodaan esille myös suhtautumisen teoriassa (ks. esim. Martin & White 2005: 105–106). Martin ja White (2005: 108) kirjoittavat, että episteemiset ilmaukset viittaavat epävarmuuteen lähinnä silloin, kun episteemisen aineksen sisältämä väite on pikemminkin informatiivinen tai kokemuksellinen kuin arvottava. Itsekin pidän mahdollisena, että epävarmuusilmaisuja käytetään elämäkerroissa myös muunlaisissa funktioissa kuin varsinaista epävarmuutta ilmaisemassa, ja tämän tarkastelu onkin yksi tutkimukseni päämääristä.

Episteemisiin modaalilaineksiin ja näin ollen myös epävarmuusilmaisuihin sisältyy monenlaisia – leksikaalisia tai kieliopillisia – kategorioita. Martin ja White käsittelevät episteemisen modaalisuuden ilmiöitä suhtautumisen teoriassaan moniäänisen sitoutumisen (*engagement: heterogloss*) käsitteen ja siinä edelleen harkitsemisen (*entertain*) käsitteen alla. Harkitsemisessa on siis osin kyse siitä, miten todennäköisenä puhuja/kirjoittaja väitettyä asiaa pitää. Tyypillisiä keinoja, joilla kirjoittaja voi ilmaista asiainlaidan todennäköisyyden astetta, ovat etenkin tietynlaiset partikkelit ja adverbis (*perhaps* 'ehkä', *probably* 'luultavasti'), tietyt modaaliverbit (*might* 'saattaa', 'taitaa'), sellaiset verbi-ilmaukset kuin *I believe*, 'uskon' ja *I doubt*, 'epäilen', jotkin verbit (*it seems...* 'näyttää siltä, että...') sekä tietynlaiset adjektiivein muodostetut sanaliitot (*it's possible that...* 'on mahdollista, että...'). (Martin & White 2005: 104–105.) Suomen kielessä moduksista potentiaali ja joissain tapauksissa myös konditionaali ovat episteemisiä (Luukka 1992: 366). VISK:n mukaan myös kysymyslauseet voidaan lukea episteemisen modaalisuuden piiriin, sillä ne ilmaisevat kysyjän epätietoisuutta (§ 1556). Martinin ja Whitenkin mukaan harkitsemiseen voidaan lukea sellaiset retoriset kysymykset, jotka tuovat esiin yhden mahdollisen vaihtoehdon (muiden joukossa) (Martin & White 2005: 105). Muun muassa Kangasniemi (1992) näkee, että episteemisyyteen liittyy myös tulevaisuuteen viittaavat ajan ilmaukset, sillä ne kertovat puhujan omasta arviosta, mutta tässä tutkimuksessa tämä episteemisyyden puoli ei kuulu epävarmuusilmaisujen piiriin.

Episteemisen modaalisuuden luokkaan luetaan fennistiikassa yleensä myös evidentialisuus. Evidentialisuus osoittaa, mistä tai millä tavoin puhuja on tietonsa saanut. Lausuman lähde voi olla muilta kuultu, kuviteltu, itse havaittu tai päätelty. (VISK § 1557, 1606.) Erityisesti typologisessa kirjallisuudessa evidentialisuus nähdään kuitenkin lähinnä tiedon lähteeseen viittaamisena (Jaakola 2011: 522). Se on siis myös referointia (ks. VISK § 1493), jota käsittelemme luvussa 2.3. Evidentialisuutta voidaan ilmaista sekä kieliopillisilla että leksikaalisilla keinoilla. Näitä keinoja ovat muun muassa tietyt partikkelit, verbit ja moduksista perfekti ja pluskvamperfekti (VISK § 1557). Jaottelu episteemisiin ja evidentialisiin partikkeleihin ei aina ole yksioikoista (VISK § 1606). Tässä tutkielmassa sisällytän tietyt evidentialiset adverbis² (esim. *tietävästi*, *kuulemma*) epävarmuusilmauksiksi ja siten fennistiseen tapaan osaksi episteemistä modaalisuutta. Suhtautumisen teoriassa evidentialisuutta tarkastellaan osana

² Esimerkiksi päättelystä kertova evidentialinen partikkeli *siis* ei lukeudu tutkimukseeni, koska se ei ole epävarmuustulkintainen.

harkitsemista, jolloin se myös tiiviisti liittyy episteemiseen modaalisuuteen (Martin & White 2005: 104).

2.2 Suhtautumisen teoria

Käytän työssäni soveltaen J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten suhtautumisen teoriaa, josta he ovat tehneet kattavan esityksen teoksessaan *The language of evaluation: Appraisal in English* (2005). Vaikka esitys on tehty englannin kieltä ajatellen, on se viime vuosina ollut suosittu myös suomen kieleen liittyvissä tutkimuksissa ja myös pro gradu -töissä. Esimerkiksi Inka Mikkonen on hyödyntänyt sitä lukiolaisten yleisönosastotekstien rakennetta ja argumentointia käsitelleessä väitöskirjassaan (2010), Mikko T. Virtanen akateemisia kirja-arvioita käsitelleessä väitöskirjassaan (2015) ja Henri Satokangas uskonnon oppikirjoja eri vuosikymmenillä vertaileessa pro gradu -tutkielmassaan (2017).

Suhtautumisen teorian pohja on systeemis-funktionaalisessa näkemyksessä, ja se kiinnittyy nimenomaan SF-teorian intersubjektiveen puoleen eli asioihin, jotka kielenkäytössä paljastavat kielenkäyttäjän asenteita, tunteita, suhtautumista ja arvoja. Suhtautumisen teoriassa erilaiset suhtautumista ilmaisevat kielelliset ainekset toimivat samassa systeemissä. Siinä tarkastellaan muun muassa seikkoja, joita usein käsitellään episteemisen modaalisuuden ja evidentialisuuden käsitteiden näkökulmasta, mutta puhujan epävarmuuden/varmuuden ja sitoutumisen lisäksi teoriassa tarkastellaan myös sitä, miten tekstissä oleva ääni asemoi itsensä suhteessa muihin ääniin. (Martin & White 2005: 1–2.) Suhtautumisen teoria lähestyy kieltä siten, että se valottaa kontekstissaan tulkittavaa merkitystä (mts. 94). Suhtautumisen tarkastelussa ei siis ole kyse yksittäisistä kieliopillisista kategorioista, vaan suhtautuminen näyttäytyy yksittäisiä lauseita laajempänä ilmiönä, joka muodostuu erilaisten kielellisten kategorioiden yhteisvaikutuksesta (Juvonen 2007: 433). Tämäkään tutkimus ei keskity vain tekstin pieniin osiin, vaan pyrin analyysissäni ottamaan huomioon sen, mitä yksittäisen epävarmuusilmaisun ympärillä on.

Suhtautumisen teorian lähtökohtana on, että kaikki kielenkäyttö on asenteellista: jokaisella lausumallaan kielenkäyttäjä ilmaisee suhtautumistaan (Martin & White 2005: 92). Teoria jakaantuu kolmeen eri osasysteemiin: asennoitumiseen (*attitude*),

sitoutumiseen (*engagement*) ja asteittaisuuteen (*graduation*)³, joista viimeisin on päällekkäinen kahden edellisen kanssa (mts. 32). Asennoitumisen osasysteemi käsittelee affektiivisuutta, asia-arviointia ja etiikkaa, ja sen analyysi keskittyy etenkin evaluoivaan leksikkoon (mts. 42; Mikkonen 2010: 66). Asteittaisuus taas on erilaisten pehmentäjien, varauksien ja painotusten osasysteemi (Martin & White 2005: 94). Sitoutumisen osasysteemi puolestaan keskittyy äänisyyteen ja erityisesti episteemisen modaalisuuden ja evidentialisuuden ilmiöihin ja referoinnin tapoihin (mts. 93, 104) eli juuri niihin seikkoihin, joita pyrin tutkimuksessani avaamaan.

Suhtautumisen teorian mukaan sitoutuminen voi olla joko yksiäänistä tai moniäänistä. Moniäänisessä sitoutumisessa tunnustetaan vaihtoehtojen olemassaolo. (Martin & White 2005: 98–100.) Suhtautumisen teorian mukaan modaalisten lausumien ensisijainen funktio onkin luoda tilaa muille äänille ja vaihtoehtoisille tulkintatavoille (mts. 108). Tämän tutkimuksen tausta on juuri moniäänisyydessä ja käytän siihen kytkeytyviä käsitteitä, sillä epävarmuuden ilmaisut ja referointi jo lähtökohtaisesti kuuluvat moniäänisyyden piiriin (mts. 98). Tutkielmassa tarkastelen sitoutumista siitä näkökulmasta, miten kertoja tarjoaa tiettyjä asiantiloja lukijalle.

Moniääninen sitoutuminen jakaantuu dialogiseen laajentamiseen ja dialogiseen supistamiseen. Laajentaminen antaa tilaa muille äänille, ja se sisältää harkitsemisen (*ehkä, on mahdollista, kenties*) ja lähdemaininnat, jotka voivat puolestaan olla neutraaleja tai etäännyttäviä, sitoutumisen astetta vähentäviä. Dialoginen supistaminen taas jakaantuu oman kannan osoittamiseen ja irtisanoutumiseen. Irtisanoutuminen puolestaan jakaantuu kiistämiseen ja vastakohdan esittämiseen, oman kannan osoittaminen puolestaan yhtä mieltä olemiseen, oman käsityksen lausumiseen ja kannattamiseen. Tästä edelleen yhtä mieltä oleminen jakaantuu vahvistamiseen ja myöntämiseen. (Martin & White 2005: 102–104; suomeksi Mikkonen 2010: 68–71.) Tätä havainnollistaa suomeksi Inka Mikkonen väitöskirjassaan (2010) olevalla moniäänisen sitoutumisen resursseja selventävällä taulukollaan (mts. 71). Tässä työssä olen hyödyntänyt Mikkosen taulukkoa kielenainesten analysoinnissa ja käytän taulukossa olevia suomennoksia.

Tarkoitukseni on hyödyntää suhtautumisen teoriasta niitä seikkoja, jotka saattavat avata epävarmuusilmaisujen luonnetta. On edelleen huomioitava, että kun käytän

---

³ Suomennot Juvonen 2007.

käsitettä epävarmuusilmaus, en tarkoita vain ilmaisua, jolla on episteemistä varmuusastetta tarkoittava merkitys vaan myös samanmuotoisen sanan eri tehtävän saanutta ilmausta. Varsinaisesta polysemiasta ei voida puhua, sillä ilmaisun pohjamerkitys on sama eli episteemisen epävarmuuden tai arvion ilmaiseminen, mutta kokonaisessa tekstissä, kun konteksti otetaan huomioon, niihin saattaa liittyä poikkeavia funktioita.

2.3 Referointi ja lähteisiin viittaaminen

Tässä luvussa esittelen lyhyesti ja yleisesti lähteisiin viittaamista erityisesti suhtautumisen teoriaan nojaten. Tutkimuksessani tarkastelen lähteisiin viittaamista silloin, kun lähdeviittaus on samassa tekstikatkelmassa kuin tarkasteleman epävarmuusilmaisu⁴ ja tuo siten lisäinformaatiota tulkinnalle.

Prototyypin referointi on kaksiosainen: siihen sisältyy referoitu osuus ja johtoilmaus. Referoitu osuus eli referaatti kertoo jonkin toisen kielellisen tapahtuman sisällön. Se ilmaisee esimerkiksi, mitä joku henkilö on aikaisemmin sanonut tai kirjoittanut. Johtoilmauksen avulla kertoja puolestaan opastaa, miten referoitava osuus tulisi lukea. (VISK § 1476.) Johtoilmaukset ovat siis kertojan omaa ilmaisua, kun taas referoitava osuus ei välttämättä ole. Näin ollen johtoilmausten avulla kertoja voi ilmaista omaa kantaansa referaattiin, tulkita ja evaluoida sitä. (Makkonen-Craig 1999: 135.) Referointi voi tapahtua joko epäsuorasti tai suorasti (Martin & White 2005: 111).

Suhtautumisen teorian mukaan lähteisiin viittaaminen tuo tekstiin tekstinulkoisen äänen. Se on siis lähtökohtaisesti moniäänistä. Kun referoitu osuus esitetään tekstinulkoisen äänen subjektiivisena väitteenä, väite esitetään lukijalle samalla vain yhtenä vaihtoehtona muiden joukossa. (Martin & White 2005: 98, 112–114.) Nämä lähdemaininnat ovat joko neutraaleja (*acknowledge*) tai etäännyttäviä (*distance*) (mts. 112–113; Mikkonen 2010: 68). Lähdemaininta voi näkyä tekstissä monella eri kielellisellä tavalla: lekseemien valinnalla tai erilaisilla kielen rakenteilla. Usein neutraali lähdeviittaus näkyy sellaisten kommunikaatioverbien kuten *sanoa*, *kertoa* ja *esittää* käytöllä (Martin & White 2005: 112). Aineistossani hyödynnetään myös esimerkiksi rakennetta *x:n mukaan* (*according to X*), joka niin ikään on neutraali lähdemaininta, sillä se ei eksplisiittisesti evaluoi referoitua. Samoin esimerkiksi *x:n mielestä* -postpo-

---

⁴ Ks. luku 3.

sitorakenne (*in X's view*) on neutraali lähdemaininta. (Mts. 98.) Etäännyttävässä lähdemaininnassa valittu verbi itsessään ilmaisee etäännyttävää asennoitumista referoituun väitteeseen. Etäännyttämistä ilmaisevat esimerkiksi verbit *väittää* ja *kärjistää*. (Mts. 113; Mikkonen 2010: 101.) Etäännyttävät lähdemaininnat ovat sitoutumisen asetta vähentäviä, kun taas neutraalien lähdemainintojen avulla osoitetaan sitoutumista (Mikkonen 2010: 68, 101, 145). Referointia tarkasteltaessa on kuitenkin syytä ottaa huomioon konteksti, sillä muut tekstissä ilmenevät piirteet saattavat muuttaa tulkintakehystä (mts. 68). Esimerkiksi seuraavassa virkkeessä *virheellisesti*-adverbi osoittaa, ettei kirjoittaja sitoudu opettajan sanomisiin: *Opettaja kertoi virheellisesti, että maapallo on litteä*. Evaluoiva lekseemi siis kumoaa verbin neutraaliuden. Samalla kirjoittaja kutsuu lukijan olemaan kanssaan samaa mieltä. (Martin & White 2005: 115–116.) Etäännyttävän ja neutraalin lähdemaininnan lisäksi kirjoittaja voi referoida kolmatta osapuolta myös kannattamisen (*endorese*) avulla, jolloin valitulla verbillä osoitetaan kolmannen osapuolen väitteen olevan totta (esim. *show* 'osoittaa'). Tällöin referointi on dialogisesti supistavaa. (Mts. 102–103.)

Tässä tutkimuksessa käsitän referoinniksi myös juoksevan viitenumeroinnin, jonka avulla lähteen löytää kirjan lopussa olevasta lähdeviiteluettelosta. Tapaa pidän niin ikään neutraalina lähdemainintana, koska se ei eksplisiittisesti ilmaise referoijan kielteistä kantaa tai asennetta (ks. Martin & White 2005: 113).

3 Aineiston epävarmuusilmaisut

Luvussa 2.1 olen selventänyt, mitä epävarmuusilmaisulla tarkoitan. Tässä luvussa esittelen aineistostani löytyviä epävarmuusilmaisuja ja täsmennän, mitkä näistä ilmaisuista otan mukaan varsinaiseen analyysiin. Esittelen näitä analyysiin tulevia epävarmuusilmauksia määrällisesti ja tarkennan Martinin ja Whiten sekä suomen kieliopin kuvausten avulla, miten niitä analyysissani käsittelen.

Simberg-aineiston ja Hildén-aineiston välillä on määrällisiä eroavaisuuksia eri epävarmuusilmaisukategorioissa, mutta kokonaisuudessaan aineistossani on epävarmuusilmaisuja kaikista luvussa 2.1 esittelemistäni episteemisistä kategorioista lukuun ottamatta yhtä: aineistossa ei ole sellaisia epävarmuustulkintaisia ilmaisuja, jotka olisivat eksplisiittisesti subjektiivisia (esim. *epäilen* tai *olen epävarma*). Toisinaan epä-

tietoisuus kuitenkin ilmaistaan lekseemein suoraan kuten esimerkiksi seuraavissa virkkeissä: *Siitä, miten everstin kaksospojat sopeutuvat Viipuriin, on vähän tietoja* – – (Simberg-aineisto: 21) tai *Idan oloista ja elannosta ei ole mahdollista saada tietoa, mutta* – – (Hildén-aineisto: 19) tai *mitä kaikkea kaksoset pikkupoikina puuhasivat, pitää vain arvailla* – – (Simberg-aineisto: 18). Aineistossani on siis ilmentymiä seuraavista epävarmuusilmaisujen kategorioista: partikkeleista ja adverbeistä, modaaliverbeistä, muista episteemisen tulkinnan saavista verbeistä (*hän näyttää olleen kiinnostunut* – – [Simberg-aineisto: 24]), adjektiivein muodostetuista sanaliitoista ja modaalisista lausetyypeistä kysymyslauseista. Moduksista aineistossa esiintyy potentiaalin lisäksi konditionaali: *Vastaavanlaisia kadetteja Simbergeillä vieraili todennäköisesti myös Hugon lapsuudessa. Perimätiedon mukaan Alexandra Simberg olisi opettanut piirustusta esimerkiksi Hugo Backmanssonille, joka oli Haminan kadetti vuosina 1874–1881* (Simberg-aineisto: 14).

Eri kategorioiden ilmentymissä on suuriakin eroja: esimerkiksi *on mahdollista* -tyyppisiä ilmauksia on aineistossani vain yksi (*on todennäköistä* – – [Simberg-aineisto: 26]), kun taas epävarmuutta ilmaisevien partikkeleiden ja adverbien ilmentymiä on 40. Vaikka aineistossani on havaittavissa monenlaisia episteemisiä kielenaiheksia, työssäni tarkastelen tarkemmin epävarmuusilmaisuja vain seuraavista kielellisistä kategorioista:

- sanaluokista partikkelit ja adverbit
- verbien potentiaalimuodot
- kysymyslauseet.

Päädyin näihin kolmeen kategoriaan seuraavista syistä. Kummassakin aineistossa ylivoimaisesti käytetyin epävarmuusilmaisujen luokka on partikkelit ja adverbit. Potentiaali puolestaan on epävarmuuteen erikoistunut modus, sillä se ilmaisee episteemistä todennäköisyyttä tai mahdollisuutta (VISK § 1597; Luukka 1992: 367). Kysymyslauseisiin päädyin, koska jo aineistoa ensimmäisiä kertoja silmäillessäni minua kiinnosti niiden ja muiden epävarmuusilmaisujen välinen suhde. Epäsuorat kysymyslauseet olen sulkenut käsittelyn ulkopuolelle. Erityisesti Simberg-aineistossa melko runsaasti käytetyt modaaliverbit suljin tarkastelun ulkopuolelle, koska joissain tapauksissa samaa verbiä käytettiin episteemisesti ja joissain dynaamisesti tai ei ollut varmaa kummasta käytöstä oli kyse:

Aidan takaa *saattoi* seurata, miten sotilaat lastasivat kanuunoita hevosten kuljettaviksi – – (Simberg-aineisto: 15). (Dynaamisen modaalisuuden käyttö: ulkoisista ominaisuuksista johtuva kyky toimia.)

Tilattomuuden takia alueelta käytiin työssä myös Valkeakosken puolella, joten Kalle Kustaa *on saattanut* hakeutua sinne paperi- tai selluloosatehtaalalle – – (Hildén-aineisto: 21). (Episteemisen modaalisuuden käyttö.)

Saara *on voinut* katsella myös seinällä olevia mahtisukujen suuria vaakunoita sekä alttarilta syrjemmälle siirrettyä vanhaa neliosaista alttaritaulua (Hildén-aineisto: 35). (Joko dynaaminen käyttö [ulkoisista ja/tai sisäisistä ominaisuuksista johtuva kyky] tai episteeminen käyttö [Saara on mahdollisesti katsellut]).

Episteemisiä kielen rakenteita voi kuitenkin olla samassa tekstikatkelmassa useita. Otankin analyysissäni huomioon myös muunlaisia epävarmoiksi luokiteltavia episteemisiä ilmauksia, mikäli ne ovat samassa tekstikatkelmassa kuin tarkastelemini kategorioihin kuuluvat ilmaisut ja vaikuttavat niiden tulkintaan. Niillä sivuilla, joita teoksista tarkastelen, on siis myös muunlaisia epävarmuustulkintaisia kielenaineiksia kuin potentiaaleja, kysymyslauseita ja partikkeleita/adverbejä. Lisäksi tarkastelen lähteisiin viittaamista niissä katkelmissa, joissa potentiaaleja, kysymyslauseita tai partikkeleita ja adverbejä esiintyy.

Taulukossa 3 on eriteltynä kaikki aineistoni adverbeihin tai partikkeleihin kuuluvat epävarmuusilmaisut varmuusasteikon epätodennäköinen–todennäköinen-akselille siten, kuten niitä tässä työssä pääpiirteittäisesti käsittelen. Huomionarvoista on kuitenkin, että samankin (epä)varmuusluokan sisällä olevilla ilmaisuilla voi olla viivahde-eroja varmuuden asteessa tai evidentialisuuden kautta. Myös asteittaisuudella on merkitystä tulkinnassa. Esimerkiksi lausuma *Myöhemmin Hugo ehkä muisteli omaa koulutaivaltaan* (Simberg-aineisto: 24) on varmuusasteeltaan heikompi kuin se olisi, jos *ehkä*-partikkelin korvaisi adverbillä *todennäköisesti*, ja tämä taas olisi heikompi kuin jos sen korvaisi sanaparilla *hyvin todennäköisesti*. Martin ja White (2005: 136) puhuvat tällaisesta asteittaisuudesta käsitteellä *graduation*. Samaten *ehkä* osoittaa suurempaa epävarmuutta kuin epätodennäköisyyttä ilmaiseva *tuskin*. Huomioitava on myös, että vaikka taulukossa epävarmuusilmaisut on jaoteltu selkeisiin luokkiin, ei yksittäistä epävarmuusilmaisua voi analysoida pelkästään sen itsensä avulla, sillä myös lekseemin konteksti vaikuttaa tulkintaan (ks. esim. Martin & White 2005: 52, 106). Jollakin taulukossa 3 esitellyllä epävarmuusilmaisulla voi aineistossa olla siis

myös taulukosta poikkeavaa käyttöä, ja pyrin analyysissani tuomaan tällaista poikkeavaa käyttötapaa esiin. Taulukossa onkin lähinnä suuntaa antava pohja. Osviittaa on antanut VISK:n (§ 1556) jaottelu. Olen selkeyden vuoksi jaotellut asteikon ainoastaan kolmeen luokkaan: epätodennäköiseen, epävarmaan ja todennäköiseen.

Sijoittuminen varmuus-asteikolla	Epävarmuusilmaisu
Epätodennäköinen	<i>tuskin</i>
Epävarma	<i>ehkä, kenties, kuulemma</i>
Todennäköinen	<i>todennäköisesti, tiettävästi, varmaan(kin/kaan), oletettavasti, luultavimmin, ilmeisesti, varmasti</i>

Taulukko 3. Aineiston epävarmuustulkintaiset partikkelit ja adverbit epätodennäköinen–todennäköinen-akselilla.

Aineistoni todennäköisyyttä ilmentävistä adverbista/partikkeleista kolme esiintyy kielteisessä muodossa: *ei varmaankaan*, *ei(kä) varmasti*, *ei tiettävästi* – jokainen näistä esiintyy myös myönteisessä muodossa. Kaikissa kielteisissä tapauksissa kieltosanan paikka on ennen adverbia. Adverbi voi olla joko kiellon vaikutusalueella tai sen ulkopuolella (VISK § 1614). Olen tässä tutkimuksessa sijoittanut myös kieltomuotoiset adverbit taulukon todennäköinen-sarakkeeseen. Joissain tapauksissa kyseisiä ilmauksia voitaisiin pitää epätodennäköisyyden ilmauksina, mutta aineistossani kaikkien kieltomuotoisten adverbien kohdalla näyttää olevan niin, että kieltosana on adverbien vaikutusalueella eikä toisin päin. Tämä on tyypillistä varmuutta ja mahdollisuutta ilmaiseville modaali-ilmauksille (VISK § 1614). Esimerkiksi Jaakola (2011: 526) käsittelee *tiettävästi*-adverbia ja sen vaikutusalueella olevaa kieltosanaa siten, että ne viittaavat todennäköisyyteen. Ajattelen siis, että esimerkiksi ilmaisun *ei varmasti* voisi ilmaista seuraavaan tapaan: *Varmasti on niin, että ei – –*.

Tarkastelemani epävarmuusilmaisut reaalistuvat aineistossani kahdessa modaalissa lausetyypissä, deklarativisessa eli väitelauseessa ja interrogatiivisessa eli kysymyslauseessa. Taulukoissa 4 ja 5 on esitettyä aineistoissani esiintyvät kolmeen tarkastelemani kategoriaan sisältyvät epävarmuusilmaisut määrällisesti. Taulukoista näkyy, että näissä kategorioissa ei juurikaan ole määrällisiä eroja aineistojen välillä.

Epävarmuusilmaisun kategoria	Lukumäärä yhteensä
Partikkelit/adverbit	20 kpl
Potentiaalit	3 kpl
Kysymyslauseet	4 kpl

Taulukko 4. Hildén-aineiston tarkasteltavat epävarmuusilmaisut määrällisesti, sivut 18–38.

Kuten taulukosta näkyy, Hildén-aineistossa on tarkastelemistani kategorioista ehdottomasti eniten partikkeleita ja adverbejä (20). Niistä *ehkä*-partikkeli esiintyy kuusi kertaa, *kenties* viisi kertaa, *varmaankin* kaksi kertaa ja *ei varmaankaan* kerran, *tiettävästi* ja *ei tiettävästi* kumpikin kerran, samoin *tuskin*, *oletettavasti*, *varmasti* ja *luultavasti* superlatiivimuodossaan *luultavimmin* kerran. Hildén-aineistossa on siis erilaisia adverbejä/partikkeleita yhteensä kahdeksan. Potentiaaleja ja kysymyslauseita on huomattavasti vähemmän: potentiaaleja kolme ja kysymyslauseita neljä kappaletta. Irrallisia suoria kysymyslauseita aineistossa ei ole, vaan jokainen interrogatiivilause yhdistyy jollain tavalla muihin epävarmuusilmaisuihin.

Epävarmuusilmaisun kategoria	Lukumäärä yhteensä
Partikkelit/adverbit	20
Potentiaalit	5
Kysymyslauseet	2

Taulukko 5. Simberg-aineiston tarkasteltavat epävarmuusilmaisut määrällisesti, sivut 9–27.

Kuten Hildén-aineistossakin, myös Simberg-aineistossa ylivoimaisesti eniten epävarmuusilmauksia kolmesta tarkastelemastani kategoriasta löytyy partikkeleista ja adverbeistä. Niiden yhteenlaskettu lukumäärä on 20, ja lukuun sisältyy kuusi erilaista adverbiä/partikkelia. Kahdestakymmenestä partikkelista/adverbistä seitsemän on *varmasti*-adverbiä, joista yksi esiintyy kielteisessä muodossa *eikä varmasti*. Partikkeli *ehkä* esiintyy aineistossa viisi kertaa, *ilmeisesti* kolme kertaa, *todennäköisesti* kolme kertaa ja *tuskin* ja *kuulemma* kerran. Suoria kysymyslauseita on kaksi, ja ne ovat Simberg-aineistossakin jollain tavalla yhteydessä muihin tarkastelemiini epävarmuusilmaisuihin. Näin on asian laita myös useimpien potentiaalimuotoisten verbien kohdalla.

4 Funktioiden tarkastelua tekstijaksoittain

Tässä luvussa analysoin aineistoni epävarmuusilmaisuja kolmen tarkastelemani kategorian osalta ja selvitän, millaisiin tekstijaksoihin ne kuuluvat ja millaisia funktioita niillä tekstissä on. Tarkastelen myös lähteisiin viittaamista näiden epävarmuusilmaistujen yhteydessä. Käytän analysoidessani toisinaan ilmaisua *puhdas episteemisyys*. Puhtaalla episteemisyydellä viitataan sellaisiin epävarmuusilmauksiin, jotka analyysin perusteella näyttävät ilmaisevan varmuusastetta ja kertojan arviota asiainlaidan todennäköisyydestä ilman muunlaiseksi tulkittavia funktioita. Hypoteesinani on, että epävarmuusilmaukset elämäkerrassa osallistuvat tekstin rakentamiseen muutenkin kuin puhtaasti episteemiseen tapaan.

Tarkastelussani on yksittäistä virkettä suurempi tekstikatkkelma, sillä funktion tarkastelussa on olennaista, mitä epävarmuusilmaistun ympärillä on. Vain tekstiä laajemmin tarkastelemalla voidaan tehdä havaintoja kerronnan ja sitä kautta funktion rakentumisesta. Pääsääntöisesti tarkastelemani tekstikatkkelma on yksi luvun kappale. Päätöksen olen tehnyt sillä olettamuksella, että kappale on yksi kokonaisuus, joka on syystä yhdessä ja myös syystä erotettu sitä edeltävästä ja sitä seuraavasta kappaleesta. Olen kuitenkin kiinnittänyt analyysissani huomiota myös käsiteltävän kappaleen ympärillä oleviin tekstipätkiin, mikäli ne jollain tavalla avaavat käsiteltävänä olevaa tekstikatkkelmaa ja vaikuttavat siihen, miten epävarmuusilmaistua tulee tulkita. Pidättäydyn analyysissa leipätekstissä. Siinäkään en ota huomioon suoria lainauksia, joita teoksissa on: esimerkiksi Sara Hildénin elämäkerran leipätekstin joukossa on sitaatteja ajan sanomalehdistä. Analyysin kohde on siis kirjailijan tuottama teksti. Yhteensä aineistossa on 30 sellaista tekstikatkkelmaa, joissa on joko yksi tai useampi tarkastelemini kategorioihin kuuluva epävarmuusilmaistu.

Aineistoa silmäillessäni huomasin joitakin eroavaisuuksia eri tekstikatkkelmien kerronnallisten toimintojen välillä. Näiden eroavaisuuksien perusteella olen jakanut analyysin kahteen lukuun. Jaottelun perusteena on ollut se, viekö epävarmuusilmaistun sisältävä tekstikatkkelma kertomusta juonellisesti eteenpäin. Olen siis luokitellut epävarmuusilmaistun sisältävät katkelmat ensin **juonellisiin** ja **taustoittaviin** tekstijaksoihin. Sen jälkeen olen jakanut taustoittavat jaksot vielä kahteen kategoriaan: **henkilöitä käsitteleviin jaksoihin** sekä **ympäristöä käsitteleviin jaksoihin**. Joissakin jaksoissa voi olla sekä juonellisia että taustoittavia piirteitä, mutta pyrin kuitenkin tekemään jaotteluni syyt näkyviksi. Juonelliset jaksot tuovat esiin olennaisia tapahtumia henkilön

elämäntulusta. Taustoittavat jaksot puolestaan eivät ole kertomuksen etenemisen kannalta pakollisia mutta toimivat tärkeinä näkökulmien avaajina. Ilman niitä elämäkertaa on myös lukukokemuksena yksipuolisempi. Sekä Simberg- että Hildén-aineistossa on esimerkkejä kaikista tekstijaksoista, mutta määrät vaihtelevat jonkin verran: Hildén-aineistossa on eniten juonellisiin jaksoihin liittyviä katkelmia (9), kun taas Simberg-aineistossa juonellisia katkelmia on viisi. Henkilöitä kuvaavia jaksoja Simberg-aineistossa on viisi, Hildén-aineistossa vain yksi. Ympäristöä kuvaavat jaksot jakaantuvat melko tasaisesti: Hildén-aineistossa niitä on neljä ja Simberg-aineistossa kuusi.

Tässä luvussa analysoin näihin tekstijaksoihin kuuluvien epävarmuusilmaisujen funktiota kyseisen tekstikatkelman kontekstissa. Analyysini keskiössä on etenkin se, miten erityyppiset epävarmuusilmaukset tekstissä yhdistyvät eli miten eri kielellisiin kategorioihin kuuluvat ilmaukset toimivat tekstissä yhdessä. Kiinnostus on myös sellaisissa tekstikatkelmissa, joissa on useita saman kategorian epävarmuusilmauksia. Pyrin kuitenkin luomaan mahdollisimman kattavan kuvan epävarmuusilmaisujen eri funktioista. Tarkkailen lisäksi epävarmuusilmaisujen suhdetta eksplisiittisesti ilmenevään referointiin silloin, kun referointi ilmenee epävarmuusilmaisun sisältävässä tekstikatkelmassa. Eksplisiittisesti näkyvällä referoinnilla tarkoitan lähdeviitenumerointeja ja tekstissä selkeästi ilmi tulevia lähteitä. Tällaisia ovat esimerkiksi *x:n mukaan* -tyyppiset ilmaukset.

Analysoitavissa tekstikatkelmissa saattaa olla merkittynä viitenumeroita. Ne eivät ole allekirjoittaneen lisäämiä vaan kuuluvat analysoitavaan tekstijaksoon. Niiden mukanaolo on välttämätöntä, jotta lähteisiin viittaamista voidaan tarkastella. Viitenumeroita on aineistoteoksissa käytetty kahdella tavalla. Toisinaan ne ilmaisevat lähteen ja toisinaan antavat lisätietoa kerrotusta asiasta. Leipätekstistä ei siis huomaa, onko viitenumero lähdeviite vai loppuviite. Otan huomioon myös loppuviitteiden tekstit, mikäli ne tuovat lisäarvoa analyysiin. Huomionarvoista on kuitenkin, etten tiedä, millaisia käytänteitä viitenumeroinnissa on teoksissa käytetty. Pelkkää leipätekstiä tarkastelemalla ei aina voi olla varma, ulottuuko viitteen vaikutus epävarmuusilmaisun sisältämään kohtaan tekstissä; aina tämä ei tule ilmi myöskään viiteluetteloja tarkastelemalla. Toisinaan viitenumero on virkkeen päättävän välimerkin jälkeen, myös silloin, kun sitä edeltää ainoastaan yksi virke. Toisinaan viite on kuitenkin virkkeen sisäpuolella. Tämä tutkimus keskittyy kuitenkin vain tekstistä paljastuviin seikkoihin, joten päätelmiä tehdessäni nojaudun ainoastaan tekstiin, ellei syytä muunlaiseen tulkintaan ole.

4.1 Juonelliset jaksot

Juonellisilla jaksoilla tarkoitan tekstikatkelmia, jotka jollain tavalla vievät elämäkerran juonta eteenpäin. Tyypillisesti tämä tarkoittaa elämäkerran kohteen elämäntarinan etenemistä, mutta myös teosten muiden henkilöiden elämänkäänteet ovat juonellisia. Juonellisen jakson teema on yleensä elämän iso tapahtuma, kuten syntymä, kuolema, elinpiirin muuttuminen ja koulunkäynnin aloittaminen. Aineistossani näitä juonellisia jaksosia käsitellään tavallisesti kertovan tekstityypin avulla. Fennistiikassa tekstityypillä tarkoitetaan perinteisesti tekstissä ilmi tulevaa kielellistä esittämisen tapaa tai funktiota, joita voi yhdessä tekstissä olla useita. Kertovassa tekstityypissä hahmottuu ajallinen ja paikallinen ulottuvuus, ja siinä on usein aktiivisia toimijoita ja dynaamisia verbejä. (Mäntynen & Shore 2006a: 36–37.) Elämäkerta yleensäkin on kertomusmuotoinen tekstilaji (Hiidenmaa 2017: 69). Tyypillinen aikamuoto juonellisissa jaksoissa on kertovalle tekstityypille ominaisesti imperfekti, mutta aineistossani käytetään myös muita aikamuotoja.

Seuraava esimerkkikatkelma (1) aloittaa Hildén-teoksen ensimmäisen varsinaisen luvun. Ensin fokuksessa on elämäkerran kohteen Sara Hildénin äiti, ja elämäkerran kohteen syntymästä kerrotaan äidin synnytyskertomuksen kautta. Katkelman alussa tuodaan ilmi kohteen syntymäpaikkaan liittyvät epävarmuudet, mutta sen pääosassa on kuitenkin Tampereen kaupungin lapsenpäästölaitoksen esittely. Katkelmassa on runsaasti paikan määreitä, kuten *Tampereella, pihapiirin saunassa, lapsivuoteessa ja Koulukadun ja Satamakadun kulmassa*. Teksti myös ankkuroituu ajallisesti: katkelmassa on sellaisia ajan määreitä kuin *vastikään, viikon päivät ja elokuun 16. päivänä vuonna 1905*.

(1) Elokuun 16. päivänä vuonna 1905 neiti Ida Maria Kadell, torpparintytär Lempäälästä, synnytti Tampereella tyttövauvan. Vastasyntynyt oli **varmaankin** vaaleatukkainen ja pitkäraajainen. **Missä tarkalleen ottaen Ida mahtoi synnyttää? Ehkä** pihapiirin saunassa, **kenties** omassa kammarissaan tai kaupungin lapsenpäästölaitoksessa, joka toimi Koulukadun ja Satamakadun kulmassa. Se oli tarkoitettu ensisijaisesti suojattomille äideille eli varattomille, naimattomille synnyttäjille, joilla ei ollut säällistä paikkaa synnyttää ja maata lapsivuoteessa saati varaa kustantaa kotiin kutsuttua kätilöä.¹ Lapsenpäästölaitoksessa Ida sai hetken turvaa ja hoivaa. Laitos oli vastikään saanut sähkövalon, vesijohdon ja vesiklosetin, ja synnytykset luotsattiin ylihoitajan, alihoitajan,

kahden palvelijan ja apukättilön voimin.² Vuosisadan alussa Tampereen laitoksessa synnyttänyt äiti toipui potilassängyssä viikon päivät ennen kuin hänet kotiutettiin.³ Tampereen naisyhdistys kiitteli laitosta vuonna 1906 sanoen sen olevan ”kaikin puolin hauska ja täysin ajanmukaisesti varustettu” minkä lisäksi siellä ”rakkaudella ja lämmöllä tehdään työtä”.⁴ (Hildén-aineisto: 18.)

Katkelma alkaa kertomalla, milloin tyttövauva syntyi. Jo seuraava virke sisältää epävarmuusilmaisun *varmaankin* (*varmaan* + *kin*). *Varmaankin* ilmaisee episteemisesti todennäköisyyttä, ja se voidaan nähdä evidentialisena, kertojan päättelyyn perustuvana ilmauksena (VISK § 1606). Vaikka vauvan ulkonäkö esitetään lukijalle todennäköisenä, minkäänlaista argumentointia oletetulle pitkäraajaisuudelle ja vaaleahiukuksuudelle esimerkissä ei kuitenkaan ilmaista. Tässä yhteydessä *varmaankin* voidaankin nähdä kerronnan keinona, joka kuvauksen avulla tuo tekstiin tarinallisuutta. Virke jää irralliseksi: vastasyntyneen ulkonäön käsittely jää tähän yhteen lauseeseen eikä *varmaankin* kytkeydy temaattisesti seuraavissa virkkeissä oleviin epävarmuudenilmaisuihin.

Seuraava virke muodostuu kysymyslauseesta, jossa halutaan vastaus tarkkaan synnytyspaikkaan. Kysymyslause aloittaa tekstissä uuden jakson, joka johdattelee seuraavaan aiheeseen ja avaa mahdollisuuden pohdinnalle. Sen predikaattina on verbi-*ketju mahtaa synnyttää*, jonka ensimmäinen osa ilmaisee arvelua (KS s.v. *mahtaa*). Episteeminen *mahtaa* esiintyy tyypillisesti spekulatiivisissa tai retorisisissa kysymyslauseissa. Spekulatiiviset ja retoriset kysymyslauseet usein implikoivat, että kysyjä itse tietää vastauksen. (VISK § 1572.) Tämän esimerkin kysymyslauseessa spekulatiivinen ulottuvuus näyttäisi olevan läsnä, sillä seuraavaksi kertoja alkaa itse arvuutella syntymäpaikkaa käyttäen epävarmuusilmaisuja *ehkä* ja *kenties*. Kuitenkin juuri näiden partikkelien käyttö tyypillisesti vihjaa, ettei kertojalla itsellään ole asiasta varmuutta.

Ensin näyttää siis siltä, että kertoja ei tiedä vastausta esittämäänsä kysymykseen ja että epävarmuusilmausujen funktio olisi mahdollistaa spekulatio synnytyspaikasta. Tämä asetelma kuitenkin muuttuu, kun kertoja alkaakin kertoa enemmän viimeisenä mainitsemastaan mahdollisesta synnytyspaikasta, Tampereen lapsenpäästölaitoksesta. Lukijalle ei argumentoida saunan tai kammarin puolesta, vaan esimerkin koko loppuosa keskittyy lapsenpäästölaitokseen. Tässä vaiheessa teksti ei enää keskity kerronnan juonelliseen edistämiseen vaan taustoittaa tietoja lapsenpäästölaitoksesta, jota kertoja näyttää tarjoavan lukijalle todennäköisimpänä synnytyspaikkana. Kun koko kappale otetaan huomioon, kysymyslauseen ja partikkelien *ehkä* ja *kenties* osittainen funktio

näyttääkin olevan johdattelu siihen, että kertoja voi kertoa faktoja lapsenpäästölaitoksesta. Sitä, että kertoja pitää nimenomaan lapsenpäästölaitosta todennäköisimpänä synnytyspaikkana tai ainakin esittää sen lukijalle sellaisena, puoltaa se, että kertoja toteaa puhtaana yksiaänisenä väitelauseena, että *lapsenpäästölaitoksessa Ida sai hetken turvaa ja hoivaa*. Esimerkiksi Hallidayn (1994: 362–363) mukaan tällainen puhdas väitelause on korkein varmuuden aste. Kertoja siis esittää asian lukijalle totena ja samalla kutsuu tätä olemaan kanssaan samaa mieltä. Esimerkissä epävarmuustulkintaiset partikkelit siis mahdollistavat uuden tiedon tuomisen tekstiin, ja kysymyslause toimii aasinsiltana tämän uuden tiedon tuomiseen. Samalla kysymyslause ja partikkelit *ehkä* ja *kenties* kuitenkin tuovat tekstiin myös toisenlaisia näkökulmia. Niiden avulla kertoja saa tuotua tekstiin tietoa ajasta, jolloin saunassa tai kammarissa synnyttäminen oli normaalia. Näin kertoja kytkee kerronnan kohteen osaksi ajankuvaa. Tämä tuo tekstiin myös tarinallisuutta, jonka kautta ne liittyivät myös *varmaankin*-ilmaisuun.

Kaikki neljä viitenumeroa viittaavat samaan lähteeseen, Noora Valoman pro gradu -työhön nimeltä ”Kutsumusammatista leipätyöksi. Tampereen lapsenpäästölaitos osana Suomen kätilötyön 1800-luvun ja 1900-luvun alun kehitystä.” Tässä esimerkissä viite ei kuitenkaan näytä suoranaisesti viittavan juuri niihin lauseisiin, joissa epävarmuusilmaisuja esiintyy. Tämän voi päätellä paitsi viitteiden sijainnista myös lähteen nimikkeestä, joka kertoo nimenomaan lapsenpäästölaitoksesta eikä todennäköisesti Ida Kadellin synnytyksestä. Myös esimerkin lopussa oleva suora sitaatti koskee nimenomaan lapsenpäästölaitosta. Lähteisiin viittaaminen ja epävarmuusilmaisut eivät siis näytä keskustelevan keskenään.

Syntymästä kertoo myös seuraava Simberg-aineistosta oleva esimerkikikatkelma (2), joka niin ikään aloittaa Simberg-teoksen ensimmäisen varsinaisen luvun. Esimerkki kertoo elämäkerran kohteen ja tämän kaksosveljen syntymästä, ja siinä on kaksi epävarmuusilmaisuja, potentiaalin perfekti *lienevät varjostaneet* ja kysymyslause.

(2) On juhannuspäivä vuonna 1873. Haminassa Pikkuymyräkadulla aivan suomalaisen kirkon vieressä asuu everstiluutnantti Niclas Simberg² perheineen. Kesä on heilemillään, mutta Simbergin talossa vedetään salusiineja tiukasti ikkunoiden eteen. Talon emäntä Ebba Simberg³ on synnyttämässä toista lastaan. Yli 50-vuotiaalle isännälle tulokas on jo yhdestoista. Kaiken kivun ja kärsimyksen jälkeen kuullaan onneksi poikalapsen parkaisu, ja yllättäen hänen jälkeensä maailmaan tupsahtaa vielä toinenkin huutava poika. Niclas Simbergin

pesue kasvoi kerralla kahdella pojalla, mutta isäksi tulleen upseerin mieltä **lienevät varjostaneet** myös synkät ajatukset. **Ovatko vastasyntyneet kaksoset huudostaan huolimatta elinkelpoisia?** Hän oli nimittäin saanut myös ensimmäisen vaimonsa kanssa kaksospojat⁴, jotka olivat syntyneet joulunpyhien jälkeen vuonna 1862 ja kuolleet heti seuraavana kesänä vain päivän välein. (Simberg-aineisto: 9.)

Esimerkissä on neljää aikamuotoa. Katkelma alkaa dramaattisella preesensillä (ks. VISK § 1529) kerrotulla kertomuksella. Tällä aikamuodon valinnalla lukija viedään suoraan tapahtumien ytimeen, kaksospoikien syntymähetkeen. Katkelmassa on paljon selkeästi asenteellisia ilmauksia: kesä on *heleimmillään*, verhot *tiukasti* ikkunoiden edessä, tulokas on *jo* yhdestoista, poikalapsen parkaisu *onneksi* kuullaan *kaiken kivun ja kärsimyksen jälkeen*. Potentiaalin sisältämässä virkkeessä tempus muuttuu, ensin imperfektiksi verbissä *kasvoi* ja sitten perfektiksi potentiaalimuotoisen verbin kohdalla. Aikamuodon muutoksella lukija tempaistaan ulos tapahtumien keskipisteestä ja samalla tekstin kertomuksellisuus rikkoutuu. Preesensmuotoisissa virkkeissä kerronta ja tapahtumat tapahtuvat ikään kuin samalla hetkellä, kun taas menneellä aikamuodolla luodaan etäisyyttä kerronnan ja tapahtumien välille: poikien syntymä on jo tapahtunut. Samalla kun aikamuoto vaihtuu, vaihtuu myös fokalisaatio Niclas Simbergiin. Fokaliisaatiolla tarkoitetaan näkökulmaa, josta kerronta esitetään (Tieteen termipankki: fokalisointi). Kertoja alkaa pohtia Simbergin mahdollisia ajatuksia perfektissä olevalla potentiaalimuotoisella predikaattiverbillä *lienevät varjostaneet*. Kysymyslauseessa tempus muuttuu jälleen preesensiksi, sillä kysymyslause referoi Niclas Simbergin oletetuja sen hetkisiä ajatuksia – tässä Simberg on selkeästi tekstin fokalisoijan paikalla.

Potentiaalin avulla osoitetaan, että kyse on kertojan päättelystä. Esimerkin molemmat epävarmuusilmaisut toimivat tiiviisti yhdessä: kysymyslauseen yhtenä funktiona on selittää edellisessä virkkeessä potentiaalilla esitettyä oletusta siitä, että isän mieltä varjostivat synkät ajatukset. Samalla kysymyslause johdattelee seuraavaan virkkeeseen, joka rinnastuskonjunktion *nimittäin* avulla puolestaan selventää kysymyslauseessa esitettyä huolenaihetta. Näin lukijalle selvennetään, miksi kertoja on tehnyt päätelmän synkistä ajatuksista: tällaisia mietteitä voisi lapsensa jo aiemmin menettäneellä vanhemmalla kuvitella olevan. Kysymyslauseen jälkeen aikamuoto on jälleen muuttunut, tällä kertaa pluskvamperfektiksi, kun kerrotaan jo esimerkin tapahtumien hetkellä kuolleina olleista kaksospojista. Potentiaalimuotoisen verbin sisältävä virke ja

kysymyslause ovat myös keino saattaa lukijan tietoon Niclas Simbergin aikaisempien kaksospoikien synkkä kohtalo.

Viitenumeroita esimerkissä (2) on kolme, ja ne toimivat loppuviiteinä. Viiteluettelosta niiden kohdalta nimittäin paljastuu Niclas Simbergin, Ebba Simbergin ja kuolleiden kaksospoikien nimet, syntymä- ja kuolinajat. Viitteissä tuodaan siis lisätietoa henkilöistä eikä viitata suoraan mihinkään lähteeseen.

Seuraava esimerkki (3) kertoo niin ikään syntymästä, joskin tällä kertaa kyseessä on elämäkerran kohteen veljen syntymä. Katkelmassa myös perustellaan oletusta elämäkerran kohteen ajanviettopaikasta elämäkerran kohteen omilla muistoilla. Esimerkissä on siis sekä kertovan että argumentoivan tekstityypin piirteitä.

(3) Saaran pikkuveli syntyi syyskuussa 1909 ja hänestä tehtiin isänsä täyskaima: Kalle Kustaa Hilden. Ennen kansakouluikää Saara **lienee ollut** paljon hoidossa isovanhempiensa luona naapuripitäjässä Lempäälässä, sillä vuosikymmeniä myöhemmin *hän muisteli* viettäneensä ”suurimman osan varhaislapsuuttaan” Lempäälässä.¹⁵ (Hildén-aineisto: 21.)

Esimerkissä on paitsi viitenumerolla myös suoralla sitaatilla ja johtoilmauksella ilmaistu lähdeviittaus. Viitenumero viittaa Timo Vuorikosken vuonna 1994 julkaistuun Sara Hildénistä kertovaan elämäkertaan. Koska tekstissä on käytetty johtoilmauksen *hän muisteli* jälkeen lainausmerkkejä, voidaan olettaa, että kyseessä on suora lainaus lähdeteoksesta. Sitä, onko lainaus suora sitaatti elämäkerran kohteelta, ei teksti paljasta. Verbi *muistaa* ja tässä sen frekventatiivinen johdos *muistella* ovat mentaaliverbejä (ks. esim. Siirainen 2002: 94). *Muistella*-verbin käyttö olisi mahdollista kokea etäännyttäväksi lähdemaininnaksi sikäli, että muisteluun liittyy aina epävarmuuden häivähdys. Muistelu on nimittäin sitä, että menneisyyttä tulkitaan tämänhetkisen kerroksen kontekstista (Kurvinen 2014: 133). Se, millaisen verbin kertoja johtoilmaukseen valitsee, ilmaisee hänen suhtautumistaan referoituun (Martin & White 2005: 113). Tämä suhtautuminen puolestaan voi vaikuttaa siihen, millaisia päätelmiä referoidusta uskaltaa tehdä. Kuitenkin Martin ja White (mts. 112) sisällyttävät esimerkiksi toisen mentaalisen verbin *uskoa* neutraaliksi lähdemaininnaksi, sillä se ei eksplisiitisti ilmaise referoijan kantaa. Lisäksi muistitieto on historiantutkimuksessa nykyisin täysin hyväksytty lähderyhmä (Kalela 2012: 507). Tämän perusteella voidaan päätellä myös *muistella*-verbin olevan neutraali lähdemaininta varsinkin, kun otetaan huomioon elämäkerta yksilön kokemuksiin pureutuvana kirjallisuuden lajina.

Esimerkissä käytetään *olla*-verbin menneen ajan potentiaalimuotoa. Sen funktio näyttää olevan ilmaista päättelystä juontuvaa puhdasta episteemistä todennäköisyyttä. Päättelyä ilmaisee perustelua merkitsevä konjunktio *sillä*. Tekstistä voidaan päätellä, että kertoja pitää elämäkerran kohteen muistoja suhteellisen luotettavina, mutta täysin varauksettomasti hän ei niitä kuitenkaan lukijalle tarjoa. On myös mahdollista tulkita tilanne niin, että kertoja kyllä sitoutuu lähteeseen mutta ei täysin omaan päätelmäänsä, jonka hän on lähteestä saamien tietojen avulla tehnyt.

Edellisessä esimerkissä käsiteltiin sitä, missä elämäkerran kohde on viettänyt aikaansa lapsuudessaan. Myös elinpiirin muuttuminen on juonellisesti tärkeä osa elämäntarinaa. Seuraavat esimerkit (4, 5, 6, 7) vievät juonta eteenpäin juuri pohtimalla kerronnan kohteen asuinpaikkoja ja niiden muutoksia.

(4) Virallisesti Ida oli kirjoilla isänsä kotipaikkakunnalla Lempäälässä, joten hän asui Tampereella luvatta alivuokralla, alkuun isosiskonsa, sittemmin **ehkä** sukulaisensa tai tuttavan luona, tai susiparina lapsensa isän kanssa. **Kenties** hän oli yrittänyt salata raskautensa muuttamalla kaupunkiin.⁷ (Hildén-aineisto: 18.)

Esimerkissä on kaksi tyypillistä epävarmuutta ilmaisevaa partikkelia *ehkä* ja *kenties*. Ne näyttävät Hildén-aineiston ensimmäisellä aukeamalla toimivan yleisesti yhdessä, mikä voidaan selittää kielellisen vaihtelun halulla. Esimerkissä kertoja antaa vaihtoehtoja Idan asuinpaikalle. Ensin hän päättelee Idan asuneen Tampereella luvatta alivuokralla (konjunktio *joten*), sillä virallinen asuinpaikka oli Lempäälässä. Loppuviitteestä selviää, että Ida Kadellin tietoja ei löydy Tampereen kaupungin asuntoilmoituskirjasta tuolta ajalta. Esimerkissä mainitaan puhtaalla väitelauseella, että Ida asui ensin isosiskonsa kanssa, jonka jälkeen *ehkä*-partikkelin avulla annetaan kolme mahdollista vaihtoehtoa seuraavasta asuinpaikasta. Kaikki vaihtoehdot esitellään *tai*-konjunktio⁵ avulla samanarvoisina; yhtäkään ei pidetä toisia todennäköisempänä. *Ehkä*-partikkelin avulla siis luodaan lukijalle mielikuvia mahdollisista asuinpaikoista, vaikka niitä ei tekstissä perustella millään tavalla. Perustelut eivät myöskään ilmene kappaleen lopussa olevan viitteen avulla. Perusteluiden puuttuessa *ehkä* näyttäytyy keinona esittää spekulatioita⁶.

---

⁵ *Tai*-konjunktio antaa kaksi tai useamman eri vaihtoehtoa, joten se implikoi mahdollisuutta. En ole tässä tutkimuksessa kuitenkaan laskenut sitä epävarmuusilmaisuihin.

⁶ Katajamäki (2018) käyttää harkitsemisesta suomenosta 'spekulointi'. Tässä tutkimuksessa tarkoitoin spekuloinnilla sellaista vaihtoehtojen esittämistä, jota tekstissä ei perustella.

Kiinnostava on loppuviite, joka kattaa koko siteeraamani esimerkin 4. Viiteluettelossa esitetään epävarmana asia, joka juuri on leipätekstissä ilmaistu totena: Idan asuminen alkuun isosiskonsa luona. Siellä sanotaan: ”*Ehkä* Ida oli vastikään Tampereelle muutettuaan asunut jommankumman isosiskonsa luona – ”. Viitteen seuraavassa virkkeessä päätellään myös, että ”jo ennen vuotta 1900 Idan *oli täytynyt* jo muuttaa Tampereella muualle, sillä molemmat siskot muuttivat vuosisadan vaihteessa Viipuriin (Lempäälän seurakunnan arkisto, rippikirjat 1896–1910, KA)”. Ensimmäinen väite Idan asumisesta siskonsa luona ilmaistaan epävarmana ja heti perään kerrotaan, milloin Idan oli täytynyt muuttaa siskonsa asunnosta pois. Varsinaisessa leipätekstissä kertoja kuitenkin tarjoaa lukijalle Idan asumisen siskonsa luona totena. Leipätekstissä ilmaistu tieto siitä, että Ida asui myöhemmin jossain muualla Tampereella, lienee myös päättelyä siskojen poismuutosta. Viiteluettelosta löytyvä teksti käy siis melko runsastakin vuoropuhelua itse leipätekstin kanssa.

Kiinnostavaa on, että katkelmassa spekuloidaan Idan kenties yrittäneen peittää raskautensa kaupunkiin muuttamalla. Viiteluettelossa puolestaan mainitaan, että Idan oli täytynyt muuttaa pois siskonsa luota ennen vuotta 1900. Teoksessa esimerkkitakkelmaa edeltäneessä tekstissä kuitenkin kerrotaan, että Idan tytär Saara syntyi vuonna 1905 ja yhdeksän päivän ajan elänyt poika lokakuussa 1902. Mikäli Ida olisi muuttanut kaupunkiin, joka on tässä yhdistettävissä Tampereeksi, peittääkseen raskautensa, hänen olisi täytynyt muuttaa sinne arviolta aikaisintaan alkuvuodesta 1902 – siis sen jälkeen, kun hänen jo *oli täytynyt* muuttaa pois siskonsa luota. *Kenties*-partikkeli ei siis näytä ilmentävän aitoa epävarmuutta asiasta, vaan sillä on jokin muu funktio. On mahdollista, että tämän spekuloidun kielenaineksen avulla on yritetty tuoda tekstiin kuvausta ajasta, jolloin naimattoman naisen oli sopimatonta tulla raskaaksi. Tähän viittaavat verbi *salata* sekä vanhahtava ja jossain määrin halventavaksi määriteltävä substantiivi *susipari*. Historiallinen elämäkerta asettaakin kohteensa aina historialliseen yhteyteen, kyseisen ajan kuvaukseen (Hakosalo ym. 2014: 10).

Seuraava esimerkki (5) käsittelee paitsi elämäkerran kohteen perheen todennäköistä asuinpaikkaa myös perheen isännän mahdollista työpaikkaa, jota perustellaan tämän todennäköisen kotialueen tilattomuudella. Esimerkki myös taustoittaa niitä elinoloja, joissa Hildén-teoksen kerronnan kohde eli Sara Hildén (todennäköisesti) eli.

(5) Perhe **lienee asettunut** äidin uuden aviomiehen kotikylään, Salon Hannulaan. Kylä sijaitsee Sääksmäen kirkonkylän luoteispuolella, melkein saareksi suipistuvalla Annilan niemellä. Tilattomuuden takia alueelta käytiin työssä myös Valkeakosken puolella, joten Kalle Kustaa on saattanut hakeutua sinne paperi- tai selluloosatehtaalalle, puuhiomoon tai höyrysahalle. (Hildén-aineisto: 21.)

Esimerkin alussa on modukseltaan potentiaali ja tempukseltaan perfektin predikaattiverbi *lienee asettunut*. Potentiaali on episteemisen todennäköisyyden modus. Toisinaan potentiaalilla voidaan ilmaista myös deonttista modaalisuutta. (VISK § 1597.) Tarkastelemassani aineistossa se on kuitenkin yksinomaan episteemisessä käytössä. Tässä esimerkissä sen funktio on siis ilmaista, mitä todennäköisesti on tapahtunut eli minne perhe on todennäköisesti asettunut. Oletusta ei kuitenkaan perustella muuten kuin implisiittisesti, kun kertoja mainitsee todennäköisen kotipaikan olevan aviomiehen kotikylä. Tekstikatkelma jatkuu niin, että tekstissä kerrotaan faktoja oletetusta asuinalueesta. Potentiaalimuodon ja tekstin faktapainotteisena jatkumisen kautta kertoja tarjoaa lukijalle todennäköisenä sen, että perhe asettui Salon Hannulaan. Potentiaalimuoto kuitenkin vähentää väitteen varmuusastetta.

Potentiaalin tulkintaan vaikuttaa myös viimeisessä lauseessa käytetty mahdollisuutta ilmaiseva modaaliverbi *saattaa*, joka esimerkissä esiintyy perfektissä *on saattanut*. Kiintoisaa tekstikatkelmassa on, että ensimmäinen virke ilmaisee, ettei ole täysin varmaa, mihin perhe edes asettui. Silti seuraavassa virkkeessä kerrotaan faktoja oletetusta asuinalueesta, samoin kuin viimeisessäkin virkkeessä. Viimeisen virkkeen toisessa lauseessa nostetaan esiin mahdollisuus, että Kalle Kustaa olisi tältä oletetulta asuinalueelta *saattanut* hakeutua töihin toiselle paikkakunnalle, koska oletetulla asuinalueella ei ollut tilaa, jolla työskennellä. Katkelmassa siis argumentoidaan sellaisen asian puolesta, joka pohjaa vailla varmuutta olevalle asialle. Tämä edelleen viittaa siihen, että kertoja pitää esimerkin ensimmäisen virkkeen väitettä todennäköisenä ja funktiona on ollut ilmaista nimenomaan puhdasta episteemistä varmuusastetta. Ilmaus *on saattanut* puolestaan tuo lukijalle tiedoksi, että tällainen mahdollisuus työpaikkaan liittyen on olemassa. Ilmauksen yhteydessä ei ole käytetty lähteitä. Virkkeen avulla lukija saa tietää, millaisia työpaikkoja Valkeakoskella oli tarjota, ja samalla kasvaa lukijan käsitys siitä, millaisessa paikassa elämäkerran kohde eli.

Seuraava esimerkki (6) keskittyy elämän isoihin tapahtumiin hyvin pääpiirteittäisesti. Se kertoo nopeasti Hugon koulunkäynnistä. Niclas Simbergin sotilasuran loppuminen, Haminan-talon myyminen ja perheen muutto Viipuriin kerrotaan yhdessä virkkeessä. Viimeinen virke onkin jo itsessään pieni kertomus: (minimaalisena) kertomuksena voidaan pitää vähintään kahden kertovan lauseen muodostamaa kokonaisuutta, jossa on ajallinen aspekti (Labov 1977: 360–361). Esimerkkikatkelma on alaluvun viimeinen kappale – seuraavassa luvussa kerrotaan enemmän uudesta kotikaupungista. Esimerkkikatkelman kerronnassa hyödynnetään aktiivisia toimijoita ja dynaamisia verbejä (*myydä, muuttaa, jättää, ratkaista* jne.) ja osoitetaan ajallista ulottuvuutta.

(6) Niclas Simberg ehti Haminan-vuosina laittaa kaksospoikansa sisarensa antaman alkeisopetuksen jälkeen vastaperustettuun suomenkieliseen kansakouluun. Kielikysymyksen Hugo-poika ratkaisi siten, että hän **kuulemma** puhui koulussa suomea mutta kirjoitti ruotsiksi³⁶. Kauan ei Hugo veljineen ehtinyt kuitenkaan kuluttaa Haminan kansakoulun pulpetteja, sillä Niclas Simberg jätti sotilasuran vuonna 1881, myi Haminan-talonsa ja muutti perheineen Viipuriin.³⁷ (Simberg-aineisto: 19.)

Esimerkissä on ainoastaan yksi epävarmuusilmaus, evidentialinen kommenttiadverbiaali *kuulemma*, joka ilmaisee, että kerrottu on kuultu toisen käden lähteestä. Se on siis itsessään osoitus, että väite on referoitu. Puhutussa kielessä *kuulemma*-partikkelia käytetään myös neutraalisti käytettynä, mutta kirjoitetussa kielessä sillä tuodaan usein tekstiin esimerkiksi ironinen tai jollain tavalla epäilevä sävy. *Kuulemma* esiintyykin monesti kielteisissä konteksteissa. (VISK § 1494.) Myös tässä esimerkissä *kuulemma* voidaan tulkita epäileväksi, minkä vuoksi olenkin sijoittanut sen varmuusasteikolla kohtaan ”epävarma” (ks. taulukko 3). Aikaisempi kappale teoksessa nimittäin kertoo esimerkin Hugon veijarimaisesta luonteesta (Simberg-aineisto: 19). Myös virkkeen subjektin (*Hugo-poika*) voidaan nähdä osoittavan suhtautumista proposition, sillä *poika*-lekseemin valinnalla korostetaan kerronnan kohteen nuorta ikää. Se, onko väite kielikysymyksestä alun perin lähtöisin Hugolta itseltään, ei kuitenkaan selviä. Viitenumerolla 36, jonka voi tulkita pisteen sisäpuolelle merkittynä viittaavan suoraan *kuulemma*-partikkelin sisältävään virkkeeseen, viitataan Jan Simberg -nimiseen henkilöön vuodelta 2016. Se, minkä tyyppinen lähde tämä on ollut, jää kuitenkin epäselväksi. Lähdeluettelo on merkitty Haastattelut, tapaamiset ja sähköpostit -kohtaan lähteeksi

Jan Simberg vuosina 2017–2018, eli ajankohta on eri kuin viiteluettelossa mainittu, ja Kirjeenvaihtoa, luonnoskirjoja ja jälkeenjääneitä papereita -kohdassa mainitaan Jan Simbergin Hugo Simberg -arkisto. *Kuulemma*-partikkelin avulla kertoja osoittaa lukijalle, että täysin varauksettomasti väitteeseen ei tule suhtautua. Sen avulla lukijalle myös luodaan kuvaa elämäkerran kohteesta ihmisenä.

Edellisissä esimerkeissä on käsitelty muun muassa syntymää ja elinpiiriä. Elinpiirin vaihdoksesta kerrotaan seuraavassakin esimerkissä (7), mutta muuttoon liittyy suurempi juonenkäännö, perheen isännän kuolema. Katkelma on jatkoa kirjan kappaleeseen, jossa kerrotaan Valkeapään paperitehtaiden joutuneen irtisanomaan työläisiään.

(7) – – Saaran perhe kohtasi kuitenkin vielä paljon pahemman iskun: perheenpää Kalle Kustaa Hilden kuoli 23. maaliskuuta 1915.¹⁹ Ida oli jälleen tyhjän päällä. Hän oli neljäkymmentäyksivuotias leski ja yksinhuoltaja kahdelle lapselle, joista vanhempi ei ollut täyttänyt edes kymmentä, eikä voinut siis osallistua elannon hankkimiseen. Lesken saama leipätyö tai köyhäinapu **ei varmaankaan** riittänyt kahden lapsen elättämiseen. Ida lähetti Saaran naapuripitäjään Lempäälään omien vanhempiensa huollettavaksi ja jäi itse nelivuotiaan Kallekuopuksen kanssa Sääksmäelle. (Hildén-aineisto: 22.)

Esimerkki alkaa affektiivisilla ilmauksilla *paljon pahemman iskun* ja *jälleen tyhjän päällä*. Seuraavassa virkkeessä kertoja päättelee vanhemman lapsen iästä, ettei tämä vielä voinut osallistua elannon hankkimiseen. Päätelystä kertoo partikkeli *siis* (VISK § 1557). Seuraavassa virkkeessä on katkelman ainoa epävarmuusilmaus. Sen vaikutusalueella on kieltosana (*ei varmaankaan*). Epävarmuusilmaisulla kertoja esittää todennäköisenä, että leipätyö tai köyhäinapu ei riittänyt kahden lapsen elättämiseen. Seuraavassa virkkeessä kerrotaan Idan lähettäneen Saaran omien vanhempiensa huollettavaksi. Tämän voi päätellä olevan seuraus rahojen riittämättömyydestä, ja juuri tämä tapahtuma, Saaran pois lähettäminen, näyttää olevan peruste kertojan päätelmälle varojen vähäisyydestä. Tekstistä voidaan siis päätellä, että katkelmassa on käytetty epävarmuusilmaisua *ei varmaankaan* nimenomaan sen episteemisessä merkityksessä. Esimerkkikatkelmassa on lähdeviite, mutta se ei viittaa epävarmuusilmaisun sisältämään virkkeeseen.

Seuraavassa esimerkkikatkelmassa (8) kertoja kiistää referoimansa lähteen, argumentoi oman käsityksensä puolesta ja erittelee syitä omalle näkökulmalleen. Esimerkki käsittelee elämäkerran kohteen koulutaivalta.

(8) Valmistavan koulun jälkeen Paul ja Hugo pyrkivät Viipurin ruotsalaiseen lyseoon⁴⁶. Paul oli oppikoulussa koko ajan Hugoa vuotta ylemmällä luokalla. *Sakari Saarikivi mainitsee* syyksi sen, että Hugo *olisi saanut* latinassa ehdot ja jäänyt luokalleen⁴⁷. *Lyseon matrikelista kuitenkin löytyy tieto*, että Paul oli merkitty ensimmäiselle luokalle 1884 mutta Hugo vasta seuraavana vuonna. Paulin etumatka oli alkanut jo ennen lyseovuosia ja **tuskin** alemmissa opinahjoissa opiskeltiin latinaa. *Perimätiedon mukaan* Hugo kärsi päänsäryistä jo lapsena, ja *hänen tiedetään* olleen pitkään sairaana 15 vuoden ikäisenä⁴⁸. **Olisiko Hugon terveys reistaillut niin pahasti jo lapsena, että oppikouluun menokin olisi lykkääntynyt?** (Simberg-aineisto: 23.)

Esimerkissä on kaksi tarkastelemini kategorioihin kuuluvaa epävarmuusilmaisua. Ensimmäinen on dialogia supistava ja epätodennäköisyyttä ilmaiseva *tuskin*, joka kiistää väitelauseen ilmaisevan asian, siis latinan opiskelun alemmissa opinahjoissa (ks. Mikkonen 2010: 71). Samalla kertoja tulee kiistäneeksi myös referoimansa Sakari Saarikiven antaman syyn sille, miksi Paul oli oppikoulussa Hugoa ylemmällä luokalla. Kertoja ei siis ole yhtä mieltä siitä, että selitys (kaksosveljesten) Hugon ja Paulin eritahtisuudelle olisi Hugon latinasta johtuva luokalle jääminen. Kiistämisen avulla kertoja osoittaa, että kolmas osapuoli on väärässä (Mikkonen 2010: 148–149). Kertojan mukaan lyseon matrikelista löytyy tieto, että Paul on alun perinkin aloittanut lyseon Hugoa aikaisemmin, ja koska kertoja epäilee latinan opiskelua alemmilla luokilla, ei syy eritahtisuudelle voi olla latinan reputtamisessa.

Esimerkissä on useita virkkeen sisäisiä lähdeviitenumeroita. Kiinnostavampia ovat kuitenkin suoraan tekstissä eksplisiittisesti ilmaistut referoinnit. Ensimmäinen referointi alkaa neutraalilla lähdemaininnalla *Sakari Saarikivi mainitsee*, joka itsessään ei vielä osoita kertojan suhtautumista. Sen sijaan jo referoitava osuus paljastaa lukijalle, että Saarikiven väitteeseen ei tule suhtautua varauksettomasti. Tämä tulee ilmi konditionaalimuodosta *olisi ollut*. Konditionaalilla nimittäin voidaan referointitilanteissa ilmaista epäilevää suhtautumista sanottuun (VISK § 1592). Seuraavassa virkkeessä kertoja nojautuu lyseon matrikkeliin ja paljastaa tiedon, joka jollain tavalla on ristiriidassa Saarikiven väitteen kanssa. Ristiriita näkyy adverbistä *kuitenkin*. Seuraavan virkkeen ensimmäisellä deklarativilauseella *Paulin etumatka oli alkanut jo ennen lyseovuosia* kertoja osoittaa sitoutuvansa enemmän matrikkelin kuin Saarikiven välittämään informaatioon, sillä sanottu esitetään kyseenalaistamatta. Virkkeen toinen lause, *tuskin alemmissa opinahjoissa opiskeltiin latinaa*, irtisanoutuu jo vahvasti Saa-

rikiven näkemyksestä. Neutraali lähdemaininta ei siis automaattisesti tarkoita, että kertoja sitoutuu referoimaansa tekstiin. Lähteeseen voi viitata neutraalisti ja väitteen torjua myöhemmin tekstissä (Martin & White 2005: 112). Neutraalia lähdemainintaa käyttämällä voidaankin myönnytellä korrektisti, vaikka tosiasiaa tarkoituksena on vahvistaa omaa, poikkeavaa näkökantaa (Mikkonen 2010: 165). Tällainen argumentointitapa on havaittavissa myös tässä esimerkissä.

Saarikiven näkemyksen kiistämisen jälkeen kertoja siirtyy esittämään mahdollisia muita syitä elämäkerran kohteen jälkeen jäämiselle opinnoissa. Dialogin supistamisen (*tuskin*) jälkeen kertoja siis laajentaa dialogia tuomalla esiin uuden näkemyksen. Postpositioliaseke *perimätiedon mukaan* tuo esiin tekstinulkoisen äänen (Martin & White 2005: 111). Se on niin ikään neutraalina nähtävä lähdemaininta. Kuitenkin lekseemi *perimätieto* jo itsessään voi herättää jonkinlaista suhtautumista kerrottuun. Kielitoimiston sanakirja nimittäin määrittelee perimätiedon seuraavasti: 'sukupolvelta toiselle suullisesti periytynyt tieto, perinne, traditio' (KS s.v. *perimätieto*). Perimätieto siis ei ole tieteellisesti tai tutkimuksen kautta todistettua faktaa. Kuitenkin muistitietoa pidetään historian tutkimuksessa nykyisin hyväksyttävänä lähderyhmänä (Kalela 2012: 507), ja perimätieto ja muistitieto ovat toisiinsa nähden assosiatiivisia eli liitännäisiä käsitteitä. Kertoja ei siis näytä käyttävän perimätietoa etäännyttävässä mielessä vaan viittaa lähteeseen neutraalisti, mistä kertoo myös *x:n mukaan* -rakenteen yleinen neutraalius. Se, että kertoja lähdemaininnan jälkeen käyttää perimätietoa perusteluna argumentoinnilleen ja seuraavassa virkkeessä kysymyksen muodossa esittämälleen vaihtoehdolle, viittaa kertojan sitoutumiseen.

Samassa virkkeessä kertoja argumentoi 15-vuotiaan Hugon sairaudesta yleisenä totuutena ilmaisulla *hänen tiedetään*. Virkkeen perässä oleva lähdeviitenumero viittaa kahteen lähteeseen: Tom Simbergin haastatteluun ja Antti Alangon *Psychiatria Fennica* -vuosikirjassa julkaistuun kirjoitukseen. Voidaan ajatella, että *tiedetään*-passiivilla kertoja kannattaa (*endorese*) lähteistä saatua tietoa ja supistaa dialogia, vaikka lähdeviitenumerointi itsessään onkin neutraali tapa merkitä lähteet. Lähteistä kertoja tekee mahdollisen päätelmän, jonka hän ilmaisee kysymyslauseella, tämän esimerkkikatkelman toisena epävarmuusilmaisuna: *Olisiko Hugon terveys reistaillut niin pahasti jo lapsena, että oppikouluun menokin olisi lykkääntynyt?* Esimerkissä 1 kysymyslause toimi avaamalla sellaista keskustelua, jota kertoja itse jatkaa epävarmuusilmauksia käyttämällä. Tässä esimerkissä kysymyslause sen sijaan päättää pohdinnan ja jättää lukijan yksin miettimään vastausta kysymykseen. Pohdinta aiheesta ei siis jatku

enää seuraavassa kappaleessa. Kun otetaan huomioon kirja formaattina, voidaan ajatella, ettei vastausta kysymykseen tietenkään odoteta. Suhtautumisen teoriassa tällaiset avoimeksi jäävät retoriset kysymykset käsitetään yhdeksi harkitsemisen keinoksi: ne tuovat esiin yhden mahdollisen näkökulman asiaan (Martin & White 2005: 110). Tulokintaa korostaa myös kysymyksessä käytetty konditionaalimuoto: konditionaali ilmaisee asiaintilan esittämistä vaihtoehtoisena (VISK § 1590). Lisäksi argumentoinnissa retorisilla kysymyksillä pyritään osoittamaan edellä esitetty päättelyketju oikeaksi tai mahdolliseksi. Näin niillä on todistamisen funktio. (Mikkonen 2010: 144.) Esimerkissä 8 kysymyslause toimiikin juuri todistamisen keinona. Ylipäänsä lukijan kannalta esimerkin teksti näyttäytyy siten, että kertoja yrittää voittaa lukijan puolelleen ja saada tämän olemaan kanssaan samaa mieltä (ks. Martin & White 2005: 119).

Esittelen lyhyesti vielä yhden esimerkin juonellisista jaksoista. Esimerkki (9) päättää yhden alaluvun ja sen viimeinen virke on myös Hildén-aineiston viimeinen virke. Tekstikatkelma valmistaa lukijaa seuraavaan, Suomen sisällissodasta kertovaan lukuun. Se kertoo elämää mullistaneesta ajasta, joka johti myös elämäkerran kohteen koulutaipaleen katkeamiseen. Myös siinä *ehkä*-partikkeli liittyy tarinallistamisen funktioon.

(9) Saara ei ollut ehtinyt käydä Lempäälän kansakoulua edes kahta vuotta kun koulunkäynti alkoi katkeilla ja lopulta koulut suljettiin pitkäksi aikaa. Pitäjän torppareiden elämää leimannut ihanteiden aika oli lopullisesti ohi. Koulutyttö kuunteli tuvassa aikuisten puheita. Kaikki oli epävarmaa. Kukaan ei tiennyt huomisesta. Rengit ja piit olivat kiihdyksissään, vaari suutahteli heidän puheilleen. **Ehkä** Saara häädettiin pihalle kuuntelemasta pahoja sanoja, uhmaa ja vihaa. (Hildén-aineisto: 38.)

Epävarmuus on esimerkissä läsnä kirjaimellisesti lauseissa *kaikki oli epävarmaa* ja *kukaan ei tiennyt huomisesta*. Epävarmuusilmaisu *ehkä* on esimerkin viimeisen virkkeen ensimmäinen sana. Sitä, miksi kertoja mainitsee Saaran mahdollisesti häädetyn pihalle, ei selvennetä, eikä katkelmaan sisälly lähdeviittauksia. Virkkeen funktiona näyttääkin olevan Saaran lapsuuden hankalan ajanjakson tarinallistaminen spekulatiivisen *ehkä*-partikkelin avulla. Tarinallistamiseen liittyy siis jonkinlainen fiktiivinen ulottuvuus, ja sen kautta lukija kutsutaan mukaan Saaran tarinaan. Tähän viittaavat affektiiviset lekseemit, joita katkelmassa on käytetty runsaasti. Palvelusväki oli *kiihdyksissään*, ja vaari *suutahteli*. Epävarmuusilmaisun sisältävässä virkkeessä Saara

häädettiin kuuntelemasta *pahoja* sanoja, *uhmaa* ja *vihaa*. Lekseemeissä on negatiivinen sävy, sillä *ihanteiden aika oli lopullisesti ohi*. Niillä luodaan mielikuvaa haastavasta ajanjaksosta lapsen perspektiivistä – näkökulma paljastuu muun muassa sanavalinnoista *aikuiset* ja *vaari*, joista etenkin jälkimmäinen viittaa juuri Saaran näkökulmaan. Tekstissä tuodaan siis ilmi lapsen kokemus tilanteesta, ja virke, joka sisältää epävarmuusilmaisun, jatkaa teemaa tuomalla esiin mahdollisen tapahtuman.

4.2 Taustoittavat jaksot

Taustoittavat jaksot ovat sellaisia, jotka eivät juonellisesti vie henkilön elämäntarinaa eteenpäin. Niissä kerrotut tiedot voivat toki välillisesti vaikuttaa elämäntarinan kulkuun, mutta lähtökohtaisesti jaksot käsittelevät esimerkiksi henkilön luonnetta, ulkonäköä tai motiiveja tai kuvaavat ilmapiiriä tai paikkoja, joiden vaikutuksessa kerronnan kohde on ollut. Koska kyseessä on elämäkerta, taustoittavat jaksot liittyvät usein suoraan elämäkerran kohteeseen itseensä, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Taustoittavat jaksot olen jakanut kahteen kategoriaan, joista ensimmäisenä käsittelen ympäristöä käsitteleviä jaksoja. Luvussa 4.2.2 puolestaan analysoin henkilöitä käsittelevien jaksosten epävarmuusilmaisuja ja niiden kontekstia. Ympäristöä käsitteleviä tekstijaksoja aineistossani on kymmenen, henkilöitä käsitteleviä kuusi.

4.2.1 Ympäristöä käsittelevät jaksot

Seuraavaksi analysoin niitä aineistoni epävarmuusilmaisuja sisältäviä jaksoja, jotka käsittelevät ympäristöä. Tähän kuuluvat esimerkiksi sellaiset katkelmat, joilla heijastetaan yleistä ilmapiiriä tai joissa kuvaillaan konkreettisia paikkoja. Seuraavissa esimerkeissä (10 ja 11) epävarmuusilmaisut liittyvät pääsääntöisesti tekstin kuvailevaan funktioon. Tyypillistä kuvailevalle tekstityypille on, että kirjoittaja kuvaa siinä jotain näkemäänsä tai kokemaansa, ja kuvailu tapahtuu esimerkiksi adjektiivien ja aistihavaintoihin liittyvien verbien avulla (Mäntynen & Shore 2006a: 36). Seuraavissa esimerkeissä (10 ja 11) kuvaillaan elämäkerran kohteen elinympäristöä kuitenkin kolmannen henkilön eli elämäkerran kohteen kautta.

(10) Tyttövauva sai nimekseen Saara Ester Kadell. Myöhemmin Saara **tuskin** enää muisti mitään tarkkaa ensimmäisten elinvuosiensa Tampereesta. **Ehkä** puutalojen kehystämän pihapiirin lämpimät auringonläikät, **ehkä** portista sisään rynnistävän, häntäänsä iloisesti heiluttavan mustan koiran, **kenties** varpusten sirkutuksen tai jonkin kivitalon keittiönikkunasta tupsahtavan, läskisöösä suutavettävän käryn? **Vaiko kenties** äidin kuluneen takin ja virttyneen puuvun tutun pinttyneen tuoksun kun tyttö vieraita ujostellessaan painaa kasvonsa sen pehmeään helmaan? (Hildén-aineisto: 19.)

Tekstikatkelma alkaa juonellisella virkkeellä *Tyttövauva sai nimekseen Saara Ester Kadell*. Sen jälkeen juonellisuus kuitenkin väistyy ja taustoittava jakso alkaa. Katkelmassa on lukuisia epävarmuuden ilmaisuja: viisi partikkelia, yksi kysymyssanan sisältävä virke, johon yksi partikkeleista kiinteästi liittyy, sekä yksi kysymysmerkkiin päättyvä virke, jossa ei ole varsinaista kysymyssanaa mutta johon liittyy useita epävarmuustulkintaisia partikkeleita. Molemmat olen tässä tulkinnut varsinaisiksi kysymyslauseiksi. Esimerkkiä 1 käsitellessäni huomautin, miten kysymyslause avasi tekstiä pohdinnalle. Tässä esimerkissä samassa tehtävässä näyttää toimivan *tuskin*. Tämä on mielenkiintoista sikäli, että käyttäessään *tuskin*-partikkelia argumentoinnissaan kirjoittaja/puhuja tyypillisesti irtisanoutuu (*disclaim*) ja kiistää (*deny*) väitelauseen ilmaisevan asian (Mikkonen 2010: 71, ks. taulukko). Varmuusasteikon epätodennäköinen–todennäköinen-jatkumolla *tuskin* sijoittuu kohtaan ”epätodennäköinen”. Se tyypillisesti supistaa moniäänistä dialogia (mts. 71), ja siksi se ei yleensä kutsu keskusteluun (vrt. esimerkki 8). Tässä esimerkissä se on kuitenkin avainasemassa keskustelun avaajana ja toimii pikemminkin dialogia laajentavalla tavalla. Heti seuraava virke nimittäin alkaa partikkelilla *ehkä*. Esimerkissä ei kuitenkaan käytetä ilmausta varsinaisen epävarmuuden merkinä, vaan sen avulla aukaistaan mahdollisuus kertojan esittämille kuvauksille ja rakennetaan mahdollisia vaihtoehtoja. Kiinnostavaa nimittäin on, että tarkan muistamisen kiistämisen jälkeen teksti jatkuu siten, että kertoja luettelee varsin tarkkoja kuvaelmia Saaran mahdollisesti muistamista asioista epävarmuusilmaisuja hyödyntäen. Samalla kun väitteen ilmaisemasta asiasta irtisanoutuminen (*tuskin*) muuttuu Martinin ja Whiten termin harkitsemiseksi (*ehkä, kenties*), fokalisoi ja vaihtuu Saaraksi, ja näin saadaan lukija eläytymään kerronnan kohteen lapsuudenkodissaan mahdollisesti kokemiin muistoihin. Nämä potentiaaliset muistamisen kohteet ovat hyvin aistikeskeisiä: mukana on niin näkö-, tunto-, kuulo- kuin hajuaistikin, vä-

lillisesti myös makuaisti. Epävarmuusilmaisujen ja adjektiivien avulla lukija tempaistaan mukaan Saaran lapsuuden elinympäristöön ja ohjataan näkemään se Saaran silmin.

Kysymyssanallinen kysymyslause ja *kenties*-partikkeli toimivat hyvin tiiviisti yhdessä esimerkin viimeisessä virkkeessä. Näin tekevät myös kolmannen virkkeen *kenties* ja kaksi *ehkä*-partikkeliä, jotka liittyvät vielä lopun välimerkkiin, joka ilmaisee virkkeen kysymykseksi. Modaalisuutta osoitetaankin usein niin, että samassa lauseessa tai lausumassa on useampi modaalisuuden keino. Jos ne ovat vaikutuksiltaan samansuuntaiset, tätä yhdessä toimimista kutsutaan modaaliharmoniaksi. (VISK § 1560.) Näissä virkkeissä siis modaaliharmonia toteutuu, koska niissä yhdistyy kaksi tai useampia episteemisen modaalisuuden aineksia. Ylipäänsä esimerkin epävarmuusilmaisut toimivat tekstissä tiiviissä yhteistyössä keskenään, ja ne kaikki yhdessä vaikuttavat toistensa tulkintaan. Myös *tuskin* asettautuu kontekstissaan yhtenäiseen harmoniaan muiden epävarmuusilmaisujen kanssa, sillä kaikki keinot yhdessä osallistuvat mahdollisten vaihtoehtojen rakentamiseen.

Episteemisen varmuusasteen ilmaiseminen ei siis ole esimerkin (10) epävarmuusilmaisujen primäärinen funktio, vaan niiden tehtävänä on lukijan kutsuminen mukaan tarinaan eli tarinallistaminen. Tarinallistamisen funktio ja juonelliset jaksot eivät siis ole yhteneväisiä, vaan myös taustoittava jakso voi olla tarinallistava. Tarinallistaminen tapahtuu siten, että lukijalle affektiivisia ja kuvailevia ilmauksia käyttäen luodaan mielikuvia elämäkerran kohteen lapsuudesta. Samalla lukija kokee kerronnan kohteen samaistuttavammaksi, kun hänet houkutellaan katsomaan mahdollisia lapsuusmuistoja kerronnan kohteen silmin. Juvosen (2014) mukaan kuvaamisen jaksot voivatkin olla samaistuttavuuden ja havainnollistamisen käytössä, jolloin ne voidaan nähdä dialogisen supistamisen keinona. Tämä johtuu siitä, että lukijalle tarjotaan annettuna kuvailevasta tekstistä kumpuava affektiivisuus ja asennoituminen. (Mts. 47.) Tämä on mielenkiintoista, sillä suhtautumisen teoriassa harkitsemisen keinot (esim. *ehkä*), joihin epävarmuuden ilmaisut usein linkittyvät, liittyvät nimenomaan oman tekstin laajentamiseen (Mikkonen 2010: 71). Esimerkissä 10 myös *tuskin* toimii Mikko-kosen esittämästä poikkeavalla tavalla. Poikkeavuudet liittynevät nimenomaan tekstin kaunokirjallisuudellisuuteen: epävarmuusilmaisut näyttävät toimivan eri tavalla silloin, kun katkelman funktiona on tarinallistaminen kuin esimerkiksi silloin, kun argumentoidaan jonkin näkökulman puolesta. Tarinallistamisen funktio näkyy myös siinä, että esimerkikikatkelmassa ei ole lähdeviittauksia.

Esimerkissä 11 esitellään, mitä nähtävää kirkkosalissa oli elämäkerran kohteen lapsuuden aikana. Esimerkissä on runsaasti adjektiiveja, kuten *vaalea*, *vanha* ja *suuri*, joilla kuvaillaan puheena olevan kirkon sisätiloja.

(11) Enää Lempäälän kirkon sisätiloja ei näe aivan siinä asussa kuin Torisevan väki niitä katseli 1910-luvulla. Se restauroitiin vuonna 1924, jolloin seinät peitettiin vaalealla maalipinnalla. Laajoja kalkkimaalauksia niissä **ei tiettävästi** kuitenkaan alun perinkään ollut⁷⁰. Saaran lapsuudessa kirkossa pauhasivat vuonna 1875 tilatut Kangasalan urkutehtaan urut. Kirkkosalissa riitti katseltavaa: alttaritaulu oli paikallisen taiteilija-kirjailija Kaarlo Enqvist-Atran (1879–1961) maalaama. Salin vanhin esine oli kirkon vihkimiseen liittynyt krusifiksi 1500-luvun alusta. Saara on voinut katsella myös seinällä olevia mah-tisukujen suuria vaakunoita sekä alttarilta syrjemmälle siirrettyä vanhaa neli-osaista alttaritaulua. Sen oli Lempäälässä maalannut konterfeijari Johan Georg Geitel vuonna 1759.⁷¹ 1900-luvun alussa valtionarkeologi J. R. Aspelin pelasti alttaritaulun tapulin varastotiloista.⁷² (Hildén-aineisto: 35.)

Esimerkkiteksti alkaa siten, että Lempäälän kirkosta kerrotaan kaikkien nykyajan ihmisten näkökulmasta: kukaan ei enää näe kirkon sisätiloja entisenlaisina. Neljännessä virkkeessä elämäkerran kohde liitetään kertomukseen adverbialilausekkeella *Saaran lapsuudessa*. Tällöin näkökulmaksi tulee elämäkerran kohteen näkökulma. Näin ollen kaikki, mitä kirkosta seuraavaksi kerrotaan, tulee implisiittisesti todeksi ikään kuin Saaran kautta. Saaran näkökulma korostuu entisestään katkelman seitsemännessä virkkeessä, joka alkaa sanoilla *Saara on voinut katsella*. Perfektimuotoinen predikaatti-verbi *on voinut katsella* voidaan tulkita joko episteemiseksi tai dynaamiseksi.

Esimerkkikatkelmassa on yksi epävarmuuden ilmaus, kieltomuotoinen (*ei*) *tiettävästi*. Esimerkissä partikkelin vaikutusalueella on kieltö. Tällöin asiointilan pätemättömyys esitetään todennäköisenä (Jaakola 2011: 526). *Tiettävästi* on paitsi episteeminen myös evidentialinen partikkeli/adverbi. Se ilmaisee, että jotain ikään kuin tiedetään todeksi asiasta saatavilla olevien tietojen perusteella, mutta pienin varauksin. Tällöin kyse on usein lähteen referoinnista, mutta varaus voi perustua myös päättelyyn. *Tiettävästi* voi tarkoittaa myös, että kerrottu asia on tietoa, jonka keskusteluun osallistujat tai tässä tapauksessa elämäkerran lukijat voivat varmistaa. Tällöin tieto on jotain yleisesti tiedettyä tai arveltua. (Mts. 515, 517, 525.) Tässä sitä käytetään ensimmäisessä merkityksessä, sillä seinien alkuperäistä tilaa eivät lukijat voi käydä tarkastamassa.

Evidentiaalisuuden kannalta *tiettävästi* on poikkeava sikäli, että se ei ilmaise tiedon lähdettä tai tapaa, jolla tieto on saatu (Jaakola 2011: 522). Esimerkissä 11 (*ei tiettävästi* -partikkelin sisältävän virkkeen lopussa on kuitenkin lähdeviittaus, jonka viittauskohde paljastuu lähdeviiteluettelosta Lempäälästä kertovaksi teokseksi. Näin ollen lukija voi tarkastaa, mistä väite laajojen seinämaalauksen puutteesta on lähtöisin. Teksti ei kuitenkaan paljasta, onko väite laajojen kalkkimaalauksien todennäköisestä puuttumisesta lähteestä saatujen tietojen perusteella tehty päätelmä vai referoidaanko tekstissä lähteessä eksplisiittisesti ilmipantua epävarmuutta. Esimerkissä epävarmuus- ilmaisulla *ei tiettävästi* ei näytä olevan muita funktiota kuin puhdas episteemisen varmuusasteen ilmaiseminen. Lukijalle siis annetaan todennäköisenä mahdollisuutena se, että kirkossa ei ollut laajoja kalkkimaalauksia. *Tiettävästi*-partikkeliin liittyvä epävarmuustulkintaisuus kytkeytyy nimenomaan laajoihin kalkkimaalauksiin, sillä varauksen tulkinta kohdistuu partikkelin vaikutusalueeseen olevaan asiaan (Jaakola 2011: 525). Tekstissä sitoudutaan siis melko vahvasti siihen, että kirkossa ei ollut laajoja kalkkimaalauksia, mutta ei siihen, ettei niitä ollut minkäänlaisia.

Edellisten esimerkkien tapaan myös seuraavassa esimerkissä (12) kuvaillaan elämäkerran kohteen kasvuympäristöä. Tällä kertaa huomio kiinnittyy Hugo Simbergin lapsuudenkotiin ja sen puutarhaan sekä siihen, mitä siellä tehtiin ja miltä siellä näytti.

(12) Simbergien kotitalon fasadi oli Pikkuymyräkadun suuntainen, ja pää-ovesta astuttiin suoraan kadulle. Lapset asuivat isossa lastenhuoneessa, isällä oli oma pieni huone ja äidillä buduaarinsa. Salissa riitti tilaa kaikille, vieraillekin. Pihan puolella aukeni suuri puutarha, jossa kasvoi omena- ja kirsikkapuita. Kesän mittaan omalta kasvimaalta kerättiin parsaa ja kurkkua, myös mansikoita, karviaisia ja viinimarjoja. Ateriat syötiin kesäisin ruokasalin jatkoksi avautuvalla verannalla. 1870-luvun virkamiesperheessä pöytään katettiin *Tant Hildan keittokirjan mukaan* laatikoita ja keittoja. Syötiin lihapullia, läskisoosia ja **ilmeisesti** torstaisin hernekeittoa. Rannikkokaupungissa halstrattiin **varmast** myös silakoita, ja itäsuomalaiseen tapaan leivottiin kaali- ja sienipiirakoita. Ja oman puutarhan antamista valmistettiin tietenkin hillot ja säilykkeet.²⁹ (Simberg-aineisto: 16–17.)

Esimerkin alkupuolella on adjektiiveja, mikä on tyypillistä kuvailevalle tekstityypille (Mäntynen & Shore 2006a: 36). Esimerkin puolivälistä lähtien adjektiiveja ei enää ole, mutta kertoja maalaa kuitenkin lukijalle kuvan puutarhasta ja Simbergien elämästä substantiivien, esimerkiksi ruokasanaston, avulla. Paikan kuvaamisen lisäksi myös

olemista ilmaisevat verbit, kuten predikaattiverbit *asuivat*, *oli* ja *riitti tilaa*, ovat kuvailevalle tekstilajille ominaisia (mts. 36). Näiden lisäksi katkelmassa on dynaamisia, tekemistä ilmaisevia verbejä. Ne ovat kuitenkin passiivimuodossa, mikä vähentää olennaisesti niiden dynaamisuutta. Aktiivisten toimijoiden puuttuminen onkin kuvailevalle tekstityypille ominaista (mts. 36).

Esimerkissä on kaksi epävarmuusilmausta, adverbis *ilmeisesti* ja *varmasti*, jotka molemmat kuuluvat varmuusasteikolla kohtaan ”todennäköinen”. *Varmasti*-adverbiä voidaan käyttää kahdella eri tavalla: joko ilmaisemaan varmuutta tai vastaamaan pikemminkin adverbejä *todennäköisesti* tai *luultavasti* (Salmi-Tolonen 1992: 390). Koska varmuuden eksplisiittinen ilmaiseminen on Hallidayn SF-kieliopin mukaan kuitenkin merkki siitä, että varmuutta asiasta ei itse asiassa ole (1994: 89, 362), tässä tutkimuksessa käsitän sen vahvan todennäköisyyden ilmaisuksi ja sitä myötä epävarmuusilmaisuksi. Evidentiaalinen *ilmeisesti* on oman tekstin laajentamisen keino, *varmasti* taas supistaa dialogia (Mikkonen 2010: 71). *Ilmeisesti* siis jättää suuremman mahdollisuuden sille, ettei torstaisin syötykään hernekeittoa, kun taas *varmasti* myöntää vain yhden mahdollisen vaihtoehdon silakoiden halstraamiselle. Esimerkin perusteella näyttää siltä, että *varmasti*-adverbillä korostetaan kertojan päättelyä: on mitä todennäköisintä, että rannikkokaupungissa halstrattiin silakoita. Tämän kertoja on päättellyt konstruktivistisesti. *Varmasti*-adverbin funktio aineistossa ylipäänsä näyttää olevan kertojan päättelystä juontuvan todennäköisyyden ilmaiseminen. Simbergin perheen ruokailutottumukset tuodaan virkkeessä esiin passiivimuotoisella *halstrata*-verbillä. Passiivin avulla laajennetaan kerrottu koskemaan muunkin kaupungin ruokailutottumuksia. Kertoja siis sitoutuu koko kaupungin ruokailutottumuksiin, joista lukija voi tehdä päätelmän, että myös Simbergeillä oli samanlaiset tottumukset.

Evidentiaalisena adverbina *ilmeisesti* puolestaan voi viitata siihen, että tieto on jostain ulkopuolisesta lähteestä. Esimerkissä ulkopuoliseen lähteeseen viittaa kappaleen lopussa oleva lähdeviitenumero ja edellisen virkkeen viittaus Tant Hildan keittokirjaan. Kappaleen lopussa on lähdeviite 29. Kirjan lopussa olevasta viiteluettelosta paljastuu, että sillä viitataan seuraaviin lähteisiin: *Paul Simberg* [kirjan kohteen, Hugo Simbergin, veli⁷], *Lapsuusmuistoja*. *Hugo Simbergin arkisto*; *Tant Hildas kokbok*, 1878. Tarkemmin kappaleessa ei kerrota sitä, mikä tieto on Paul Simbergin muistoista peräisin – kotipiirin kuvaaminen, ruokakuvaukset vai molemmat. Viittaus Tant Hildan

---

⁷ Oma lisäykseni.

keittokirjaan puolestaan on kaksiselitteinen. Yhtäältä keittokirjan voi nähdä lähteenä, jonka mukaan *syötiin lihapullia, läskisoosia ja ilmeisesti torstaisin hernekeittoa*, toisaalta se voi olla toisesta lähteestä saatu tieto siitä, että ruokaa valmistettiin kyseisen keittokirjan ohjeilla, sen mukaisesti. *Ilmeisesti*-adverbin avulla kertoja esittää torstaisen hernekeiton syömisen lukijalle todennäköisenä asiointilana. Kiinnostavaa kyllä, esimerkin viimeisessä virkkeessä mainitaan, kuinka *oman puutarhan antimista valmistettiin tietenkin hillot ja säilykkeet*. Epävarmuusilmaisua siis seuraa dialogia supistava ilmaus (*tietenkin*).

Jos edellinen esimerkki käsitteli kotipiiriä, seuraava esimerkki (13) taustoittaa elämäkerran kohteen kotikaupungin Haminan ilmapiiriä.

(13) 1870-luvulla Hamina oli Suomen vanhin varuskuntakaupunki ja siellä asui alle kolmetuhatta asukasta¹⁸. *Joidenkin mielestä* Hamina oli torkahteleva provinsiaalinen pikkukaupunki. *Tätä käsitystä vahvistaa perimätieto, jonka mukaan* Haminan ruotsalaisessa kirkossa kunnioitettiin toukokuussa 1877 edesmennyttä kansallisorunilija J. L. Runebergiä koristamalla hänen rintakuvansa seppelein. Kaunis ele oli kuitenkin tulkittu väärin: osa seurakuntalaisista oli ollut sitä mieltä, ettei runoilijaa olisi pitänyt ylentää tällä tavalla Herran huoneessa. Kirkko ei ole mikään maallisen runoilijan palvontaan sopiva uhri-lehto.¹⁹ **Ehkä** tästä haminalaisia kiihdyttäneestä tapauksesta puhuttiin myös everstiluutnantti Simbergin talossa – Hugo tosin oli silloin vasta neljävuotias **eikä varmasti** osallistunut mielipiteidenvaihtoon, mutta tapaus **kertonee**, millainen henkinen ilmapiiri vallitsi hänen syntymäkaupungissaan. (Simberg-aineisto: 12.)

Haminan mahdollista luonnetta kuvaillaan virkkeellä *joidenkin mielestä Hamina oli torkahteleva provinsiaalinen pikkukaupunki*. Virke alkaa ilmauksella *joidenkin mielestä*, joka mukailee lähdemainintana neutraalia rakennetta *x:n mielestä* (in X:s view) (Martin & White 2005: 98). Tässä tuodaan selkeästi esiin, että myös muunlaisia näkemyksiä on. Seuraavassa virkkeessä kertoja vahvistaa luonnekuvausta kirjaimellisesti lauseella *tätä käsitystä vahvistaa perimätieto* – –. Siinä verbin *vahvistaa* avulla kertoja osoittaa lukijalle, että edellä esitettyä väitettä vastaan on olemassa evidenssiä. Seuraavaksi tekstissä kerrotaan kotikaupunkia kuohuttaneesta tapauksesta, joka liitetään elämäkerran kohteeseen epävarmuusilmaisun avulla. Esimerkissä *ehkä*-partikkelin käytön pääasiallisena funktiona näyttääkin olevan elämäkerran kohteen yhdistäminen puheenaiheeseen. Yhdistäminen tapahtuu spekulatiivisuuden avulla, jolloin lukijalle on haluttu tuoda esiin Simbergien kotona käydyn keskustelun mahdollisuus. *Ehkä*-partikkelin

avulla liitetään Simbergin perhe puheenaiheeseen, vaikka mitään perusteita sille, puhuttiinko Simbergeillä tapauksesta, ei anneta. Keskustelun mahdollisuutta ei siis perustella. Simberg-aineistossa on muitakin tällaisia kohtia, joissa on ensin kerrottu jostakin ajan tapahtumasta ja joka sitten epävarmuusilmaisun avulla yhdistetään elämäkerran kohteeseen (ks. esimerkki 14).

Eikä varmasti puolestaan kiistää Hugon osallisuuden keskusteluun. Kiistäminen perustuu Hugon nuoreen ikään. Varmuutta ei tässäkään asiassa ole – miten voisikaan, kun koko keskustelu on spekulatiota – mutta kiistävällä *ei*-kieltosanalla ja *varmasti*-adverbillä osoitetaan Hugon keskusteluun osallistumisen epätodennäköisyys. Ilman *varmasti*-adverbiä Hugon keskusteluun osallistumattomuus olisi esitetty lukijalle enemmän vastaansanomattomana, mutta *varmasti* korostaa, ettei asiasta ole täyttä varmuutta. Samalla se korostaa koko keskustelua koskevaa epävarmuutta, joka on tuotu esiin *ehkä*-partikkelilla.

Pohja kerrotulle kirkkokertomukselle on perimätiedossa, johon viitataan neutraalilla lähdemaininnalla *perimätieto, jonka mukaan* (ks. myös esimerkki 8, jossa pohditaan perimätiedon epävarmuustulkintaisuutta). Tässäkään kertoja ei näytä mainitsevan perimätietoa etäännyttävässä mielessä. Tähän viittaa ainakin kolme seikkaa: ensinnäkin se, että perimätiedolla on edellä esitettyä väitettä vahvistava vaikutus (verbin *vahvistaa* käyttö), toiseksi se, että kertoja on ylipäänsä liittänyt Simbergit tapaukseen, vaikka evidenssiä heidän keskustelustaan ei ole, ja kolmanneksi se, että kertoja on halunnut ilmaista oman näkemyksensä kirkkotapauksen luotettavuudesta totuusarvoa lieventävällä potentiaalinuotoisella verbillä *kertonee*. Niinpä kertojan voidaan nähdä ainakin jollakin tasolla ajattelevan, että kirkkotapauksesta on mahdollista tehdä koko kaupungin ilmapiiriä koskevia yleistyksiä. Potentiaalin käytöllä lukijalle esitetään todennäköisenä väite, jonka mukaan Hamina oli torakahteleva ja provinsiaalinen pikkukaupunki. Potentiaalin käytöllä on kuitenkin myös suurempaa epävarmuutta merkitsevä funktio. Esimerkissä siteeraamaani tekstikatkelmaa seuraavassa kappaleessa nimittäin esitetään vastakkainen mielipide: *Joidenkin mukaan Hamina taas oli vireä varuskuntakaupunki* – – (Simberg-aineisto: 12). Tässä kappaleessa ei epävarmuusilmaisuja ole, mutta sen sijaan siinä kerrotaan tapahtumista, jotka tukevat käsitystä Haminasta eloisana asuinpaikkana. Esimerkkikatkelman viitenumero 19 viittaa kahteen eri lähteeseen, Suomen kadettikoulusta kertovaan teokseen ja maalareiden kehityskertomuksia sisältävään teokseen. Enempää infoa kerrotusta tapauksesta viitteet eivät kuitenkaan Simberg-kirjan sisällä anna.

Seuraava esimerkki (14) on viimeinen, jota lyhyesti analysoin taustoja ja ilma-
piiriä käsittelevistä jaksoista. Myös siinä epävarmuusilmaisulla yhdistetään elämäker-
ran kohde kerronnan aiheeseen samoin kuin edellisessä esimerkissä (13). Tällä kertaa
epävarmuusilmaisuna on näennäisesti varmaa ilmaiseva *varmasti*.

(14) – – Silloin tällöin valtakunnallisissa lehdissä oli uutisia myös Simbergien
kotipuolesta, Haminasta. Syyskuussa 1873 *Uudessa Suomettaressa kerrottiin*,
että walkea oli päässyt valloilleen Haminan kaupungin postikonttorissa, mutta
kadettikoulun oppilaat olivat sammuttaneet sen koulun ruiskulla puolesta tun-
nissa¹⁷. Tapauksesta **varmasti** puhuttiin Simbergeilläkin, sillä pesästään karan-
nut tuli oli puukaupunkilaisten pahimpia vihollisia. (Simberg-aineisto: 12.)

Katkelmassa kerrotaan uutisesta, jonka mukaan elämäkerran kohteen Hugo Simbergin
kotikaupungin postikonttorissa oli syttynyt tulipalo. Uutisen lähteenä on sanomalehti,
johon viitataan neutraalilla passiivimuotoisella lähdemaininnalla *Uudessa Suometta-
ressa kerrottiin*. Virkkeen lopussa pisteen sisäpuolella oleva viitenumero niin ikään
viittaa kyseiseen aviisiin. Ilmestymisajankohdan tarkkuus, viittaus julkaisuun ja refe-
roinnin johtolauseessa käytetty neutraali kommunikaatioverbi *kertoa* tarjoilevat uuti-
sen lukijalle kyseenalaistamattomana.

Epävarmuusilmaisun sisältävään virkkeeseen ei sen sijaan sisälly lähdeviittauk-
sia. Virkkeessä kertoja pääättelee, että koska tulipalo oli aikalaisille todellinen uhka,
postikonttorin tulipalosta *varmasti* puhuttiin myös elämäkerran kohteen kotona. Koska
kyseinen tulipalo ei ainakaan muun tekstin mukaan mitenkään liity Simbergeihin,
virke näyttäytyy haluna tuoda elämäkerran kohde osaksi puheenaihetta. Sen kautta lu-
kijalle luodaan käsitystä ajankuvasta. Tällaisessakin käytössä on spekulatiivinen vi-
vahde, vaikka valitulla adverbillä asiantila tarjotaankin uskottavana.

4.2.2 Henkilöitä käsittelevät jaksot

Tässä luvussa analysoin henkilöitä käsitteleviä jaksot. Niissä kerrotaan ja kuvaillaan
teoksessa esiintyvien henkilöiden toimintaa, luonnetta, ulkonäköä ja muita ominai-
suuksia.

Seuraavassa esimerkissä (15) pohditaan elämäkerran kohteen isän henkilölli-
syyttä. Siinä henkilöllisyyteen viittaavia seikkoja katsotaan eri puolilta. Katkelmassa
ei juuri ole aktiivisia toimijoita. Esimerkissä on sekä asteikolla luokkaan ”epävarma”

että luokkaan ”todennäköinen” kuuluvia episteemisen modaalisuuden ilmauksia. Esimerkki alkaa hakukysymyksellä, joka johdattelee käsiteltävään aiheeseen eli Saaran isän henkilöllisyyteen. Sen jälkeen kertoja erilaisia epävarmuusilmaisuja hyödyntäen alkaa pohtia vastausta esittämäänsä kysymykseen. Hän erittelee seikkoja, jotka mahdollisesti paljastaisivat jotain Saaran isästä. Katkelma ei kuitenkaan oikeastaan kerro Saaran isän vaan Saaran edesmenneen veljen isän mahdollisesta henkilöllisyydestä.

(15) **Kuka Saaran isä mahtoi olla?** Kolme vuotta aiemmin syntyneelle esikoispojalleen Ida oli antanut **oletettavasti** hätäkasteessa nimeksi Artturi Johannes Iidanpoika. Kolmas etunimi viittaa aviottomuuteen, toinen nimi Idan isään Johaniin eli Juhoon, joten **kenties** ensimmäinen nimi viittaa lapsen isään. Tai sitten Ida on sattunut pitämään Artturi-nimestä. **Ehkä** Saaran isä oli sama mies tai sitten ei. (Hildén-aineisto: 19.)

Esimerkissä kysymyslause toimii avaajana, jonka kautta tekstiin ja tekstin ilmaisemiin mahdollisuuksiin voidaan syventyä. Modaalisesti kysymyksessä oleva *mahtaa* ilmaisee arvelua ja mahdollisuutta (VISK § 1551). Ensimmäisessä virkkeessä on siis kaksi epävarmuutta ilmaisevaa kielenainesta. Esimerkin 1 yhteydessä kirjoitin, että *mahtaa*-verbi kysymyslauseissa viittaa yleensä sellaiseen retoriseen tai spekulatiiviseen kysymykseen, johon kysyjä itse tietää vastauksen (VISK § 1572). Kyseisen esimerkin yhteydessä tällaista varmaa vastausta ei lukijalle annettu, vaikka lukijalle implikoitiinkin yhden vaihtoehtoista olevan toisia todennäköisempi. Tässä esimerkissä (15) ilmaistaan jo selvästi, ettei kertoja tiedä vastausta esittämäänsä kysymykseen. Kysymyslause näyttää tässä kontekstissa siis ilmaisevan myös kysyjän eli kertojan tietämättömyyttä. Myöskään lukijan ei oleteta tietävän vastausta kysymykseen Saaran isästä. Kysymystä ei siis ole varsinaisesti osoitettu lukijalle, vaan sen funktiona on johdattaa lukija tekstiin ja avata tilaa pohdiskelulle. Epävarmuuden elementit tekevätkin retorista kysymyksistä pohdiskeluvia (VISK § 1705).

Kysymyslause aloittaa tekstissä uuden aiheen. Se johdattaa lukijan mukaan spekulointiin elämäkerran kohteen isän henkilöllisyydestä. Sen jälkeisissä virkkeissä on useita epävarmuusilmaisuja, joilla näyttää olevan erilaisia funktioita. Ensimmäisellä epävarmuusilmaisuella *oletettavasti* lukijalle tiedotetaan, että Saaran kuollut isovelji on todennäköisesti saanut nimensä hätäkasteessa. Sitä, miksi hätäkaste on luultavasti annettu, ei katkelmassa selvennetä. *Oletettavasti* vaikuttaa kuitenkin viittaavan puhtaa-

seen episteemiseen todennäköisyyteen, sillä aiemmin teoksessa on kerrottu veljen eläneen vain yhdeksän päivän ajan. Kertoja todennäköisesti päättelee lyhyen eliniän tar koittaneen myös hätäkastetta. Teksti jatkuu nimen antamien vihjeiden analysoinnilla, jolloin aikamuoto muuttuu preesensiksi. Kolmannen virkkeen ensimmäisessä lau seessa kertoja tekee päätelmän kolmannen etunimen alkuperästä aikaisemmilla tiedoil laan menneen ajan nimenantokäytänteistä. Kertoja tarjoaa myös Idan isän nimen ja pojan nimen välisen yhteyden kyseenalaistamattomana. *Kenties*-partikkelista alkaen epävarmuusilmaisujen funktio muuttuu. Sen avulla lukijalle tuodaan esiin mahdल्ली suus siitä, että etunimi Artturi viittaisi pojan isään. Neljännessä virkkeessä kertoja kui tenkin kumoaa äskeisen analyysinsa toteamalla: *tai sitten Ida on sattunut pitämään Artturi-nimestä*. Tällöin *kenties*-partikkelilla ei näytä enää olevan epävarmuusasteikon mukaista epävarmuuden funktiota, vaan se tuo tekstiin spekulatiivisen näkökulman, jota sitä seuraava virke korostaa.

Viimeistään esimerkin viimeinen virke paljastaa, ettei kertojallakaan ole vas tausta esimerkin aloittaneeseen kysymykseen. Viimeisessä virkkeessä nimittäin ensin harkitsemisen keinoin laajennetaan tekstiä epävarmuutta ilmaisevalla *ehkä*-partikke lilla, jonka jälkeen dialogia välittömästi supistetaan ja juuri sanottu osittain kiistetään *tai*-konjunktion ja kieltoisanan avulla (*tai sitten ei*). Konjunktio *tai* laajentaa tekstiä, ja sen avulla lukijalle ilmaistaan kumpikin vaihtoehto mahdollisena. Epävarmuudenil maisuilla toisen virkkeen *olettavasti*-adverbiä lukuun ottamatta näyttääkin olevan spekulatiivinen funktio, joka sai alkunsa esimerkin ensimmäisestä virkkeestä, kysy myslauseesta koskien Saaran isää. Esimerkkikatkelma on siis ikään kuin keskustelun tutkimuksen termein vieruspari, jossa esiintyy alussa kysymys ja lopussa vastaus – joskin loppujen lopuksi tyhjentävää vastausta ei anneta – ja niiden väliin jäävät virk keet ovat täydentäviä välisekvenssejä, jotka osaltaan määrittävät vastausta. Kertoja siis tarjoaa lukijalle mahdollisuuden pähkiällä kysymystä, ennen kuin itse paljastaa, ettei hänellä itselläkään ole asiasta tietoa.

Edellisessä esimerkissä kysymys oli henkilöllisyydestä. Seuraavassa esimerkki katkelmassa (16) kertoja puolestaan pohdiskelee ja erittelee elämäkerran kohteen te kemisiä lapsena ja erittelee erilaisia seikkoja, jotka liittyvät oletettuun tekemiseen.

(16) Mitä kaikkea kaksoset pikkupoikina puuhasivat, pitää vain arvailla, mutta *sukutarinoiden mukaan* heidän tavaroistaan löytyi usein sammakoita, sisilis koja, kotiloita tai etanoita. Myös perhoset, kiiltomadot, hiirenpoikaset, ravut,

käärmeet ja linnut kiehtoivat. **Ehkä** pojat tutkivat niiden anatomiaa, ja **varmast**i Hugo myös piirsi niitä. Varhaisimmissa säilyneissä luonnoskirjoissa on muun muassa tarkkoja, **ilmeisesti** kuvien perusteella piirrettyjä pikkulintuja. Myöhemmin vuonna 1896 Hugo maalasi öljyvärein muotokuvia perheen marsuista. Kunkin pikkujyrsijän kuvan alle hän oli tekstannut tarkasti sen nimen, syntymä- ja kuolinpäivän.³³ Perheessä oli yleensä koirakin, mutta nimeltä tunnetaan vasta myöhempien vuosien iso bernhardinkoira Sarto, jota Hugo ahkerasti valokuvasi. Perimätiedon mukaan Sarto osasi sanoa ”stuga”, mutta kukaan ei kuitenkaan koskaan tunnustanut kuullensa sen puhuvan.³⁴ (Simberg-aineisto: 18–19.)

Esimerkki alkaa epäsuoralla kysymyslauseella. Virkkeen seuraavassa lauseessa ilmaistaan nollapersoonaa käyttäen, ettei tietoa kysymyslauseen esittämään kysymykseen ole saatavilla (*pitää vain arvailla*). Sen jälkeen virke kuitenkin jatkuu siten, että siinä esitetään virkkeen alun lauseille vastakkainen näkemys rinnastuskonjunktion *mutta* avulla: jotain kaksosten puuhista kuitenkin tiedetään. Tämä tieto perustuu sukutarinoin, ja tiedon lähteen kertoja ilmaisee neutraalilla *mukaan* -postpositioliausekkeella. Sukutarinoin kuitenkin voisi liittää samanlaisen epävarmuuden aspektin kuin perimätietoon (ks. esimerkki 8). Se, että kertoja viittaa tässä sukutarinoin monikossa, kertoo useamman sukutarinan olleen tiedon lähteenä. Suhtautumisen teorian mukaan kirjoittaja voi implikoida korkeampaa sitoutumista, jos hän viittaa useampaan lähteeseen. Tällöin lukijalle tarjotaan samanlaista asennoitumista. (Martin & White 2005: 116.) Tässäkään esimerkissä kertoja ei juuri tarjoa lukijalle tilaa kyseenalaistaa sukutarinoiden paikkansapitävyyttä, mikä ilmenee seuraavasta varmana esitetystä virkkeestä, jossa luetellaan eläimiä, jotka poikia *myös* kiinnostivat. Sukutarinoita tarkempaa lähdettä ei ole merkitty. Esimerkissä oleva viitenumero 33 näyttää nimittäin viittaavaan ainoastaan marsuista esitettyihin tietoihin – viiteluettelosta kohdasta löytyy seuraava lähde: Sakari Saarikiven teosluettelo 182: *Marsuja*, 1896.

Esimerkkikatkelmaa hallitsee eläinsanasto, ja sen myötä katkelmassa on runsaasti substantiiveja. Esimerkki valaisee elämäkerran kohteen lapsuutta ja luonnetta pienten yksityiskohtien avulla. Katkelmasta voidaan esimerkiksi päätellä, että lukijalle on haluttu luoda kuvaa Hugo Simbergistä eläinrakkaana ihmisenä. Tähän viittaa yleisen eläinkiinnostuksen lisäksi se, että kertoja käyttää yleensä ihmisistä puhuttaessa käytettävää sanaa *muotokuva* viitatessaan Hugon marsuista piirtämiin kuviin. Tähän viittaavat myös Hugon tekemisen laadusta kertovat adverbit: se, että Hugo oli *tarkasti* merkinnyt ylös tiedot jokaisesta *pikkujyrsijästä*, ja se, että hän *ahkerasti* valokuvasi

perheen koiraa. Esimerkkikatkelmaa seuraavassa kappaleessa eläinrakkaus ilmaistaan-kin eksplisiittisesti. Epävarmuutta ilmaisevalla partikkelilla *ehkä* kertoja tuo ilmi mahdollisen syyn poikien kiinnostukselle eläimiä kohtaan. *Ehkä*-partikkelin sisältämää väitettä ei perustella, eikä mikään tekstissä viittaa siihen, että kertojalla olisi asiasta sellaista tietoa, joka olisi lähteenä epäilylle anatomian tutkimisesta. Näin ollen *ehkä*-partikkelin käyttö tuo tekstiin spekulatiivisen näkökulman. *Ehkä* liittyy myös katkelman alkuun, jossa todetaan, ettei poikien kaikista tekemisistä ole varmuutta – ei siis myöskään siitä, mitä eläimillä tehtiin. *Varmasti*-adverbillä näyttää olevan sellaisen episteemisen todennäköisyyden ilmaisemisen funktio, joka perustuu kertojan päätelmiin (ks. myös esimerkki 12). Sillä asia esitetään lukijalle erittäin todennäköisenä. Seuraavissa virkkeissä kertoja kirjoittaa, kuinka elämäkerran kohde on todennetusti maalannut myös marsuja ja pikkulintuja. Tämä seikka näyttää olevan pohja *varmasti*-adverbillä osoitetulle päättelylle.

Myös esimerkin viimeisen epävarmuusilmaisun *ilmeisesti* funktio näyttää olevan puhtaan episteemisen arvion ilmaiseminen asiantilan todennäköisyydestä, sillä muunlaisia implikaatioita ei ole havaittavissa. Sitä, miksi pikkulinnut *ilmeisesti* on piirretty kuvien mukaan, ei selvennetä. Tällainen oletus on kuitenkin kiinnostava, sillä edellisissä virkkeissä mainittu eläinten piirtäminen ja sen yhdistäminen tavaroista löytyneisiin eläimiin implikoi, että Hugo olisi saattanut piirtää eläimiä aidon mallin mukaan. Jokin mainituissa luonnoskirjoissa viitannee kuvien perusteella piirtämiseen.

Analysoin vielä yhtä aineistoni tekstikatkelmaa. Runsaasti adjektiiveja sisältävässä esimerkissä (17) on useampi epävarmuuden ilmaus, mutta ne eivät näytä liittyvän toisiinsa tai vaikuttavan toistensa tulkintaan samalla tavalla kuin vaikkapa esimerkissä 10, jossa eri epävarmuusilmaisut yhdessä muodostivat tietynlaiseksi tulkittavan funktion. Tekstin keskiössä on elämäkerran kohteen isästään tekemä maalaus ja sen kuvailu.

(17) Niclaksen perintönä Simbergien suvussa on kulkenut näihin päiviin saakka papan tupakkalakki, kalotti, jota korostaa pienen pienistä helmistä kirjailtu ruusuköynnös²⁶. Asialla **lienee ollut** Alexandra-sisar, sillä hän oli erityisen taitava käsistään. Hugon on täytynyt nähdä isänsä tupakkahyllyn äärellä patalakki päässä rassaamassa piippujaan. Myöhemmin Hugo kuvasi isäänsä eri elämänvaiheissa. **Ehkä** lähimmin lapsuusmuistoihin liittyy vuoteen 1898 ajoitettu suurikokoinen öljyvärimaalaus, jossa Niclas Simberg seisoo siniharmaa puvuntakki yllään puolittain selin katsojaan. Kädet hän on työntänyt takinliepeiden

alle ja pitää kiinni housunkauluksesta. Katsojan huomio kiinnittyy Niclas Simbergin komeaan profiliin, korkeaan otsaan, kaljuuntuneeseen päälakeen ja tuuheaan partaan. Maalauksen koko, mallin seisova asento ja suvun tuntomerkkien, kuten korkean otsan ja pakenevan hiusrajan, kuvaaminen **kertonevat** taiteilijan malliaan kohtaan tuntemasta arvonannosta. Hillityin värein maalatun vaaleataustaisen muotokuvan oikeaan ylälaitaan on ikään kuin vahingossa jäänyt taulunkehys. Kodin sisustuksen mukaan siinä olisi pitänyt olla heilurikello. Isän katse ei osunut heilurikelloon, joten poika maalasi kellon tilalle taulun kulman. Maalauksen nimi on yksinkertaisesti *Eversti* ja everstin poikina Hugo ja Paul myöhemmin Viipurissa tunnettiin. Hugo puolestaan allekirjoitti vielä aikamiehenä isälleen lähettämäänsä kirjeitä ”Pappas lilla Hugo”, Papan pikku Hugo. (Simberg-aineisto: 14–15.)

Esimerkin ensimmäinen epävarmuusilmaus, *lienee ollut*, kertoo päättelystä: tietojensa perusteella kertoja esittää Alexandra-sisaren olevan todennäköinen lakin tekijä. Edellisen virkkeen perässä ollut lähdeviite ei anna asiasta lisätietoa. Viite viittaa Jan Simberg -nimiseen henkilöön vuodelta 2017. Partikkeli *ehkä* taas kuvaa arviota siitä, mikä isää kuvaavista teoksista liittyy lähimmin lapsuusmuistoihin. Vaikka lukijalle ei suoraan ilmaistaan, mihin *ehkä*-partikkeliin liittyvä arvio perustuu, voidaan tekstistä päätellä, että jotain evidenssiä kertojalla asialle on. Ensinnäkin tekstikatkkelma sijoittuu teoksessa lukuun, joka kertoo Simbergien elämästä Haminassa eli Hugo Simbergin lapsuuden kotikaupungissa. Toiseksi katkelman loppupuolella on maininta siitä, että maalauksessa olevan taulunkulman tilalla olisi *kodin sisustuksen mukaan* kuulunut olla heilurikello. Sitä seuraava virke, *isän katse ei osunut kelloon, joten poika maalasi kellon tilalle taulun kulman*, ilmaistaan lukijalle kyseenalaistamattomana. Kertojalla siis näyttää olevan tietoa maalauksen valmistusvaiheesta ja siitä, millaiseen taustaan isä-Simberg oli alun perin tarkoitus maalauksessa sijoittaa. Näistä seikoista voidaan päätellä, että kertojalla on jotain perusteita arviolleen siitä, miksi kyseessä oleva maalaus liittyy lapsuusmuistoihin lähimmin. Lähteitä ei katkelmassa asiaan liittyen kuitenkaan ole.

Esimerkin viimeisen virkkeen *kertoa*-verbin potentiaalimuoto *kertonee* näyttää rakentavan kertojan subjektiivista näkökantaa, arviota, johon hän on teoksesta tekemänsä analysoinnin perusteella päätenyt. Päätelmään lienevät vaikuttaneet myös kertojan aiemmat tiedot isän ja pojan suhteesta. Tässä esimerkissä suhteen laadusta kertovat muun muassa virkkeet *myöhemmin Hugo kuvasi isäänsä eri elämänvaiheissa* ja *Hugo puolestaan allekirjoitti vielä aikamiehenä isälleen lähettämäänsä kirjeitä ”Pappas lilla Hugo”, Papan pikku Hugo*. Potentiaalimuodon *kertonee* tehtävänä näyttääkin

olevan kertojan oman arvion ilmaiseminen. Ilman sitä virke nimittäin ilmaisisi jonkinlaista yleisenä tiedettyä totuutta eikä ainakaan samalla tavalla paljastaisi kertojan näkökulmaa väitelauseen ilmaisemaan asiaan. Sen avulla kertoja siis erottaa oman näkemyksensä faktatiedosta ja tekee samalla tilaa muille tulkinnoille. Se ei kuitenkaan samaan tapaan eksplisiittisesti ilmaise kirjoittajan subjektiivista näkemystä kuin jotkut rakenteet, kuten *minun mielestäni* — tai *uskon, että* —, tekevät (vrt. Halliday 1994: 355). *Kertonee*-potentiaalilla kertoja esittää lukijalle yhden mahdollisen tulkinnan, jonka maalauksesta voi tehdä, mutta ilmaisee tämän tulkinnan todennäköisenä. Epävarmuusilmaisun funktiota yhtenä oman näkemyksen ilmaisemisen keinona puoltaa se, että lähdeviittauksia ei ole.

5 Tuloksia

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut luoda yleistä kuvaa elämäkerroissa esiintyvistä epävarmuuden ilmaisuista ja havainnoida, millaisissa yhteyksissä potentiaali-muotoisia verbejä, adverbejä/partikkeleita ja kysymyslauseita esiintyy. Tässä luvussa erittelen tutkimuksestani kummunneita tuloksia. Tuloksia ei voi yleistää kaikkia elämäkertoja koskeviksi. Tutkimus tuo kuitenkin tietoa historiallisten elämäkertojen kielellisistä keinoista ja siten se osaltaan auttaa hahmottamaan sitä, millainen laji elämäkerta on.

5.1 Aineiston epävarmuustulkintaiset ilmaukset

Luvussa 2.1 olen määritellyt, mitä epävarmuusilmaisuilla tarkoitan. Lähtökohtana on ollut episteemisen modaalisuuden käsite, joka kuitenkin ei suoraan korreloi epävarmuusilmauksiksi mielletävien kielenainesten kanssa, sillä kaikki episteemisen modaalisuuden ilmaukset eivät ole epävarmuustulkintaisia. Aineistosta on havaittavissa esimerkkejä lähes kaikista niistä kategorioista, jotka luvussa 2.1 esittelin. Eksplisiittisesti subjektiivisia epävarmuusilmauksia en kuitenkaan havainnut, vaikka kirjoittajan persoonan merkitys tietokirjallisuuden kiinnostavuudessa kasvaa koko ajan (Hiidenmaa ym. 2018: 83). Eri epävarmuusilmausjien kategorioita esiintyy siis aineistossa

kokonaisuutena kattavasti, joskin eri kategorioiden ilmentymissä on suuria eroja. Eri-tyisesti aineistossa hyödynnetään partikkeleita ja adverbijä, joihin selkeyden vuoksi viitataan seuraavaksi pelkällä *partikkeli*-lekseemillä.

Olen tässä tutkimuksessa keskittynyt kolmeen epävarmuusilmaisujen kategori-
aan: partikkeleihin, kysymyslauseisiin ja verbin potentiaalimuotoon. Yhteensä kysy-
myslauseita aineistossa on kuusi (6), potentiaaleja kahdeksan (8) ja partikkeleita nel-
jäkymmentä (40). Määrät jakaantuvat melko tasaisesti kummankin aineiston välille.
Simberg-aineistossa käytetään kuutta ja Hildén-aineistossa kahdeksaa erilaista epävar-
muustulkintaista partikkeliä. Yhteensä partikkeleita on 11 erilaista, jotka määrällisesti
jakaantuvat seuraavasti:

ehkä 11, *(ei) varmasti* 8, *kenties* 5, *(ei) varmaankin/varmaankaan* 3, *ilmeisesti* 3, *to-
dennäköisesti* 3, *(ei) tiettävästi* 2, *tuskin* 2, *oletettavasti* 1, *kuulemma* 1, *luultavasti*
(*luultavammin*) 1.

Partikkeleiden ilmentymiä on kummassakin aineistossa yhtä paljon, mutta niiden laa-
dullinen jakaantuminen on varsin erilaista. Esimerkiksi *varmasti*-adverbeistä seitse-
män sijaitsee Simberg-aineistossa, kun taas kaikki *kenties*-partikkelit kuuluvat Hildén-
aineistoon. Erot kertovat siitä, että tekstin kielelliset valinnat ovat riippuvaisia paitsi
ilmaisun funktiosta myös esimerkiksi kirjailijan tai kustannustoimittajan mieltymyk-
sistä (kirjan monenlaisista kirjoittajarooleista ks. esim. Hiidenmaa 2018: 103). Erik-
seen esiin voidaan nostaa *ehkä*, joka jakaantuu melko tasan aineistojen välillä. Parole-
korpuksen mukaan *ehkä* onkin yleisin episteeminen sana kaikentyypisissä teksteissä
(VISK § 1601).

Epätodennäköisyyttä ilmaisevat partikkelit (*tuskin*) ovat harvassa, mutta kol-
meen todennäköisyyttä ilmaisevaan partikkeliin liittyy kieltosana. Tekstin rakentumi-
sen ja funktion kannalta eri epävarmuusilmaisujen määrillä ei kuitenkaan yksinään ole
merkitystä. Vaikka esimerkiksi *ehkä* on listauksen perusteella yleisesti käytetty, moni
ehkä liittyy samaan tekstikatelmaan ja on siten luomassa samaa funktiota. Seuraa-
vaksi erittelenkin, millaisissa tekstijaksoissa tarkasteleman epävarmuusilmaisut (siis
partikkelit, kysymyslauseet ja potentiaalit) aineistossa esiintyvät ja millaisia funktioita
niillä on.

5.2 Funktiot ja tekstijaksot

Tutkimus on osoittanut, että ne aineiston kolmekymmentä tekstikatkelmaa, jotka sisältävät tarkasteleminiin kategorioihin kuuluvia epävarmuusilmaisuja, voidaan toiminnallisuutensa perusteella jakaa kahteen jaksotyyppiin: juonellisiin ja taustoittaviin tekstijaksoihin. Juonellisissa jaksoissa käsitellään elämän isoja tapahtumia, kuten syntymää, ja ne vievät ”kertomusta” eteenpäin. Täten ne voidaan nähdä elämäkertaan kuuluvina pakollisina jaksoina, sillä ne yleensä kertovat jotain olennaista kohteen elämän kulusta. Kertova tekstityyppi on yleinen juonellisissa jaksoissa, mutta saattaa niissä olla myös esimerkiksi erittelevää tekstityyppiä. Juonellinen jaksot ei kuitenkaan välttämättä edistä suoraan elämäkerran varsinaisen kohteen elämäntarinaa, vaan myös muista henkilöistä kertovat jaksot voivat olla juonellisia. Tällöin juonelliset jaksot yleensä taustoittavat elämäkerran kohteen elämää (ks. esim. esimerkki 4, jossa spekuloidaan elämäkerran kohteen äidin asuinpaikalla), mutta ne ovat kuitenkin toiminnaltaan juonellisia. Taustoittavat jaksot puolestaan eivät ole pakollisia siinä mielessä, että ne edistäisivät kenenkään elämäntarinaa, mutta ne kuitenkin tuovat tärkeää tietoa, jonka avulla kohteen elämää voidaan tulkita. Taustoittavat jaksot jakaantuvat henkilöitä käsitteleviin ja ympäristöä käsitteleviin jaksoihin. Henkilöä käsittelevät jaksot kuvaavat esimerkiksi henkilön ulkonäköä, luonnetta tai motiiveja. Ympäristöä käsittelevät jaksot puolestaan kuvaavat kerronnan kohteeseen jollain tavalla liittyviä paikkoja tai ilmapiiriä, jonka vaikutuksessa kohde on ollut. Usein samassa tekstikatkelmassa on sekä juonellisia että taustoittavia piirteitä, jolloin oma tulkintani on ollut jaottelussa ratkaiseva. Kummassakin jaksotyyppissä käytetään monenlaisia kerronnan keinoja, kuten fokalisaation vaihtumista ja aikarakenteeseen liittyviä ratkaisuja. Juonellisiin jaksoihin olen määritellyt 14 epävarmuusilmaisun sisältävää katkelmaa, taustoittaviin 16. Pelkästään jakauman perusteella on pääteltävissä, että sekä juonelliset että taustoittavat jaksot ovat elämäkerran kannalta olennaisia. Juonellisten jaksosten tärkeys on sikäli ilmiselvää, että elämäkerta nimenomaan välittää kohteensa elämäntarinan lukijalle. Taustoittavien jaksosten olennaisuudesta elämäkertagenressä kertoo puolestaan se, että historiallisen elämäkerran yhtenä tehtävänä on kohteen kokemusten ja toiminnan kuvaaminen ja analysointi kontekstissaan (ks. esim. Hakosalo ym. 2014: 9–10), ja taustoittavat jaksot avaavat juuri kontekstia.

Olen tässä tutkimuksessa selvittänyt, millaisia funktioita potentiaalimuotoisilla verbeillä, kysymyslauseilla ja partikkeleilla/adverbeilla juonellisissa ja taustoittavissa

tekstijaksoissa on. Analyysi on osoittanut, että elämäkerroissa epävarmuusilmaisuihin on muunkinlaisia pääasiallisia käyttötapoja kuin epävarmuuden/todennäköisyyden/epätodennäköisyyden ilmaiseminen. Näitä eri tapoja ei voida aina yhdistää selvärajaisiksi funktioiksi, sillä vaikka jonkinlaisia yhtäläisyyksiä on nähtävissä, muokkaa epävarmuusilmaisun konteksti ja ympäröivän tekstin rakentuminen aina sitä, millaisena ilmaisun tehtävä näyttäytyy (ks. Martin & White 2005: 108). Samantyyppisissä funktioissakin on siis hienovaraisia eroja, jotka erottavat esimerkkitapaukset toisistaan, ja toisaalta myös eri funktiot risteävät tekstikatkelmassa keskenään. Yhdessä tekstikatkelmassa voi olla useita epävarmuusilmaisuja, joilla on omia tehtäviään mutta jotka samalla muodostavat yhteistä funktiota. Yhdessä tekstikatkelmassa voi olla myös useita eri funktion saavia epävarmuusilmaisuja. Tämä osoittaa, että epävarmuusilmauksia käytetään hyvin monen tyyppisissä tapauksissa eikä niiden tutkiminen ja lokeerointi ole yksinkertaista. On myös mahdollista, että myöhemmin teoksissa paljastuvat tiedot muuttaisivat funktion luonnetta. Tässä tutkielmassa olen kuitenkin analysoinut epävarmuusilmaisua pääasiallisesti sen tekstikatkelman sisällä, jossa se esiintyy.

Epämääräisyydestä huolimatta voidaan erottaa kuusi aineistosta erityisesti esiin nousevaa funktiota: puhdas episteemisyys, tarinallistaminen, spekulointi, kerronnan kohteen liittäminen puheenaiheeseen, kerronnan kohteen tuominen osaksi ajankuvaa sekä uuden tiedon välittämisen mahdollistaminen. Nämä funktiot löytyvät vähintään kahdesta tarkastelemastani tekstikatkelmasta. Juonelliseen jaksotyyppiin liittyvät kaikki muut funktiot paitsi kohteen liittäminen puheenaiheeseen. Taustoittavaan jaksotyyppiin kokonaisuutena puolestaan on liitettävissä kaikki yllä luetteleman funktiot, mutta henkilöitä käsittelevissä ja ympäristöä käsittelevissä jaksoissa on jonkin verran eroja. Juonellisten ja taustoittavien jaksojen välillä suurin ero on spekulatiivisessa: spekulatiivinen funktio liittyy juonellisissa jaksoissa selkeästi vain yhteen tekstikatkelman, mutta taustoittavissa jaksoissa on neljä sellaista tekstikatkelmaa, joiden yhdellä tai useammalla epävarmuusilmaisulla on selkeästi spekulatiivinen funktio. Kaiken kaikkiaan määrät ovat kuitenkin aineiston rajoittuneisuuden vuoksi niin pieniä, että kattavia päätelmiä ei niistä voida tehdä. Tämän tutkimuksen tarkoitus onkin ollut havainnollistaa, millaisia tehtäviä epävarmuusilmaisut ylipäänsä elämäkerroissa saavat.

Vaikka funktioiden määrällinen tarkastelu on hankalaa, aineistosta on kuitenkin selvästi havaittavissa, että epävarmuusilmaisilla on pääasiallisesti puhtaan episteemisyiden funktio kumpaankin jaksotyyppiin kuuluvissa tekstikatkelmissa. Tällöin ne ilmaisevat kertojan arviota asiointilan varmuusasteesta – tai sitä, miten varmana asia lukijalle ilmaistaan. Näin epävarmuusilmaisujen avulla mahdollistetaan se, että lukijan tietoon saatetaan asioita, joista ei ole täyttä varmuutta. Puhtaan episteemisen varmuusasteen ilmaisemiseen liittyy kuitenkin erilaisia näkökulmia. Joskus tällaisissa ”puhtaan episteemisyiden tilanteissa” kertojan subjektiivinen näkemys korostuu (ks. esimerkki 17), joskus taas asiointila esitetään lukijalle enemmän annettuna (esimerkki 5). Joskus kertoja on päättellyt asiointilan varmuusasteen muiden tietojensa perusteella (esimerkin 12 *varmasti*), toisinaan taas epävarman tiedon lähde on todennäköisemmin ulkopuolinen (esimerkki 11).

Olen kuitenkin analyysissäni pyrkinyt jäljittämään etenkin puhtaasta episteemisydestä poikkeavia funktioita. Tämän vuoksi olen keskittynyt siihen, mitä epävarmuusilmaisut tekevät yhdessä ja miten ne vaikuttavat toistensa tulkintaan. Aineistoni perusteella näyttää nimittäin siltä, että jos epävarmuusilmaisulla on jokin muu(kin) funktio kuin puhdas episteemisyys, se on usein osa useamman epävarmuusilmaisun muodostamaa kokonaisuutta. Tämä tulee ilmi erityisesti Hildén-aineistossa, jossa epävarmuusilmaisujen avulla voidaan esimerkiksi kutsua lukija mukaan kerronnan kohteen elämään siten, että kerrottuun liittyy tietty fiktiivinen ulottuvuus. Tätä funktiota olen kutsunut tarinallistamiseksi. Painotan, että tarinallisuuden funktio ei tarkoita samaa kuin tarinallinen tietokirjallisuus, jossa tarinankerronnan keinoin välitetään tosia asioita (Hiidenmaa 2017: 69). Tarinallistamisen funktioon olen liittänyt vain kolme tekstikatkelmaa, mutta niillä on selviä yhtäläisyyksiä. Niissä epävarmuusilmaisuihin liittyy affektiivisia kielenaineiksia, esimerkiksi adjektiiveja ja tunteita kuvaavia ilmaisuja, mikä saa aikaan kaunokirjallisen vaikutelman. Kaunokirjallisuudellisuutta lisää se, että tarinallistamiseen ei liity lähteitä. Epävarmuusilmaisut näyttävät toimivan eri tavalla silloin, kun katkelman funktiona on tarinallistaminen kuin esimerkiksi silloin, kun argumentoidaan jonkin näkökulman puolesta. Esimerkiksi esimerkeissä 8 ja 10 *tuskin* toimii täysin eri tavoin: ensimmäisessä se supistaa dialogia ja jälkimmäisessä se pikemminkin avaa mahdollisuuden erilaisten vaihtoehtojen esiin tuomiselle ja tekstin tarinallistamiselle. Tieteen termipankki pitää elämäkertaa kaunokirjallisuudellisenä tietokirjallisuuden lajina, sillä siinä voi olla kertomuksellista tai jopa sepitteellistä sisältöä (Tieteen termipankki: tietokirjallisuus). Havaitsemani tarinallisuuden funktio

tukee tätä näkökulmaa ja korostaa sitä, että tekstin tarkoitus ei useinkaan ole vain välittää tietoa vaan myös saada lukija viihtymään (ks. Raevaara & Strellman 2019). Aineistossani tarinallistamisen funktioon liittyvät partikkeleista erityisesti *ehkä* ja *kenties*.

Tarinallistamisen funktion lisäksi partikkelilla *ehkä* on aineistossani usein myös spekulatiivisuutta luova funktio. Spekulatiivisuuden funktio yleensä ilmenee sellaisissa tekstikatkelmissa, joissa on useita epävarmuusilmaisuja – kaikki epävarmuusilmaisut eivät kuitenkaan välttämättä osallistu spekuloiivan funktion rakentamiseen. Spekulatiossa lukijalle tarjotaan sellaisia vaihtoehtoja, joille tekstissä ei anneta perusteita. Perustelemattomuuden vuoksi spekulatiivisuuden voidaan tarinallisuuden funktion tapaan ajatella olevan tietokirjallisuudelle epätyypillinen piirre. Spekulatiivisuuden funktio liittyy aineistossa ihmisiin ja ihmisten toimintaan huolimatta siitä, millaiseen tekstijaksoon ne kuuluvat. Epävarma-luokkaan asettuvat epävarmuusilmaukset ilmaisevat vähäisempää sitoutumista kuin todennäköisyyttä ilmaisevat ilmaukset (Martin & White 2005: 136), joten kertoja jättää niillä suuremman mahdollisuuden sille, ettei asia olekaan niin kuin hän esittää (ks. taulukko 3). Voidaankin ajatella, että tämän vuoksi ne ovat käypiä partikkeleita juuri spekulatiivisuuden funktiossa. Vähäisemmän sitoutumisen vuoksi ne toisaalta jo itsessään ohjaavat analyysin tulkintaa spekulatiivisempaan suuntaan. Spekuloiivan epävarmuusilmaisun avulla mahdollistetaan se, että lukijalle voidaan antaa vaihtoehtoja ja mielikuvia, joita tietokirjalliseen tekstiin ei muuten sen toetusvaatimuksen vuoksi voisi laittaa.

Spekulatiivisuuteen liittyy toisinaan myös muu funktio. Spekuloiiva funktio voi näkyä esimerkiksi sellaisen epävarmuusilmauksen käytössä, jonka avulla liitetään kerronnan kohde osaksi puheenaihetta, johon hän ei muuten näytä liittyvän. Tällöin tekstissä ei ole eksplikoitu mitään konkreettista liitännäistä puheena olleen tapauksen ja epävarmuusilmaisun sisältävän väitteen välillä. Spekuloiiva epävarmuusilmaisuus voi myös johdattaa tekstin kuvaamaan aikaa, jona kerronnan kohde tai kohteet elivät. Uuden tiedon välittämisen funktiossa epävarmuusilmaisut puolestaan mahdollistavat sen, että kertoja voi sujuvasti tuoda lukijalle tietoa jostain uudesta aiheesta: *Nuoruuden töitä on varmasti ollut paljon enemmän, mutta ne ovat kadonneet muutoissa ja ehkä joitakin on myös Hugo itse hävittänyt, vaikka myöhemmin hän pyrkikin säilyttämään työnsä, jotta näkisi oman kehityksensä* (Simberg-aineisto: 26). Virkkeessä spekuloiivan *ehkä*-partikkelin avulla johdetaan tekstiä siihen, että lukija saa tietoonsa Hugon myöhemmän toimintatavan.

Siinä missä potentiaalimuotoiset verbit, adverbis ja partikkelit voivat esiintyä aineistossa yksinään tekstijaksossa, kysymyslauseisiin liittyy aina myös jonkin muun epävarmuuskategorian ilmaisu. Yhtään ainutta niin sanottua irrallista kysymyslauseetta aineistossani ei siis ollut. Kysymyslauseet toimivat aineistossa useammalla eri tavalla. Ne saattavat esimerkiksi olla keskustelun avaajia siten, että ne antavat mahdollisuuden muiden epävarmuusilmausujen avulla esitetylle spekuloinnille tai vaihtoehtojen punnitsemiselle, kuten esimerkissä 15. Kysymyslause saattaa myös olla avoin kysymys, joka päättää päätelmien teon tekstissä – tällöin se esittää yhden mahdollisen vaihtoehdon asiointilan laidasta ja pyrkii osoittamaan kertojan päättelyketjun oikeaksi tai mahdolliseksi, jolloin sillä on todistamisen funktio (ks. Martin & White 2005: 110; Mikkonen 2010: 144). Kysymyslauseet voivat myös rakentaa tarinallistamisen funktiota. Esimerkissä 2 kysymyslauseella puolestaan referoidaan kerronnan kohteen oletettuja ajatuksia, jolloin fokalisoijan positio muuttuu ja kerronnan kohde tuodaan lähemmäs lukijaa. Potentiaalimuotoiset verbit puolestaan näyttävät aineistossani yleisesti ilmaisevan puhdasta episteemisyyttä. Mainituissa esimerkissä 2 potentiaalisen sisältävä lause toimii johdantona kysymyslauseeseen avulla esitetylle referoinnille, jolloin sekä potentiaalinen että kysymyslauseeseen avulla pohjustetaan seuraavaksi lukijalle esitettävää uutta tietoa, joka taas vaikuttaa kyseisten epävarmuusilmausten tulkintaan. Aineiston perusteella epävarmuusilmausuja käytetään elämäkertakirjallisuudessa siis varsin monipuolisella tavalla.

5.3 Lähteisiin viittaaminen

Olen tutkimuksessani tarkastellut eksplisiittistä lähteisiin viittaamista niiltä osin, kuin ne jollain tavalla liittyvät tarkastelemini epävarmuusilmauksiin. Kaikki samassa katkelmassa olevat lähdeviittaukset eivät kuitenkaan ole suoraan yhdistettävissä epävarmuusilmausuihin. Niillä voi siitä huolimatta olla merkitystä funktion tulkinnassa.

Voidaan todeta, että aineistossa lähdeviitteet ovat Martinin ja Whiten teorian (2005: 112–113) mukaisesti käsitettyinä lähinnä neutraaleja lähdemainintoja silloin, kun lähdeviittaus esiintyy tarkasteleman epävarmuusilmauksen kanssa samassa tekstikatkelmassa. Yksi neutraali tapa merkitä lähde on lähdeviitenumerointi, jolloin lähteen löytää kirjan takaa olevasta lähdeviiteluettelosta. Neutraali lähdemaininta ei aina tarkoita, että kertoja sitoutuisi lähteen väitteeseen, vaikka itse lähdemaininta niin implikoisikin. Toisinaan nimittäin etäännyttävä aines on jokin muu kuin johtoilmauksessa

käytetty verbi. Esimerkiksi esimerkissä 8 kertoja irtisanoutuu neutraalin lähdemaininnan jälkeen referoidusta väitteestä konditionaalin, *tuskin*-partikkelin ja vastakkaista tietoa antavan lähteen avulla. Myös jotkut lähteet, kuten perimätieto, voivat itsessään sisältää epävarmuuden häivähdyksen. Analyysi ei kuitenkaan anna näyttöä siitä, että kertoja tällaisissa perimätietoon viittaavissa tapauksissa mainitsisi lähteen etäännyttävässä mielessä, vaan yleensä perimätieto on väitettä vahvistava. Aineistossani vain yhdessä tapauksessa perimätietoon viitataan siten, että neutraalin lähdemaininnan jälkeen konditionaalin avulla osoitetaan, että tieto ei ole varma, mutta tässäkin tapauksessa muut ainekset tekevät sen, että lähteeseen sitoutuminen näyttäytyy melko vahvana: *Vastaavanlaisia kadetteja Simbergeillä vieraili todennäköisesti myös Hugon lapsuudessa. Perimätiedon mukaan Alexandra Simberg olisi opettanut piirustusta esimerkiksi Hugo Backmanssonille, joka oli Haminan kadetti vuosina 1874–1881.* (Simberg-aineisto: 14.) Yhtä lukuun ottamatta kaikki tarkasteleman sanalliset lähdeviittaukset kuuluvat Simberg-aineistoon, mutta huomautan, että myös Hildén-aineistossa on hyvin runsaasti sellaista referointia, joka ei liity epävarmuusilmaisuihin.

6 Lopuksi

Elämäkertojen kirjoittaminen ja elämäkertatutkimuksen tekeminen on usein problemattista luotettavuuden ja objektiivisuuden kannalta. Tässä työssä tarkoitukseni ei ole ollut ottaa kantaa elämäkertatutkimuksen luotettavuuteen historiankirjoittamisen muotona, vaan huomioni on ollut valmiin tekstin kielellisissä valinnoissa ja siinä, mitä tämä valmis tuotos paljastaa elämäkerroista. En ole ajatellut elämäkertaa kirjailijan tuotoksena vaan olen pyrkinyt etäännyttämään fyysisen kirjailijan valmiista teoksesta. Systemis-funktionaalisen kielitieteen näkökulmasta kieli kuitenkin aina paljastaa jotain myös kielenulkoisesta maailmasta. Suhtautumisen teorianakin lähtökohtana on, että kielenkäyttäjä, tässä tapauksessa siis elämäkerturi, valitsee sanat, joilla asioista kertoo, ja valitut sanat ilmaisevat aina tietynlaista asennetta (Martin & White 2005: 92; elämäkerturin tekemien valintojen merkityksestä ks. Leskelä-Kärki 2017: 8–9). Näin ollen voinen tulosteni pohjalta sanoa muutaman sanasen elämäkerroista tietokirjallisenä tekstilajina.

Vaikka käyttämäni aineisto oli pieni, oli se laadullisesti edustava. Aineistossani käytetään episteemisen modaalisuuden keinoja pääasiallisesti puhtaaseen episteemiseen tapaan eli varmuusasteen ja oman arvion ilmaisemiseen. Tämän voidaan ajatella olevan tietokirjalle ominaista. Puhtaaseen episteemisyyteen kytkeytyy myös sellaisia epävarmuusilmaisuja, joihin liittyy jokin muukin näkökulma. Joillakin epävarmuuden ilmaisuilla on selkeästi puhtaasta episteemisyydestä poikkeava funktio, kuten tarinallisuuden tuominen tekstiin spekuloiden epävarmuusilmausujen avulla. Nekin tietysti liittyvät puhtaaseen episteemisyyteen sikäli, että niissäkin kohdissa teksti on rakennettu epävarmojen ja puutteellisten tietojen varassa: mikäli esimerkiksi Saaran varhaiset muistot Tampereesta tiedettäisiin, ei epävarmuusilmaisuja olisi tarvinnut käyttää (ks. esimerkki 10). Juuri tämänkaltaiset poikkeavat funktiot vaikuttavat olevan luotettavuusongelmien lisäksi niitä seikkoja, joiden vuoksi elämäkertaa voidaan pitää epätyypillisenä tietokirjallisuuden lajina. Leskelä-Kärki (2017: 11) huomauttaakin, että elämäkerrassa liikutaan paitsi tieteellisen, myös fiktiivisen ja esseistisen kirjoittamisen maastossa. Tässä tutkielmassa olen tiivistänyt elämäkerran käsittämään historiallisia elämäkertoja. Kuten johdannossa toin ilmi, elämäkertakirjallisuuden kenttä on kuitenkin kokonaisuudessaan kovin laaja. Eri elämäkertalajien saati yksittäisten elämäkertojen välillä on suuria eroja, ja kenties jossakin elämäkerrassa on enemmän tietokirjallisuudelle epätyypillisiä piirteitä kuin toisessa. Valitsin aineistooni kuitenkin sellaisia teoksia, jotka lähtökohdiltaan jo olivat mahdollisimman ”tietokirjallisia”. Tällä tarkoitin kirjailijoiden tutkimuksellista kokemusta ja elämäkerran tekemiseen liittyvää historiallista aspektia.

Tietokirjallisuuden on oltava totta (Hiidenmaa 2017: 69), joten epävarmoja tietoja ei sovi esittää faktana. Epävarmuusilmausujen avulla tekstiin voidaankin tuoda sellaisia asioita, joiden totuudenmukaisuus ei ole taattua. Epävarmuustulkintaisten ilmausten olennaisuus elämäkerroissa tulee ilmi jo siitä, että niitä oli aineistossa suhteellisen runsaasti. Monenlaisia epävarmuuteen liittyviä rakenteita jäi vielä tarkemmin käsittelemättä, ja niiden tuominen tutkimuksen piiriin voisi avata uusia näkökulmia. Eri tavalla esitettyinä jotkut ilmaukset olisivatkin päättyneet mukaan aineistoon. Elämäkertakirjallisuuden epävarmuusaspektin lisätutkimus olisi mielekästä ja toisi paljon uutta näkökulmaa tämänkin tutkimuksen tuloksiin. Olisi kiinnostavaa tehdä myös vertailevaa tutkimusta saman teoksen sisällä ja pyrkiä hahmottamaan, miten epävarmuusilmausujen käyttö vaihtelee teoksen eri vaiheissa. Aineistoni teoksia kokonaisuudes-

saan tarkastellessani huomasin nimittäin, että vaikka aineistossani jokaiseen kysymyslauseeseen liittyi jokin muukin epävarmuusilmaus, koko kirjan osalta näin ei suinkaan aina ole. On mahdollista, että muiden epävarmuusilmaisujen osalta on havaittavissa samanlaista vaihtelua. Sen tutkiminen, miten epävarmuustulkintaisten ilmaisujen käyttö eroaa elämäkerran alku-, keski- ja loppuvaiheessa – jos eroaa – voisi olla hedelmällistä.

Tarkastelemani epävarmuusilmaisut kuuluivat aineistossani kahden tyyppisiin tekstijaksoihin. Jaottelun pohjana oli tekstin typografinen kappalejako, ja sitten tarkailin, millaisista asioista näissä kappaleissa oli kyse. Näin päädyin jaottelemaan jaksot juonellisiksi ja taustoittaviksi. Niillä kummallakin näyttää olevan elämäkerrassa tärkeä rooli kerronnan rakentumisessa, tiedon välittämisessä ja kokonaiskuvan luomisessa lukijalle. Aineistossani juonelliset ja taustoittavat jaksot usein sekoittuvat, minkä vuoksi juonellisissakin jaksoissa voi olla esimerkiksi kuvailevia piirteitä tai taustoittava jakso sisältää juonellisia elementtejä. Typografisesti perusteltu jaksoanalyysi on saanut kritiikkiä (ks. esim. Tiililä 2007). Koin kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta selkeäksi tehdä jako jaksoihin pääsääntöisesti kappaleittain, sillä funktion tarkastelussa on otettava huomioon muukin konteksti kuin virke, jossa epävarmuusilmaus esiintyy. Tarkemman jaksoanalyysin avulla voisi tarkastella erilaisten elämäkertojen tekstuaalisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Historiallisella elämäkerralla on omat konventionsa (Possing 2014: 75), mutta kuten näistäkin kahdesta tarkastelemastani elämäkerrasta voi nähdä, voi sellaisenkin rakentaa monella eri tavalla.

Epävarmuusilmaisujen ja lähdeviittausten käyttö paljastaa, että elämäkerta on hyvin intertekstuaalinen ja moniääninen laji. Tämän tutkimuksen keskiössä olivat epävarmuusilmaisut ja niiden funktiot, ja referoinnin analyysi tuli tutkimukseen mukaan ikään kuin sen sivutuotteena. Referointia on kuitenkin aineistoni teoksissa hyvin paljon myös sellaisissa tekstin kohdissa, joissa epävarmuusilmaisuja ei ole. Referoinnista, lähteisiin viittaamisesta ja kertojan/kirjailijan suhtautumisesta näihin lähteisiin elämäkertakirjallisuudessa olisikin mielekäästä tehdä kattavampi tutkimus. Tähän voisi myös soveltaa Martinin ja Whiten suhtautumisen teoriaa tätä tutkimusta kokonaisvaltaisesti.

Suhtautumisen teoria keskittyy tekstin vuorovaikutteisuuteen (Martin & White 2005: 1). Teoriaa onkin sovellettu esimerkiksi blogien (esim. Salokanto 2017) ja argumentoivien tekstien, kuten mielipidekirjoitusten, tutkimiseen (esim. Mikkonen 2010).

Näissä tekstilajeissa kirjoittajan ja lukijan välillä voidaan käydä runsaastikin vuoropuhelua. Suhtautumisen teoria soveltuikin tässä tutkimuksessa erityisesti kohtiin, jossa argumentoitiin jonkin asiaintilan puolesta ja lukijalle esitettiin jokin asiaintila tietynlaisena (todennäköisenä, epävarmana jne). Ongelmallisempi teoria on silloin, kun funktiona on spekulointi ja tarinallisuus eli silloin kun epävarmuusilmaisut eivät perustu suoraan todellisuuteen tai kokemukseen vaan niillä on jonkinasteinen fiktiivinen ulottuvuus. Näen Martinin ja Whiten teorian kuitenkin hyvänä keinona havainnollistaa, miten eri tavoin episteemiset kielenaineokset toimivat eri tyyliissä ja eri funktion saavissa tekstikatkelmissa.

LÄHTEET

Aineistolähteet

KORTELAJAINEN, ANNA 2018: *Hyvä Sara! Sara Hildénin kolme elämää*. Helsinki: Gummerus.

RUUSKA, HELENA 2018: *Hugo Simberg – Pirut ja enkelit*. Helsinki: WSOY.

Lähdekirjallisuus

ALAPARTANEN, JUHA-PEKKA 2013: Elämäkertatutkimuksen suuntaviivoja. Narratiivisen elämäkertatutkimuksen metodologista tarkastelua. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

FINTO. Suomalainen sanasto- ja ontologiapalvelu. Verkkojulkaisu. Ylläpitäjä: Kansalliskirjasto. urn.fi/URN:NBN:fi:au:ykl:99 [viitattu 1.1.2020].

HAKOSALO, HEINI – SEIJA JALAGIN – MARIANNE JUNILA – HEIDI KURVINEN 2014: Johdanto. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus* s. 7–23. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HALDÓRSDÓTTIR, ERLA HULDA 2014: Elämä kirjeissä. Miten representoida jo representoitua elämää. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus* s. 172–185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HALLIDAY, M. A. K. 1994: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.

HIIDENMAA, PIRJO 2015: Onko tietokirja totta? Puheenvuoro TIETOKIRJA.FI-festivaalin avajaisissa 26.8.2015. Verkkolähde: <http://tietokirja.fi/tietokirjafi/onko-tietokirja-totta/> [viitattu 3.3.2020].

HIIDENMAA, PIRJO 2017: T niin kuin tietokirjallisuus: aiheet, lajit ja luokitukset. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa (toim.), *T niin kuin tietokirjallisuus* s. 51–76. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

HIIDENMAA, PIRJO 2018: Tekijä ja lukija tietokirjan kynnysteksteissä. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 80–115. Helsinki: SKS.

HIIDENMAA, PIRJO – ILONA LINDH – HENRI SATOKANGAS – MIKKO T. VIRTANEN – ELINA VITIKKA 2018: Tiedonkerronta. Esitystavat ja tekijän läsnäolo kotimaisessa tietokirjallisuudessa. *Avain* (4) s. 82–86.

HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

HYLAND, KEN 1998: *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

- HYLAND, KEN 2000: *Disciplinary discourses. Social interaction in academic writing*. Lontoo: Longman.
- JAAKOLA, MINNA 2011: Epäspesifi evidentiaali: nykysuomen tiettävästi. *Virittäjä* 115(4) s. 515–541.
- JUVONEN, RIITTA 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. *Virittäjä* 111(3) s. 431–435.
- JUVONEN, RIITTA 2014: *Kirjoitelma ja tekijän ääni. Kehystämisen yhdyslauseet suomenkielisen ylioppilasaineen dialogisuuden hallinnassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KALELA, JORMA 2012: Historiantutkimus. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 505–510. Helsinki: Gaudeamus.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KATAJAMÄKI, HELI 2018: *Tekijän identiteetti taloussanomalehtien pääkirjoituksissa*. Acta Wasaensia 411. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- KIRJASÄÄTIÖ. Verkko-osoite: <https://kirjasaatio.fi/tietokirjallisuudenfinlandia> [viitattu 28.4.2020].
- KORTELAINEN, ANNA 2018: Kirjailijan kiitokset. Teoksessa *Hyvä Sara! Sara Hildénin kolme elämää* s. 399–401. Helsinki: Gummerus.
- KOSONEN, PÄIVI 2007: *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen*. Jyväskylä: Atena.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja* 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 24.2.2020 [viitattu 16.4.2020].
- KUORTTI, JOEL – ANNE MÄNTYNEN – SARI PIETIKÄINEN 2008: Kielen rakennustelineillä: Kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteiden merkitys. *Media & Viestintä* 31(3) s. 25–37.
- KURVINEN, HEIDI 2014: Muistelmat lähteenä. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus* s. 132–150. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUSTANTAJAT. Verkkojulkaisu. Päivitettävä julkaisu. <https://kustantajat.fi/bestsellerit> [viitattu 26.2.2020].
- LABOV, WILLIAM 1977: *Language in the inner city: studies in the black English vernacular*, uudistettu laitos. Oxford: Basil Blackwell.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAUKKANEN, NETTA 2019: Jare sitä, Jare tätä, Jare, Jare, Jare, Jare – Kerronnan rakentuminen teoksessa *JHT – Musta lammas*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

- LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT 2014: Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografinen vuorovaikutus. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus* s. 314–331. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT 2017: *Toisten elämät: kirjoituksia elämäkerroista*. Vantaa: Avain.
- LUKKARINEN, VILLE 2018: Sara Hildénin säätien jälkisanat. Teoksessa *Hyvä Sara! Sara Hildénin kolme elämää* s. 402–404. Helsinki: Gummerus.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 1992: Varmuuden kahdet kasvot tieteellisessä tekstissä. *Virittäjä* 96(4) s. 361–379.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 1999: Speech quotations in newspapers as a form of language use. *SKY Journal of Linguistics* 12 s. 111–144.
- MARTIN, J. R. – DAVID ROSE 2008: *Genre relations. Mapping culture*. London: Equinox Publishing Ltd.
- MARTIN J. R. – P. R. R. WHITE 2005: *The Language of evaluation. Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nykysuomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Acta Universitatis Ouluensis B. 7. Oulu: Oulun yliopisto.
- MIKKONEN, INKA 2010: ”Olen sitä mieltä että...” *Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Jyväskylä Studies in Humanities 135. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- MÄNTYNEN, ANNE – SUSANNA SHORE 2006a: Johdanto. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 7–41. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄNTYNEN, ANNE – SUSANNA SHORE 2006b: Tekstilajien risteyksessä. Mika Myllylän testamentti. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 283–302. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄNTYNEN, ANNE – SUSANNA SHORE 2014: What is meant by hybridity? An investigation of hybridity and related terms in genre studies. *Text and talk* 34(6) s. 737–758. Verkko-osoite: doi:10.1515/text-2014-0022.
- NEVALAINEN, TERTTU – MATTI RISSANEN 2012: Englanninkielisten standardikorpusten tekstilajeista: Brownin ja Helsingin korpusperheet. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Laurerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 320–324. Helsinki: Gaudeamus.
- PALMUMÄKI, PYRY 2016: ”Charlie Parkerin ja Hendrixin jäljillä”: Taiteilijamyytin rakentuminen kahdessa kotimaisessa kitaristi-elämäkerrassa. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- POSSING, BIRGITTE 2014: Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus* s. 62–78. Suom. Jyrki Laitinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- RAEVAARA, TIINA – URPU STRELLMAN 2019: *Tietokirjailijan kirja*. Jyväskylä: Docendo.
- RAHIKAINEN, AGNETA 2014: Elämäkerta – epäpuhdas kirjallisuusgenre. Kiiltomato.net-sivusto. Verkkojulkaisu. <https://kiiltomato.net/elamakerta-%E2%80%93-epapuhdas-kirjallisuusgenre/> 12.8.2014 [viitattu 26.2.2020].
- RAHTU, TOINI 2019: Tekijä tietokirjan kynnysteksteissä – who cares? Teoksessa Markku Löytönen & Helena Ruuska (toim.), *Tutkimuskohteena tietokirja. Pirjo Hiidenmaan juhla-kirja* s. 19–37. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismaainen osasto.
- ROOS, J. P. 1988: *Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- RUUSKA, HELENA 2017: Mistä on kirjailijaelämäkerta tehty? Teoksessa Pirjo Hiidenmaa (toim.), *T niin kuin tietokirjallisuus* s. 79–85. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- RUUSKA, HELENA 2018: Kirjoittajan jälkisanat. Teoksessa *Hugo Simberg. Pirut ja enkelit* s. 390–393. Helsinki: WSOY.
- RUUSKA, HELENA 2019: Elämäkerran kirjoittaminen -kurssin luentodiat, kevät 2019. Helsingin yliopisto.
- SALMI-TOLONEN, TARJA 1992: Episteeminen modaliteetti tieteellisissä teksteissä. *Virittäjä* 96(4) s. 380–402.
- SALOKANTO, SALLA 2017: Kommentoijien suhtautuminen blogien lukijapaikkoihin. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- SATOKANGAS, HENRI 2017: Moniäänistyvä uskonnon oppikirja. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- SHORE, SUSANNA 1992: *Aspects of a systematic-functional grammar of Finnish*. Sydney: Macquarie University.
- SHORE, SUSANNA 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- SHORE, SUSANNA 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- SIIROINEN, MARI 2002: Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa. *Virittäjä* 106(1) s. 93–97.
- SMITH, SADONIE – JULIA WATSON 2010: *Reading autobiography. A guide for interpreting life narratives*, 2. laitos. Minnesota: University of Minnesota Press.
- SUOMEN TIETOKIRJAILIJAT RY. Verkko-osoite: suomentietokirjailijat.fi/kirjailijalle/jaseneksi-liittyminen/tietokirjallisuuden-lajit.html [viitattu 4.1.2020].
- SUOMEN TIETOKIRJAILIJAT RY 2. Verkko-osoite: <https://www.suomentietokirjailijat.fi/kirjailijalle/jaseneksi-liittyminen/mika-on-tietoteos.html> [viitattu 27.2.2020].

SYRJÄLÄ, LEENA 2018: Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, uudistettu laitos s. 267–280. Jyväskylä: PS-kustannus.

TIETEEN TERMIPANKKI. Kirjallisuudentutkimus: fokalisointi. Verkko-osoite: <https://tieteen-termipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:fokalisointi> [viitattu 27.3.2020].

TIETEEN TERMIPANKKI. Kirjallisuudentutkimus: tietokirjallisuus. Verkko-osoite: <https://tieteen-termipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:tietokirjallisuus> [viitattu 3.5.2020].

TIILILÄ, ULLA 2007: Jaksoanalyysi osana tekstilajitutkimusta: tapaus sosiaaliviraston kuljetuspalvelupäätökset. Verkkoartikkelikokoelmassa Vesa Heikkinen (toim.), *Tekstien ja niiden lajien rajankäyntiä*. Kotus 28.12.2007. www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmät/artikkelit/tekstien_ja_niiden_lajien_rajankayntia [viitattu 30.4.2020].

VIRTANEN, MIKKO T. 2015: *Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio. Saatavissa: scripta.kotus.fi/visk URN:ISBN:978-952-5446-35-7 [viitattu 23.4.2020].